ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK VAN DE NOORDELIJKE HELFT VAN HET LANTEERNHOF, TE DEURNE (PROV. ANTWERPEN)

ARCHEOLOGIERAPPORT

ABO Archeologische Rapporten 783

Rapport opgemaakt door: Griet Beldé

mei 2019

Dossiernr. 24502.R.01

Projectcode OE: 2018G180

Kontichsesteenweg 38

2630 Aartselaar

COLOFON

Titel

Archeologisch onderzoek van de noordelijke helft van het Lanteernhof, te Deurne (provincie Antwerpen)

Auteur

Griet Beldé

Projectnummer

- 24502 (intern)
- 2018G180 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Aartselaar, maart 2019

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 783

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Versies		
Versie	Datum	Status
v0	04/03/2019	Interne draft
v1	04/03/2019	Externe draft / definitieve versie
V2	04/03/2019	Definitieve versie

Projectteam	
Functie	*Naam*
Projectleider	Anna De Rijck
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Anouk Van der Kelen
Director	Patrick Hambach

INHOUD

1 Inleiding ... 9

1.1 Thesaurus ... 9
1.2 Administratieve gegevens ... 9
1.3 Aanleiding van het onderzoek ... 10
1.4 Afbakening onderzoeksgebied ... 10
1.5 Historiek van het onderzoek ... 13
1.6 Onderzoeksvragen ... 13
1.7 Resultaten vooronderzoek ... 15

2 Onderzoeksstrategie ... 17

3 Historiek van het Lanteernhof en haar bewoners ... 19

4 Bodemkundig onderzoek ... 25

4.1 Bespreking van profielen ... 26
4.2 profiel 1.2 ... 27
4.3 profiel 2.1 ... 32
4.4 Landschappelijke en stratigrafische analyse ... 32

5 Archeologische sporen, spoorconcentraties en structuren ... 34

5.1 Muurwerk ... 40
5.2 Oostelijke zone ... 74
5.3 Centrale zone ... 100
5.4 Fasering van het archeologische sporenbestand ... 110
5.5 Monsters voor natuurwetenschappelijke analyse ... 112

6 Besluit ... 113

7 Terugkoppeling en verdere aanpak onderzoek ... 114

7.1 Terugkoppeling Onderzoeksvragen Onroerend Erfgoed ... 114
7.2 Natuurwetenschappelijke analyse ... 118

8 Synthese ... 119

9 Kwaliteitscontrole en ondertekening ... 120

10 Bibliografie ... 121

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: afbakening vervolgonderzoek op Atlas der Buurtwegen (ABO nv, 2018) 10
Figuur 2: Detail brugzone met aanduiding van uitgraving tot op -3m, lichtblauw, op Atlas der Buurtwegen (ABO nv, 2018) 11
Figuur 3: Afbakening vervolgonderzoek op bouwplan (zone voor regenwaterputten (-3m MV) en infiltratiezone (1,5m MV) (rood), wapening in functie van brandveiligheid (-0.70m MV) (blauw), verharding (-0.30mMV) (geel), hoofdgebouw (-0.60mMV en paalfunderingen tot -4 à 5m MV) (groen), -1.2mMV (turkoois) (Initiatiefnemer 2017) (ABO nv, 2018) 11
Figuur 4: allesporenkaart (ABO nv, 2018) 16
Figuur 5: orthofoto met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood) en Werkput 1 (groen) en Werkput 2 (oranje) (ABO nv, 2018) 17
Figuur 6: detail plan van het Lanteernhof door Govaerrts uit 1762 (Heemkundige kring Wijnegem, 2018) 19
Figuur 7: detail plan Lanteernhof door Govaerts uit 1762 met aanduiding van lantaarn in natuursteen (Heemkundige kring Wijnegem, 2018) 20
Figuur 8: portret van Joris Vezelaer en zijn tweede vrouw Maria Boghe door Joos van Cleve, 1518 (National Gallery of Art Washington) 21
Figuur 9: Huwelijk van Joris Hoefnagel met Susanna van Onssen (rechts), 1571, door Frans Pourbus (KIK-IRPA, Brussel) 21
Figuur 10: kopergravure Constantijn Huygens, ca. 1630 (Universiteitsbibliotheek Leiden, Prentenkabinet) 22
Figuur 11: Constantia van Hoebergen, dochter van de pachters van het Lanteernhof omstreeks 1900 (M. Weyns, 2018) 24
Figuur 12: algemeen grondplan met aanduiding van de muren en bodemprofielen (ABO nv, 2018) ... 25
Figuur 13: werkput 1, profiel 1 (ABO nv, 2018) 26
Figuur 14: profieltekening 1.1 (ABO nv, 2018) 27
Figuur 15: werkput 1, profiel 2 (ABO nv, 2018) 27
Figuur 16: profieltekening 1.2 (ABO nv, 2018) 28
Figuur 17: werkput 1, profiel 3 (ABO nv, 2018) 28
Figuur 18: profieltekening 1.3 (ABO nv, 2018) 29
Figuur 19: profiel 1.4 (ABO nv, 2018) 29
Figuur 20: profieltekening 1.4 (ABO nv, 2018) 30
Figuur 21: werkput 1, profiel 5 (ABO nv, 2018) 30
Figuur 22: profieltekening 1.5 (ABO nv, 2018) 31
Figuur 23: werkput 2, profiel 1 (ABO nv, 2018) 32
Figuur 24: Allesporenkaart (ABO nv, 2018) 35
Figuur 25: Allesporenkaart met coupelijnen (ABO nv, 2018) 36
Figuur 26: Allesporenkaart met spoornummers (ABO nv, 2018) 37
Figuur 27: allesporenplan westelijke helft onderzoeksgebied met TAW-waarden (ABO nv, 2018) 38
Figuur 28: allesporenplan westelijke helft onderzoeksgebied met TAW-waarden (ABO nv, 2018) 39
Figuur 29: overzicht muurwerk (ABO nv, 2018) 41
Figuur 30: het Lanteernhof omstreeks 1900, met zicht op het zuidoostelijke hoektorentje (Stadsarchief Antwerpen) 42
Figuur 31: zicht op zuidoostelijke zijde van het Lanteernhof met vooraan de zuidelijke gracht, omstreeks 1900 (Stadsarchief Antwerpen) 42

Figuur 32: zicht op zuidwestzijde van het Lanteenrnhof (Stadsarchief Antwerpen) 43
Figuur 33: ruïne van het Lanteernhof met zicht op de westelijke toegemetste toegangspoort en restanten van de twee halve torens aan weerszijden (Stadsarchief Antwerpen) 43
Figuur 34: zicht op de westelijke frontmuur met rechts de aanzet van de noordelijke halve toren (ABO nv, 2018) 44
Figuur 35: westelijke muur met rechts de halve toren afgewerkt in natuursteen (ABO nv, 2018) 44
Figuur 36: buitenzijde opgevulde schietgaten (binnenzijde nis, spoor 1.113 (boven) en 1.212 (onder))(ABO nv, 2018) 45
Figuur 37: detail noordwestelijke hoek muur 1.63 in natuursteen, met speklaag en plaatselijk bewaarde bepleistering (ABO nv, 2018) 46
Figuur 38: restanten van de noordelijke halve toren langs de toegangspoort met aanduiding van de glacis (bron: ABO nv, 2018) 47
Figuur 39: detail halve toren met afgeronde, bewerkte natuurstenen (bron: ABO nv, 2018) 47
Figuur 40: zicht op noordelijke buitenmuur (ABO nv, 2018) 48
Figuur 41: detail verbreding muur 1.28; bouwnaad onder speklaag (ABO nv, 2018) 49
Figuur 42: schets van het Lanteernhof in 1788 met aanduiding tuinzone links van de rode lijn en de houten brug (geel) (J.B.Stockmans, p. 214) 50
Figuur 43: zicht op zuidzijde van het Lanteernhof ca.1900 met zicht op de tuinmuur en torentje (Stadsarchief Antwerpen) 50
Figuur 44 : overzicht noordelijke muur met links deel van ingewerkte hoektoren (ABO nv, 2018) 51
Figuur 45: onderkant fundering noordelijke buitenmuur (ABO nv, 2018) 51
Figuur 46: spoor 1.66, steunbeer; rechts: blok van één baksteenlaag hoog, mogelijk restant van een vloertje of padje (ABO nv, 2018) 52
Figuur 47: restant bakstenen structuur tegen zuidzijde muur, spoor 1.28 (links: vooronderzoek, rechts: vervolgonderzoek)(ABO nv, 2018) 52
Figuur 48: overzicht oostelijke toren met links een dubbele, bakstenen steunbeer (ABO nv, 2018) 54
Figuur 49: oostelijke toren op houten platform gefundeerd op houten balken (ABO nv, 2018) 54
Figuur 50: overzicht binnenmuurwerk (ABO nv, 2018) 55
Figuur 51: overzicht ruimte 1 (ABO nv, 2018) 56
Figuur 52: zicht op zuidelijke ruimte binnen 1.63, 1.115, 1.174 en 1.114 (ABO nv, 2018) 57
Figuur 53: parallelle muurtjes, spoor 1.114, in zuidelijke ruimte (ABO nv, 2018) 57
Figuur 54: overzicht ruimte 2 (ABO nv,2018) 58
Figuur 55: overzicht ruimte 2 met later toegevoegde muurtjes met links aangebouwde beerput (ABO nv, 2018) 59
Figuur 56: restant van een fundering of vloertje tegen muur 1.188 (ABO nv, 2018) 60
Figuur 57: muur, spoor 1.174 met getrapte versnijding aan de noordzijde, enkel aan de oostelijke kant (bron: ABO nv, 2018) 61
Figuur 58: later toegevoegd beerputje spoor 1.175 en keldervloertje 1.178 in ruimte 2 (ABO nv, 2018) 61
Figuur 59: overzicht ruimte 3 (ABO nv, 2018) 62
Figuur 60: coupe op tussenmuur 1.209, cultuurlaag en spoor 1.180 (ABO nv, 2018) 63
Figuur 61: coupetekening op spoor 1.209 en 1.180 (ABO nv, 2018) 63
Figuur 62: overzicht ruimte 3 (ABO nv, 2018) 64
Figuur 63: overzicht ruimte 4 (ABO nv, 2018) 65
Figuur 64: overzicht ruimte 4 met bakstenen vloer en treden in spoor 1.206 (ABO nv, 2018) 66
Figuur 65: opgevuld schietgat, spoor 1.210 in westelijke buitenmuur (ABO nv, 2018) 66

Figuur 66: bakstenen trap, 1.207 in muur 1.209 (ABO nv, 2018) 67
Figuur 67: intentionele uitsparing in bakstenen vloer (ABO nv, 2018) 67
Figuur 68: overzicht ruimte 1 (ABO nv, 2018)..... 68
Figuur 69: overzicht ruimte 5 met zicht op de buitenmuren 1.63 en 1.28 (ABO nv, 2018) 68
Figuur 70: bakstenen beerput met gecementeerde binnenkant (ABO nv, 2018)..... 69
Figuur 71: restant losstaande bakstenen structuur (ABO nv, 2018) 70
Figuur 72: bakstenen structuur boven noordelijke gracht (in W-richting) (ABO nv, 2018)..... 71
Figuur 73: detail spoor 1.70 (ABO nv, 2018) 71
Figuur 74: Atlas der Buurtwegen, ca.1840 met aanduiding van de werkputten en het aangetroffen muurwerk (ABO nv, 2018) 73
Figuur 75: Popp-kaart, (1842-1879) met aanduiding van het onderzoeksgebied en aangetroffen muurwerk (ABO nv, 2018) 74
Figuur 76: links: zicht op zuidelijk deel van gracht, spoor 1.1 met erlangs vier paalsporen; rechts: noordoostelijk vervolg met vooraan een recent spoor (ABO nv, 2018)..... 75
Figuur 77: coupe 1 op gracht (spoor 1.1) en onderliggende greppels spoor 1.3 en 1.50 (ABO nv, 2018) 76
Figuur 78: coupe op gracht, spoor 1.1 en greppels spoor 1.3 en 1.50 (ABO nv, 2018)..... 76
Figuur 79: coupe 2 op gracht spoor 1.1 en greppels 1.3 en 1.50 met tussenliggende spitsporen (ABO nv, 2018)..... 77
Figuur 80: coupe 2 op gracht spoor 1.1 en greppels 1.3 en 1.50 (ABO nv, 2018)..... 77
Figuur 81: grijs aardewerk uit coupe 1, spoor 1.1, V: 101, (ABO nv, 2018)..... 78
Figuur 82: aardewerk uit gracht spoor 1.1, coupe 2, V:046 (ABO, nv 2018)..... 78
Figuur 83: aardewerk gracht spoor 1.1, coupe 1, V: 013 (ABO nv, 2018) 79
Figuur 84: aardewerk uit greppel, spoor 1.3, V:045 (ABI nv, 2018) 79
Figuur 85: greppel, spoor 1.49 (ABO nv, 2018)..... 80
Figuur 86: overzicht oostelijke zone met aanduiding van gedempte greppel, spoor 1.95 (ABO nv, 2018) 80
Figuur 87: coupe op greppel, spoor 1.49 (ABO nv, 2018)..... 81
Figuur 88: coupe op opgevulde greppel, spoor 1.95 (ABO nv, 2018) 81
Figuur 89: coupe op opgevulde greppel, spoor 1.95 (ABO nv, 2018) 82
Figuur 90: coupe op kuil 1.94 die greppel 1.95 oversnijdt (ABO nv, 2018)..... 82
Figuur 91: coupetekening op kuil (laag 1-2) die greppel (laag 3-4) oversnijdt (ABO nv, 2018)..... 82
Figuur 92: overzicht gedempte noordelijke gracht, spoor 1.109 (ABO nv, 2018)..... 83
Figuur 93: profiel 1.3 op opgevulde noordelijke gracht met tertiair zand (ABO nv, 2018) 84
Figuur 94: overzicht opvulling westelijke gracht met aanduiding van de centrale puinvulling en de heterogene zandvulling aan weerszijden (ABO nv, 2018)..... 85
Figuur 95: bewerkte natuurstenen afkomstig uit de westelijke grachtvulling aangetroffen op de storthoop (ABO nv, 2018) 85
Figuur 96: detail oostelijke zone met aanduiding van mogelijk deel van een gebouwplattegrond (ABO nv, 2018)..... 86
Figuur 97: coupe op paalspoor 1.5 langs de gracht (ABO nv,2018) 87
Figuur 98: coupe op paalspoor 1.31 (ABO nv, 2018) 88
Figuur 99: coupe op spoor 1.30 (ABO nv, 2018) 89
Figuur 100: naast elkaar gelegen sporen spoor 1.8 en 1.9 (ABO nv,2018) 90
Figuur 101: gelijkaardige sporen 1.14 en 1.83 (ABO nv, 2018)..... 90
Figuur 102: centraal gelegen spoor 1.80 (ABO nv, 2018) 90

Figuur 103 : twee kleinere paalsporen 1.12 en 1.10 (ABO nv, 2018) 91
Figuur 104: paalspoor, spoor 1.59 binnen palencluster naast greppel 1.49 (ABO nv, 2018) 91
Figuur 105: kuil, spoor 1.43 met op de vier hoeken een paal in (ABO nv, 2018) 92
Figuur 106: grijs aardewerk uit spoor 1.83 (V:030); grijs aardewerk uit kuil spoor 1.9 (V:0.37) (ABO nv, 2018) 93
Figuur 107: grijs aardewerk uit centrale kuil spoor 1.80 (V:014) (ABO nv, 2018) 93
Figuur 108: overzicht kuilen, (vooraan, spoor 1.21-1.23); (achteraan, spoor 1. 16, 1.17, 1.26) in noordoostelijke hoek van de tuinzone (ABO nv, 2018) 94
Figuur 109: coupe op kuil, spoor 1.21-1.23 met aanduiding van ophogingspakket boven oudere kuilen, boven greppel spoor 1.23 (= 1.50) , (ABO nv, 2018) 95
Figuur 110: dwarscoupe op kuil spoor 1.22, en greppel 1.23 (=spoor 1.50) (ABO nv, 2018) 95
Figuur 111: dwarscoupe op spoor 1.22 en 1.23 (ABO nv, 2018) 96
Figuur 112: coupe 2 op kuil, spoor 1.22, 1.23 (greppel) (ABO nv,2018) 96
Figuur 113: aardewerk uit greppel spoor 1.23 laag1 (=1.50) V: 007 (ABO nv, 2018) 97
Figuur 114: aardewerk uit kuil spoor 1.22 laag 1 (V: 010) (ABO nv, 2018) 98
Figuur 115: coupe op kuil spoor 1.17 en 1.26 met rechts de aflijning van een houten gepunte paal (ABO nv, 2018) 98
Figuur 116: coupe op kuil, spoor 1.16, 1.17, insteek, spoor 1.27 van noordelijke hofmuur en 1.26 met rechts aflijning van houten gepunte paal (ABO nv,2018) 99
Figuur 117: overzicht Werkput 1, centrale zone (ABO nv, 2018) 100
Figuur 118: coupe op spoor 1.152; 16de, 17de eeuwse kuil (ABO nv, 2018) 101
Figuur 119: Neuringse rijkspenning 1525 – 1630, V: 111 (ABO nv, 2018) 101
Figuur 120: coupe op houtskoolrijk spoor 1.145, waarin de resten van verfpotten werden aangetroffen (ABO, nv 2018) 102
Figuur 121: schaal in rood aardewerk met mangaanglazuur met resten van witte verf (ABOnv, 2018) 103
Figuur 122: sauskom en kommetje in rood aardewerk met verfresten, V:0.53 (ABO nv, 2018) 104
Figuur 123: afgedankte bloempot gebruikt als verfpot, V:053 (ABO nv, 2018) 105
Figuur 124: bord in porselein met blauwe boord uit kuil spoor 1.145, V:053 (ABO nv, 2019) 106
Figuur 125: houten borstel uit kuil, spoor 1.145 (Abo nv, 2019) 106
Figuur 126: houten mengstok met verfresten uit spoor 1.145, V: 150 (ABO nv, 2019) 106
Figuur 127: fotocollage van het vliegveld ca. 1926 met centraal de noordelijke en westelijke gracht rond het Lanteernhof (Stampe & Vertongen Museum, 2018) 107
Figuur 128: 2 vliegtuigen ter hoogte van Lanteernhof met achteraan de nog bestaan de hangar (Stampe & Vertongen Museum, 2018) 108
Figuur 129: Jean Stampe test met watervliegtuig op zuidelijke gracht (Stampe & Vertongen Museum, 2018) 108
Figuur 130: Amerikaanse kogels uit aangetroffen dumpplaatsen (ABO nv, 2018) 109
Figuur 131: Faseringsplan (ABO nv, 2018) 111

1 INLEIDING

1.1 THESAURUS

Deurne, Lanteernhof, lusthof, omwalling, omgrachting, late middeleeuwen, 16de eeuw – 20ste eeuw, WOII

1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2018D117
ISSN-nummer:	2406-3940
Erkend archeoloog:	ABO nv (OE/ERK/Archeoloog/2017/00167)
Naam + Adres onderzoeksgebied:	Deurne Boekenberglei
- Straat + nr.	Boekenberglei 279
- Postcode :	2100
- Gemeente :	Deurne
Lambertcoördinaten 1972 (EPSG: 31370)	xMin, yMin 156220.01; 209298.24 xMax, yMax 156337.14; 209375.10
Kadaster:	
Uitvoerders:	Griet Beldé, Bénédicte Cleda, Jan Coenaerts, Sebastiaan Goovaerts, Melissa Lamberts , Sander Pelsmaekers, Maarten Praet, Pedro Pype, Jeroen Van Ackeren, Sam Vancoppenolle
Verwerking:	Griet Beldé, Anna De Rijck, Melissa Lambert, Anouk Van der Kelen
Contactpersoon Onroerend Erfgoed:	Sarah Hertoghs
Contactpersoon Stad Antwerpen:	Jef van Sweevelt
Termijn:	9 – 30 augustus 2018
Reden van de ingreep in de bodem:	Inplanting schoolgebouw
Archeologische verwachting:	16de eeuwse fundamenten en grondsporen van het Lanteernhof
Doelstelling:	Evaluatie archeologische sporen
Resultaten:	Aantreffen van ommuring, omgrachting en tuinzone van het Lanteernhof

1.3 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

De aanleiding tot dit onderzoek is de bouw van een stedelijke basisschool door AG VESPA in opdracht van AG Stedelijk Onderwijs. De oppervlakte van de percelen waarop deze ingreep betrekking heeft bedraagt 4.100 m². Een deel van het onderzoeksgebied werd geselecteerd voor verder onderzoek. Het terrein wordt afgegraven tot op verschillende dieptes in functie van de nieuwbouw.[1]

1.4 AFBAKENING ONDERZOEKSGEBIED

Het onderzoeksgebied bestaat uit twee zones met een totale oppervlakte van 1.991,73 m², waarvan de begrenzing bepaald werd op basis van de kaart Atlas der Buurtwegen en de onderzoeksresultaten uit het vooronderzoek. De focus van het onderzoek ligt in zone 1 (1650 m²) op de noordelijke gebouwen en in zone 2 (234 m²) op de centrale toegangsbrug tot het lusthof (Figuur 1, Figuur 3). Deze zones komen overeen met de respectievelijke werkputten 1 en 2.

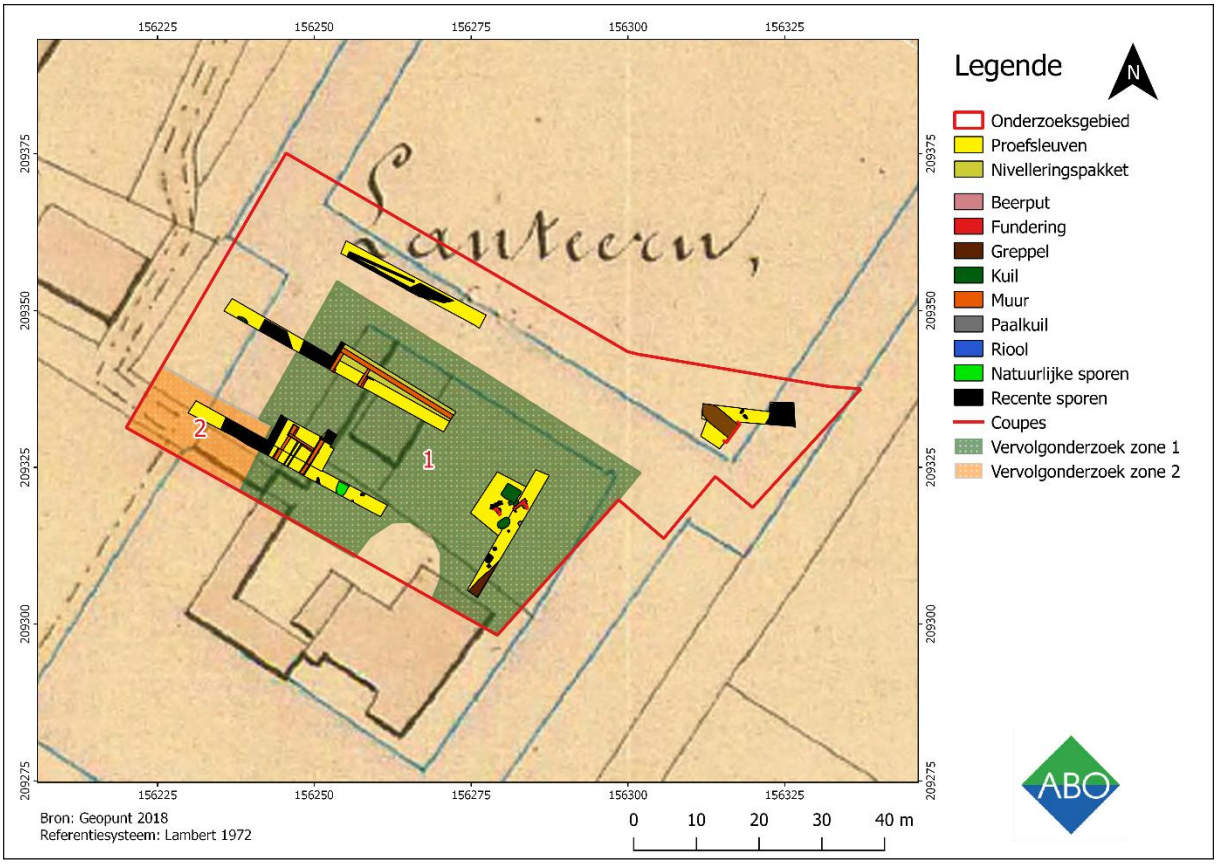

Figuur 1: afbakening vervolgonderzoek op Atlas der Buurtwegen (ABO nv, 2018)

[1] De Rijck, A., Beldé G., 2018, p.16

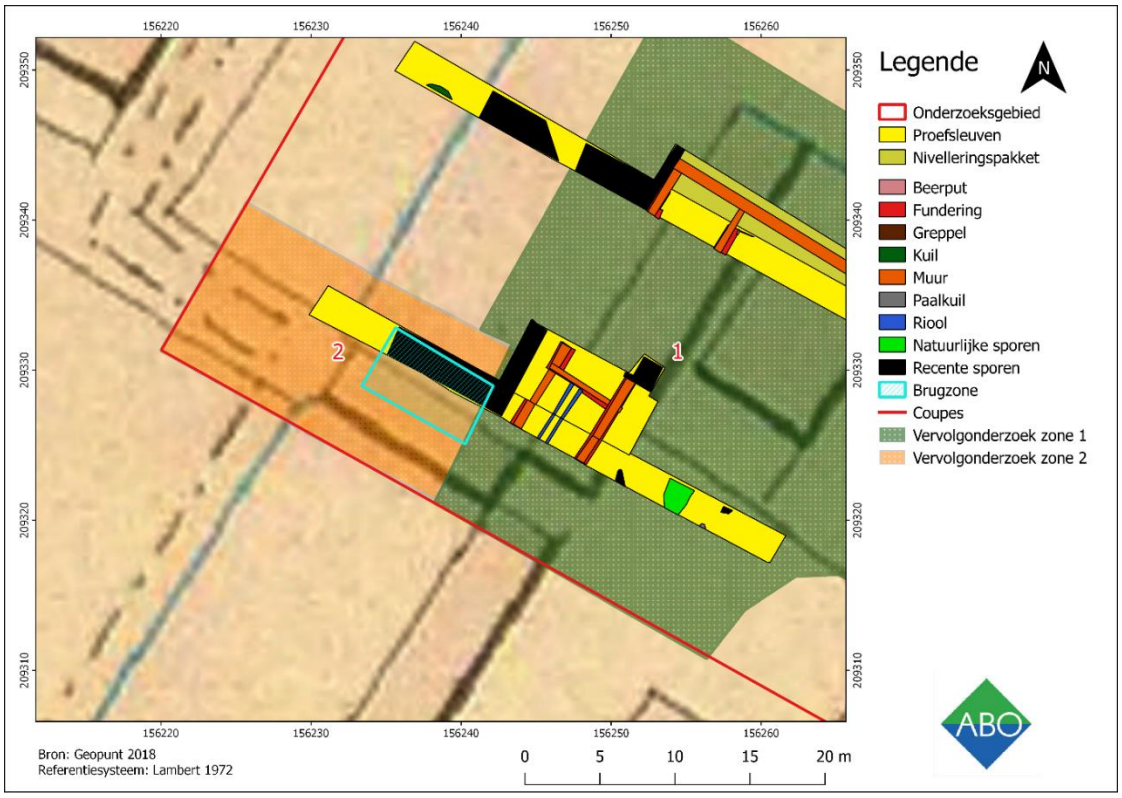

Figuur 2: Detail brugzone met aanduiding van uitgraving tot op -3m, lichtblauw, op Atlas der Buurtwegen (ABO nv, 2018)

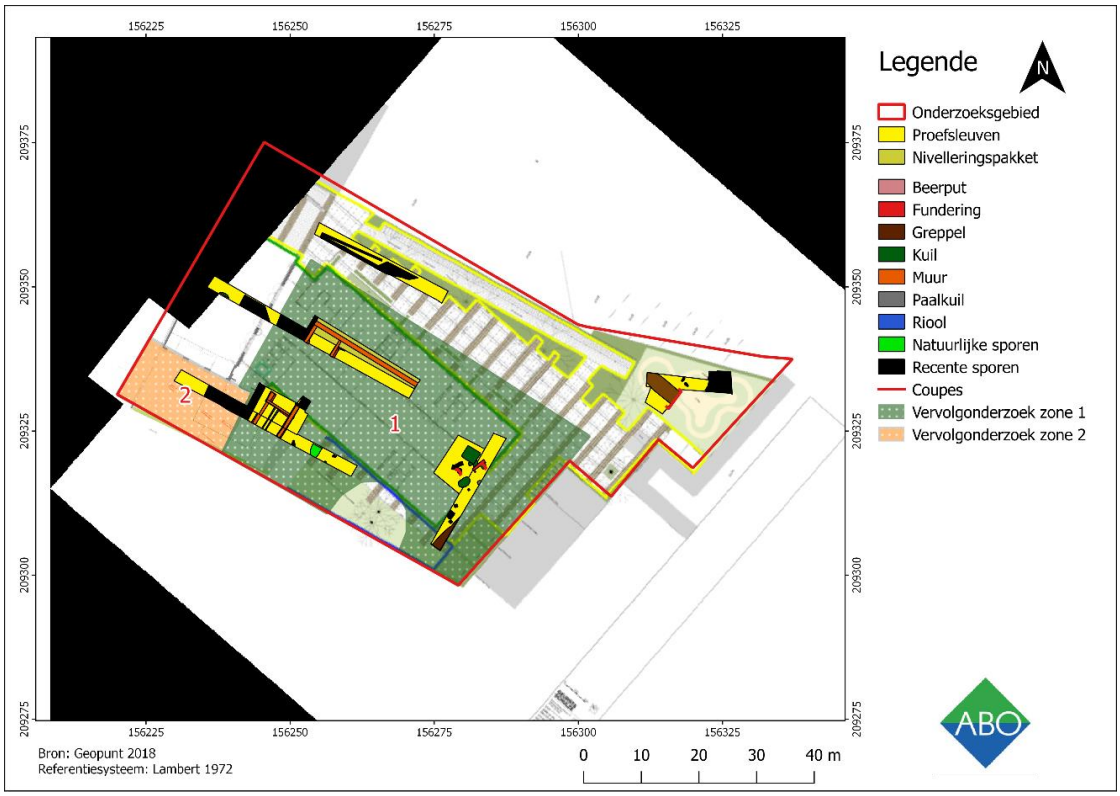

Figuur 3: Afbakening vervolgonderzoek op bouwplan (zone voor regenwaterputten (-3m MV) en infiltratiezone (1,5m MV) (rood), wapening in functie van brandveiligheid (-0.70m MV) (blauw), verharding (-0.30mMV) (geel), hoofdgebouw (-0.60mMV en paalfunderingen tot -4 à 5m MV) (groen), -1.2mMV (turkoois) (Initiatiefnemer 2017) (ABO nv, 2018)

Hieronder worden de specifieke uitvoeringsmethoden uit het Programma van maatregelen van het vooronderzoek overgenomen:

De noordelijke grens van de werkput werd zo bepaald dat de zuidelijke begrenzing van de noordelijke gracht (Atlas der Buurtwegen) onderzocht kan worden. De gehele zone ten noorden hiervan werd niet mee opgenomen in het te onderzoeken gebied, daar de verstoringsdiepte er slechts 30cm -MV is en omdat in de noordelijke proefsleuf geen sporen met archeologische waarde werden geregistreerd. (Figuur 1)

De oostelijke uitsprong ter hoogte van proefsleuf 1 uit het vooronderzoek zal niet verder onderzocht worden. Doordat er een boom staat die moet worden behouden werd in de proefsleuf de maximale informatie reeds uit dit deeltje van het onderzoeksgebied gehaald. Indien er zich in de noordelijke zone archeologische resten bevinden zullen deze in situ bewaard blijven.

Aan de zuidwestzijde van de werkput bevindt de grens zich tot tegen de zuidwestelijke begrenzing van het onderzoeksgebied. In dit deel ligt de focus op de eventuele aanwezigheid van restanten van de brug en op de gracht. In dit deel wordt de bodem tot op 3 m verstoord en kan de gracht grondig onderzocht worden tot op deze diepte. Het grachtgedeelte ten noorden van de brug wordt net als het overige deel van de werkput tot op 60cm -MV verstoord. Er kan eveneens onderzocht worden of onder de baksteenpuinlaag nog de begrenzing van de gracht is vast te stellen. De westelijke grens van de werkput bevindt zich ter hoogte van de overgang naar de vastgestelde vervuilde grond (cf. VVR hfstk. 3.3.4.) Mogelijk kunnen ten westen van de brug nog restanten van een toegangsweg worden opgespoord of eventuele oudere sporen van vóór het post-middeleeuwse lusthof.

Bij de afbakening van de zones diende er rekening gehouden te worden met de diepte van de toekomstige uitgraafwerken (Figuur 3) en de projectie van de kruin van de te behouden boom in het zuiden.

Er dient bijzondere aandacht te gaan naar de aanleg van het correcte archeologische niveau.

In zone 1 dient er omwille van de aanwezigheid van oppervlakkig opstaand muurwerk (0,20 à 0,40m -MV) én dieperliggende grondsporen (0,80 à 1m -MV) immers in 2 vlakken gewerkt te worden. Het eerste vlak dient aangelegd te worden ter hoogte van de bewoningsfase van het lusthof, net onder de afbraaklaag. Vermoedelijk zullen de muren hier iets boven het aangelegde vlak aanwezig zijn. Binnen de afbakening van de bebouwing kunnen plaatselijk zelfs 3 vlakken aangelegd te worden. Dit impliceert 1 extra tussenliggend vlak om de aanwezigheid van vloeren of andere loopniveaus na te gaan. Indien dit onmogelijk blijkt dient er een coupe gezet te worden binnen de muurcontouren met ditzelfde doeleinde. Dit zal de veldwerkleider ter plaatse beslissen. Indien de zone ten noorden van de noordelijke hofmuur ook overeenstemt met de dempingslaag ten westen van de westelijke hofmuur komt deze zone te vervallen wegens weinig kennisvermeerderend. Het tweede vlak kan aangelegd worden net onder de bewerkingslaag.

In zone 2 volstaat één vlak tot op het niveau van de grondsporen (0,80 à 1m- MV) met uitzondering van de uitsprong in het zuidoosten (zie brugzone in lichtblauw op Figuur 2) waar eventueel muurwerk van de brug kan verwacht worden en ook kan gekeken worden naar de diepste en oudste restanten van de oorspronkelijke gracht. Deze zone wordt immers in de toekomst tot 3m uitgegraven.

Gezien het grondwater voorkomt vanaf 2,70m -MV zal vóór de start van de opgraving de hoogte van de grondwatertafel gecontroleerd worden door middel van een boring. Indien blijkt dat het water hoger staat dan 2,70m -MV moet er tijdig kaderbemaling voorzien worden. Indien blijkt dat het water lager

dan 70m -MV staat kan het water tijdens het couperen plaatselijk weggepompt worden met een dompelpomp.

Voor het overige worden de nodige veiligheidsvoorschriften in acht genomen (trapsgewijs afgraven).

1.5 HISTORIEK VAN HET ONDERZOEK

Tussen donderdag 9 en donderdag 30 augustus werd door ABO NV een archeologische opgraving uitgevoerd naar aanleiding van de geplande inplanting van een basisschool ter hoogte van de Boekenberglei 279, naast de luchthaven van Deurne, te Antwerpen. Dit als vervolg op de resultaten van het vooronderzoek. In eerste instantie werd een archeologienota (ID4773) voor uitvoering van een proefsleuvenonderzoek opgesteld en naderhand een nota (ID8245) waarin de resultaten van dit laatste werden verwerkt.

Door het feit dat het plangebied een niet te veronachtzamen archeologische verwachting in zich draagt en de geplande bouwwerkzaamheden gepaard zullen gaan met aantasting van het aanwezige archeologische bodemarchief, werd in eerste instantie een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Er werd geen grote densiteit aan archeologische sporen aangetroffen. Een twintigtal sporen werden aangetroffen, waaronder goed bewaarde muurresten, grachtfragmenten en (paal)sporen. Lokaal rondom rond de muurresten van het Lanteernhof kon plaatselijk een organische leeflaag vastgesteld worden met erboven een dun baksteengruislaagje. Op dit laagje rust een ophogingspakket. Het aangetroffen vondstmateriaal kan gedateerd worden van de late middeleeuwen tot het begin van de 20ste eeuw. Dit komt overeen met de bewoningsfase van het gebouw vanaf de voorloper van het Lanteernhof tot de afbraak ervan in 1940.

In het onderstaande rapport volgt een uiteenzetting over de resultaten van de archeologische opgraving.

Het onderzoek werd uitgevoerd door Griet Beldé, Melissa Lamberts, Sebastiaan Goovaerts, Sander Pelsmaekers, Bénédicte Cleda, Maarten Praet, Jan Coenaerts, Pedro Pype, Jeroen Van Ackeren en Kato Nees van ABO NV.

Het plangebied heeft een totale oppervlakte van 4.100 m² en was tot voor kort in gebruik als weiland. Het geselecteerde gedeelte voor verder onderzoek bedroeg 1884 m²

1.6 ONDERZOEKSVRAGEN

De doelstelling van het vooronderzoek – het vaststellen van de aanwezigheid van een archeologische site en de karakteristieken en bewaringstoestand van deze site, alsook een analyse van de relatie met het landschap, de waarde en de impact van de geplande werken – werd tijdens het bureauonderzoek en aansluitende proefsleuvenonderzoek gehaald.

Gezien echter de aard en datering van de sporen deel uitmakend van de site nader onderzoek vergen is een vervolgonderzoek noodzakelijk. Hierin dient ook het grotere ruimtelijke en chronologische kader mee in rekening genomen te worden. De nabijheid van de *vicus* Collegewijk ten zuiden van het onderzoeksgebied speelt hierin een grote rol.

Volgende onderzoeksvragen dienen beantwoord te worden:

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

- Welk is de relatie tussen de archeologische sporen en de stratigrafie van de site?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Bevestigen de vondsten de vooropgesteld fasering of zijn er ook sporen uit oudere periodes aangetroffen? Hoe verhoudt de site zich in zijn ruimere omgeving met betrekking tot de onderzochte periodes?
- Zijn er aanwijzingen dat er ambachten werden uitgevoerd op de site? Zo ja, welke?
- Leert het natuurwetenschappelijk onderzoek iets over het eetpatroon, de omgevende vegetatie, preciezere datering, …?
- Verder worden de onderzoeksvragen opgesplitst volgens de verwachte fasering van de sporen:

<u>Oudere sporenfase</u>

- Zijn er sporen ouder dan de late middeleeuwen aangetroffen die op occupatie in oudere periodes dan de late middeleeuwen wijzen?

<u>Laat-middeleeuwse hoeve</u>

- Zijn er op de gracht na ook andere sporen van de laat-middeleeuwse voorganger van het lusthof?
- Zijn er sporen van een eventuele tuin-, erf- of andere bewerkingsfase?

<u>Post-middeleeuwse lusthof</u>

- Is alle muurwerk van het lusthof bewaard en zo niet, welke delen wel en wat is de reden van de gedeeltelijke bewaring?
- Zijn er verschillende bouwfases in het muurwerk zichtbaar?
- Kan er een interpretatie aan de verschillende gebouwen deel uitmakend van het lusthof worden gegeven? Het historisch onderzoek wijst op de aanwezigheid van een salon, eetkamer, meerdere keukens en een kleine kapel.
- Zijn de restanten van de beerput, haard en de riolering te bevestigen?
- Is er een onderscheid tussen binnens- en buitenshuis op te merken, qua opbouw van lagen en cultuurlaag?
- Zijn er sporen die gelinkt kunnen worden aan de opdeling van het binnendomein in een siertuin of andere functionele zones?
- Zijn er sporen die gekoppeld kunnen worden aan het in het zuiden voorkomen van de schorsrosmolen of van de westelijke toegangsbrug?
- Zijn er vondsten die wijzen op de sociale status van de bewoners van de site? Kan er iets afgeleid worden met betrekking tot hun eetpatroon? Zijn er aanwijzingen die verwijzen naar de identiteit van de bewoners (bijv. de Antwerpse goudsmid en muntmeester Joris Vezelaer, de 16de eeuwse eigenaar van het Lanteernhof)?

Tweede Wereldoorlog

- Kunnen bepaalde sporen aan de strategische positie van het plangebied binnen de tweede wereldoorlog gekoppeld worden?
- Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling kan beantwoord worden. Het gefundeerd beantwoorden van de vraagstelling is dus het evaluatiecriterium voor de erkend archeoloog of het onderzoeksdoel met succes bereikt werd.

1.7 RESULTATEN VOORONDERZOEK

De bodemkundige opbouw of stratigrafie van het onderzoeksterrein hangt duidelijk samen met de aanwezigheid (en meer bepaald de bewonings-, afbraak- en post-afbraakfase) van het Lanteernhof tussen de 16de en de 20ste eeuw. Rondom rond de ondiep voorkomende muurresten van het lusthof doet zich immers - plaatselijk - een organische leeflaag voor, waarboven een dun afbraaklaagje zit die op haar beurt wordt afgedekt door een ophogings- of nivelleringspakket. Dit organisch pakket komt amper voor binnen de contouren van het gebouw.

Er werden in totaal 20 sporen (Figuur 4) geregistreerd. De verschillende voorkomende spoorcategorieën zijn goed bewaarde muurresten (zowel funderingen als opgaand muurwerk), grachtfragmenten en (paal)kuilen. Het ondiep voorkomende muurwerk wordt gekoppeld aan de post-middeleeuwse lusthoffase; de dieperliggende grondsporen aan een middeleeuwse hoevefase. De vondsten bevestigen deze fasering: het merendeel van de vondsten wordt in de nieuwe tijd geplaatst en werd gevonden in de nabijheid van het muurwerk, één enkele scherf geeft wellicht de laatmiddeleeuwse datering van de aangetroffen gracht en één vondst geeft de strategische positie nabij het vliegveld van het plangebied tijdens de Tweede Wereldoorlog aan.

Gezien de erg interessante sporen en vondsten en de unieke kans om een inkijk te hebben in het materiële verleden van deze site, leek het ons aangewezen om het plangebied verder te onderzoeken door middel van een vlakdekkende opgraving.

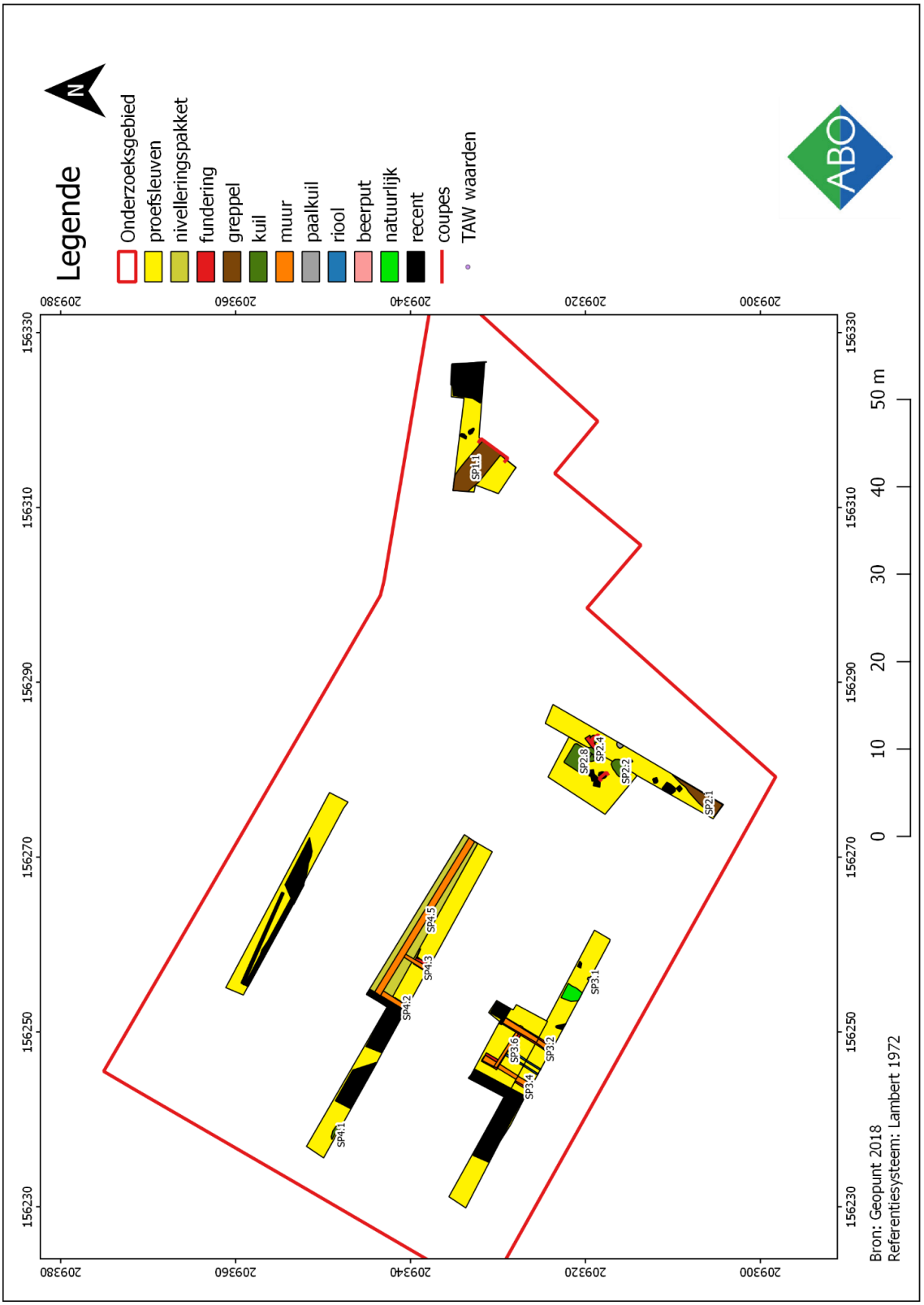

Figuur 4: allesporenkaart (ABO nv, 2018)

2 ONDERZOEKSSTRATEGIE

Figuur 5: orthofoto met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood) en Werkput 1 (groen) en Werkput 2 (oranje) (ABO nv, 2018)

Het vlak werd onder permanente begeleiding van een erkende archeoloog aangelegd met behulp van een 22-tons graafmachine met een kraanbak van 2 m breed en tussen het muurwerk met een kraanbak van 1 m breed.

Het onderzoeksgebied werd opgedeeld in twee werkputten. Werkput 1 heeft een oppervlakte van ca. 1.991 m² en omvat de contouren van de noordelijke helft van het lusthof en een groot deel van de noordelijke gracht. Werkput 2 is een kleine zone van 234 m² ter hoogte van de centrale toegangsbrug tot het lusthof (Figuur 5).

In eerste instantie werd de oostelijke zone van Werkput 1 (binnen ommuring) aangelegd. Vervolgens de zone ter hoogte van de noordelijke gracht. Daarna werd Werkput 2 aangelegd ter hoogte van de centrale toegangspoort en de westelijke gracht, die in het noordwesten aansloot op de noordelijke gracht. In deze werkput werd ter hoogte van de gracht een put getrapt aangelegd tot op 3 m diepte, waarbij tevens een coupe langs de westelijke buitenmuur werd gezet. Later werd er een bijkomende sondering tot op ca. 3m -MV uitgevoerd ter hoogte van de noordelijke halfronde zuil langs de voormalige toegangspoort. Ten slotte werd het vlak binnen de contouren van het gebouw (Werkput 1) verder aangelegd.

Werkput 1 werd aangelegd in 2 vlakken. In het eerste vlak op ca. 20 cm -MV kwam het bewaarde muurwerk vrij te liggen. Vervolgens werd een tweede vlak aangelegd tot op het archeologisch niveau op ca. 1m -MV. Bij de aanleg van vlak 2 werd voorzichtig te werk gegaan omwille van de mogelijkheid

van bewaarde vloer- of loopniveaus binnen het gebouw. In werkput 2 werd 1 vlak aangelegd tot op ca. 1 m -MV met plaatselijk een verdieping tot op 3 m -MV (zie hoger)

Vóór de start van de opgraving werd ter hoogte van de westelijke gracht een boring uitgevoerd om de stand van de grondwatertafel te bepalen. Deze werd vastgesteld op 2, 80 m -MV, waardoor er geen grondbemaling diende voorzien te worden.

De werkputten werden tijdens de werken, zoals afgesproken met de opdrachtgever, zo min mogelijk gedicht. De grond werd gescheiden gestockeerd in de zone ten noorden van Werkput 1.

Voor het overige werden de nodige veiligheidsvoorschriften in acht genomen.

De registratie werd uitgevoerd volgens de bepalingen uit het Programma van Maatregelen (ID8245) en de Code van de Goede Praktijk. Voor wat betreft de registratie van de aangetroffen sporen, kregen deze een individueel doorlopend spoornummer, werden deze manueel opgeschoond, digitaal gefotografeerd, ingemeten en beschreven in een hiervoor aangepast spoorformulier. De coupes op deze sporen werden gefotografeerd, ingetekend op schaal 1/20 en beschreven. Alle relevante bodemkundige en archeologische profielen (aangebracht om de 20m) werden opgeschoond, digitaal gefotografeerd, analoog ingetekend op schaal 1/20 en in detail beschreven. Alle aangetroffen artefacten die tijdens het onderzoek aan het licht kwamen, werden onmiddellijk ingezameld en ingepakt en voorzien van een identificatielabel met daarop de vereiste identificatiegegevens. Na het terreinwerk werden alle vondsten gewassen, voorzien van een inventarisnummer en beschreven in een hiervoor aangepast vondstenformulier. Het tekenen van de vondsten zal in een later stadium worden uitgevoerd.

3 HISTORIEK VAN HET LANTEERNHOF EN HAAR BEWONERS[2]

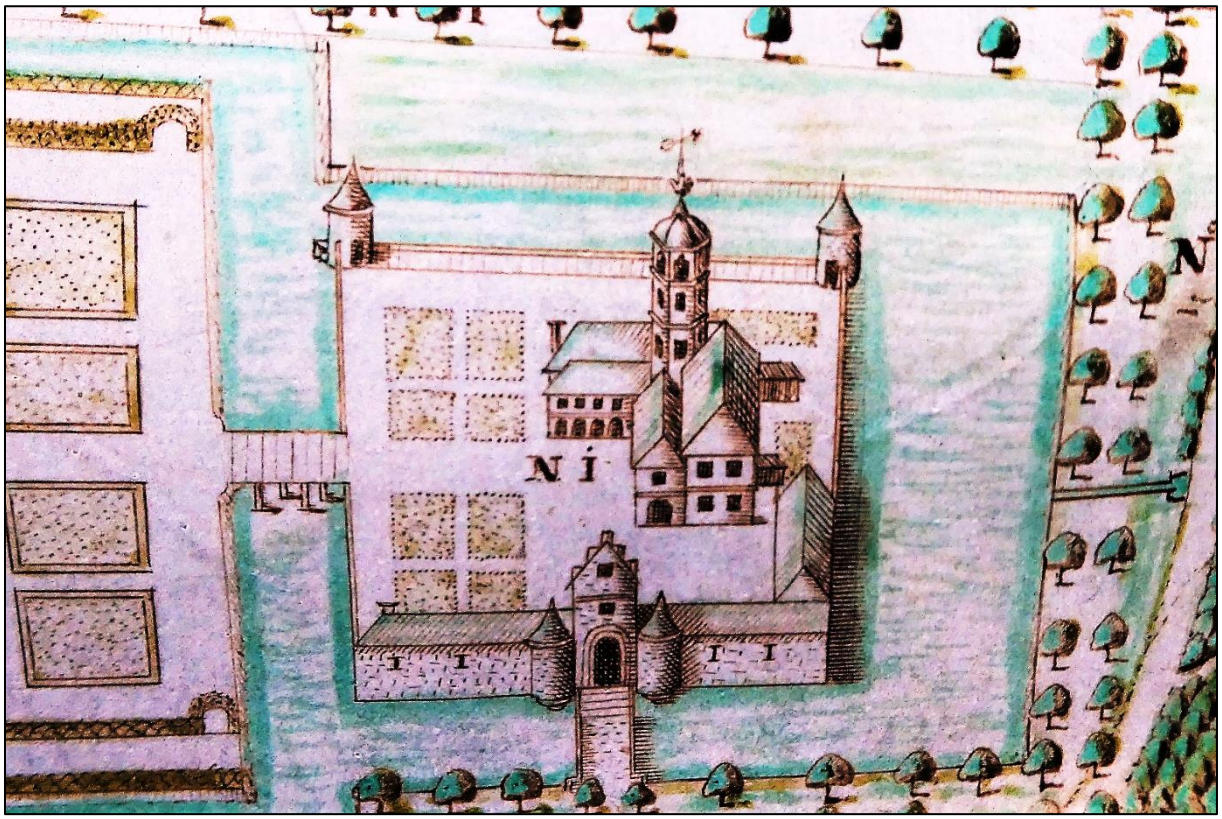

Figuur 6: detail plan van het Lanteernhof door Govaerrts uit 1762 (Heemkundige kring Wijnegem, 2018)

Tijdens de middeleeuwen maakte de grond waar het latere Lanteernhof op gebouwd werd deel uit van een noordoostelijke uitloper van de heide van Lippelo, die zich uitstrekte over de hoge gronden van Deurne en Berchem. Het was toen een woest gebied met vochtige en met struiken begroeide graslanden.

In 1533 verkocht zijdelakenkoopman Jan vander Haeghe "een hoeve met huysinge, etc., genaamd " 't goed ter Hagen" aan goudsmid, Joris Veselaer. Het goed was 20 bunder groot, "gestaen te Doerne aende Ghemeynheyt van Meneghem, tussen de beeck geheeten de Santvoort westwaarts en meester Jaspars van Halmale erfgenaemen westwaaerts, comende noordwaerts aende Leemstraet."

Later breidde Veselaer zijn goed nog uit in 1561 met de aankoop van een andere nabij gelegen hoeve, ook een "goet ter Haeghe" van 9 bunder groot van Cornelis van Halmale, Jaspers zoon.

Op de grond van de eerstgenoemde hoeve, liet Joris Vezelaer een groot omwald kasteel bouwen, waarvan wij de laatste resten tijdens ons onderzoek hebben aangetroffen. Het exacte jaar van bouwen is niet bekend. Uit archiefbronnen blijkt dat het kasteel tussen 1533 en 1535 reeds bestond of in aanbouw was. Rond 1860 werd onder het puin een gedenksteen met het jaartal 1552 gevonden.

---

[2] Van de Vijver F., "Het Lanteernhof te Deurne en zijn eigenaars" *Heemkundig handboekje voor de Antwerpse randgemeenten*; Jg. 8, nr.3, Gitschotel Buurschap, 1959, p. 1-26.

Volgens J.B. Stockmans is het niet met zekerheid te zeggen of het Lanteernhof afgebrand werd in 1542 door Maarten van Rossem.

Op basis van een beknopte beschrijving uit het inventaris van het Lanteernhof kan een beeld gevormd worden van het interieur van het kasteel. Het landhuis was karig gedecoreerd. Zo was de eetkamer wat de rijkst gedecoreerde ruimte was, gedecoreerd met twaalf rondellen op het plafond en met vier zeemeerminnen tegen de schouw.[3]

De naam van het Lanteernhof zou verwijzen naar de kunstige lantaarn in witte natuursteen, die op de toren gebouwd was van een gebouw dat op het Lanteernhof stond (Figuur 7, rode pijl).

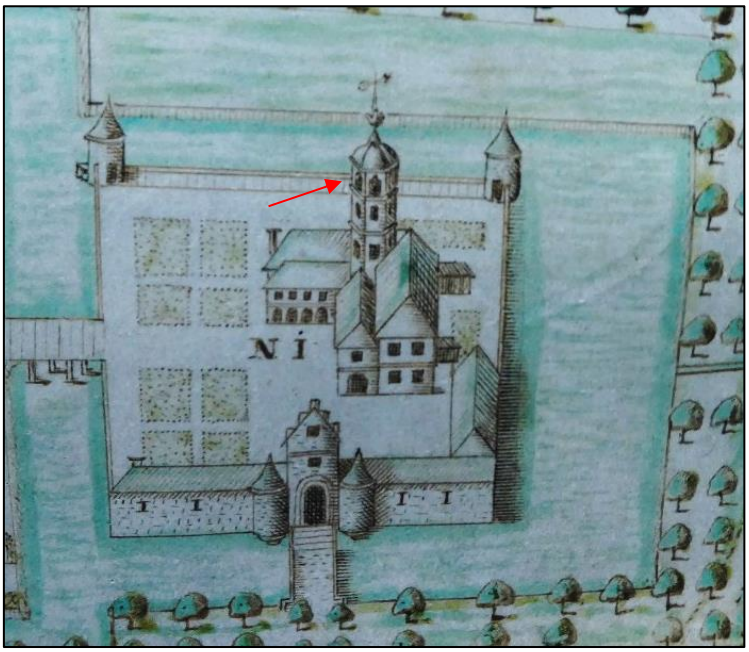

Figuur 7: detail plan Lanteernhof door Govaerts uit 1762 met aanduiding van lantaarn in natuursteen (Heemkundige kring Wijnegem, 2018)

De oprichter van het Lanteernhof, Joris Veselaer, was geboren in 's-Hertogenbosch rond 1493 en werd een Antwerps burger. Hij was opgeleid als goudsmid en werd later koopman. Zo deed hij een omvangrijke handel in Vlaamse tapijtwerken, die in die tijd in heel Europa bekend waren. Hij verkocht grote tapijtwerken aan o.a. Frans I, koning van Frankrijk.

Joris Vezelaer had als eerste vrouw Margareta Voeghs, zijn tweede vrouw was Maria Boghe. Zij stierf in 1564 (zerk in Sint-Andrieskerk, Antwerpen), haar man in 1570. Hij was toen 77 jaar oud. Samen hadden zij vier kinderen. Hun oudste dochter Elisabeth huwde met Jacob Hoefnagel.

De zoon van Elisabeth Vezelaer en Jacob Hoefnagel, Joris Hoefnagel erfde langs moederszijde het Lanteernhof en vertoefde er ook. Later werd hij een beroemd schilder en dichter. Hij werd geboren te Antwerpen in 1542 en stierf in 1600 te Wenen en was dus een tijdgenoot van Rubens. Hij was één van de beste tekenaars van zijn tijd en was gespecialiseerd in het tekenen naar de natuur. Zo leverde hij meer dan 50 tekeningen voor een gekend werk "Civitas orbis terrarum", gedrukt te Keulen (1572-1618). In de loop van zijn leven werkte hij voor verschillende vorstenhuizen zoals dat van Frankrijk, Duitsland, Spanje en Italië.

[3] Goldstein Cl. *Pieter Brueghel and the culture of the Early Modern Dinner Party*, Abingdon 2013, p.139

Figuur 8: portret van Joris Vezelaer en zijn tweede vrouw Maria Boghe door Joos van Cleve, 1518 (National Gallery of Art Washington)

Figuur 9: Huwelijk van Joris Hoefnagel met Susanna van Onssen (rechts), 1571, door Frans Pourbus (KIK-IRPA, Brussel)

De jaren nadien werd het Lanteernhof beurtelings bezet door oorlogvoerende partijen en viel ten prooi aan de vlammen. Na de overgave van Antwerpen weken de Vezelaers uit naar Holland en lieten het Lanteernhof vogelvrij. Omstreeks 1598 vestigde Joris Baldi, nakomeling van Joris Vezelaer zich op het Lanteernhof, dankzij een vrijgeleide, dat de Staten van Holland hem hadden verleend.

In 1613 ontstond er een ingewikkeld geding tussen de erfgenamen van Vezelaer, die toen allen in Amsterdam woonden. Verschillende onder hen verkochten hun aandelen van het Lanteernhof aan Constantijn Huygens (Figuur 10), dichter en diplomaat. Hij was de zoon van Suzanna Hoefnagel en kleinzoon van Jacob Hoefnagel. In 1619 werd hij eigenaar verklaard voor vijf achtste delen van het lusthof. In 1625 kwam Jan van der Piet, behorende tot een voorname Antwerpse familie het Lanteernhof bewonen en herstelde het kasteel zo goed mogelijk en liet er een waterleiding aanleggen. Constantijn Huygens was een 17de eeuws bekend dichter, tijdgenoot en collega van Joost van den Vondel. Ondanks zijn anti-Rooms en overtuigd Calvinistisch geloof bezocht hij regelmatig Zuid-Holland en meer bepaald het Lanteernhof. Daarnaast had hij in Antwerpen vele voorname vrienden, waaronder Jacob Jordaens en Daniël Segers. Op 27 augustus 1647 ging Huygens met zijn vriend Duarte middagmalen op “den Lanteernhof”. Op dat moment was hij geen eigenaar van het lusthof, daar hij samen met de andere rechthebbenden, Margareta en Mechtilde Vezelaer, het Lanteernhof in 1645 verkocht had aan Jan van der Piet-Bosschaert. In 1660 noteert hij opnieuw in zijn dagboek dat hij met Duarte op het Lanteernhof was gaan eten. Op dat ogenblik was hij dus te gast bij Jan van der Piet. Zijn zoon Christiaan Huygens verwierf faam als vooraanstaand wetenschapper. In 1657 realiseerde hij het eerste slingeruurwerk en werd onsterfelijk door zijn “lichttheorie”.

Figuur 10: kopergravure Constantijn Huygens, ca. 1630 (Universiteitsbibliotheek Leiden, Prentenkabinet)

Wanneer Jan van der Piet in 1705 het Lanteernhof volledig liet herstellen zou hij, zoals hierboven reeds werd vermeld een waterleiding aangelegd hebben. Tijdens rioolwerken in 1914 en later in 1954 kwam deze constructie op palen aan het licht. De waterleiding was opgetrokken in baksteen en Doornikse kalksteen op palen die tot op 2,70 m diepte reikten. Op de palen stond een gewelf van 80 cm hoog en 70 cm breed. Deze was op 150 m afstand van het Lanteernhof gelegen en op 80 m van de Drakenhoflaan. Het was een ingenieuze constructie, temeer omdat ze tot stand kwam in een waterachtig gedeelte vlakbij de Boelaerbeek.

Jan van der Piet en zijn vrouw Anna Bosschaert hadden vijf kinderen. Hun schoonzoon Jacob Tsantele erfde het lusthof en bezat bij zijn dood een machtig fortuin gelegen in Brugge, Land van waas, Antwerpen, Wommelgem, enz. Aan zijn dochter Anna Catherina kwam het Lanteernhof toe.

In 1765 werd het goed eigendom van priester Jan Frans Bosschaert. Hij verkocht het reeds vier jaar later in 1769 aan de weduwe van Jacomo Vernimmens Hoegaerts en haar minderjarige dochter Maria Isabella. Zij huwde Karel Hendrik van der Borcht en stierf als weduwe in 1829. Bij akte in 1835 kwam het Lanteernhof toe aan een verre nicht van Maria Isabella, mevrouw della Faille, die enige dagen na de verkoop overleed. Een nieuwe verdeling vond plaats in 1836 tussen M. della Faille en zijn drie kinderen. Eén van de kinderen, Katerina was gehuwd met Constantinus, ridder van Havre die kasteel Boekenberg met een groot stuk land aankocht, waaronder ook het Lanteernhof. Het was hij die in 1859 een groot deel van de hofgracht liet dempen met aarde afkomstig van de uitbreidingen van de wateringen van het nabij gelegen kasteel Boekenberg. Er bleven nog tientallen meters wallen overeind die het lusthof ooit sierden, waaronder die langs de westelijke toegangspoort. In 1840 werd het verhuurd aan M. Willaert-DeWael en diende het lang tot leertouwerij. Constantijn liet een deel afbreken en verbouwde het overige tot hoeve.

Wanneer de vrouw van Van Havre stierf in 1880 liet zij het Lanteernhof na, deels aan Gustaaf van Havre, deels aan de kinderen van haar in 1876 overleden dochter. Zij was de echtgenote van Clemens Albrecht Maria Cogels, die stierf in 1878. De kinderen waren Emilia, echtgenote van baron Alfred de Bonhome de Dampicourt, Leon en Paul Cogels. Het Lanteernhof kwam uiteindelijk in bezit van Paul Cogels op 18 juni 1878. In deze tijd was het kasteel in puin gevallen, niets restte nog van zijn vroegere pracht.

Cogels verpachtte net als van Havre het lusthof. In 1878 werd Constantinia Van Hoebergen op het Lanteernhof geboren als dochter van Lodewijck Michaël Van Hoebergen en Maria Theresia van den Wijngaert die de hoeve pachtten. Constantia bleef tot haar huwelijk in 1905 op het Lanteernhof wonen. Het was de laatste familie die op het Lanteernhof verbleven heeft (Figuur 11).[4]

Omstreeks 1900 liet Paul Cogels de nog resterende muren herstellen. In die tijd was er nog de kleine westelijke hoektoren, enkele muren langs de hofgracht en de toegemetste voormalige toegangspoort geflankeerd door de overblijfselen van twee uitspringende halfronde torens bezet met schietgaten.

Ook wanneer er van het vroegere Lanteernhof enkel nog een ruïne restte van het vroegere kasteel kwamen er kunstenaars naartoe om inspiratie op te doen op deze nog steeds idyllische plaats. Denken we aan schrijvers als Hendrik Conscience, Felix Timmermans componisten, Peter Benoit, Renaat Veremans en schilders Henri de Braeckeleer, Ben Linnig, Anton Pieck en vele andere.

In 1940 werden uit noodzaak voor de uitbreidingen van het vliegveld de laatste resten van het Lanteernhof gesloopt. De vereniging voor Natuur-en Stedenschoon heeft nog tevergeefs van 1923 tot 1940 getracht dit te verhinderen.[5]

[4] Mondelinge informatie van kleinzoon van Constantia van Hoebergen, Marc Weyns, augustus 2018.
[5] Correspondentie tussen Vereniging natuur- en stedenschoon en Koninklijke commissie van Monumenten en landschappen 1923-1940.

Figuur 11: Constantia van Hoebergen, dochter van de pachters van het Lanteernhof omstreeks 1900 (M. Weyns, 2018)

4 BODEMKUNDIG ONDERZOEK

Om de bodemkundige en stratigrafische opbouw van het volledige onderzoeksgebied te kunnen evalueren werden zes bodemprofielen in Werkput 1 en Werkput 2 aangelegd. De profielen werden beschreven en geanalyseerd door bodemkundige Jeroen Schotsmans van ABO nv. De TAW-waarden (genomen ter hoogte van het diepste punt van het profiel) worden in het groen per profiel telkens vermeld (Figuur 12) (zie hoofdstuk 3 in nota (ID 8245).

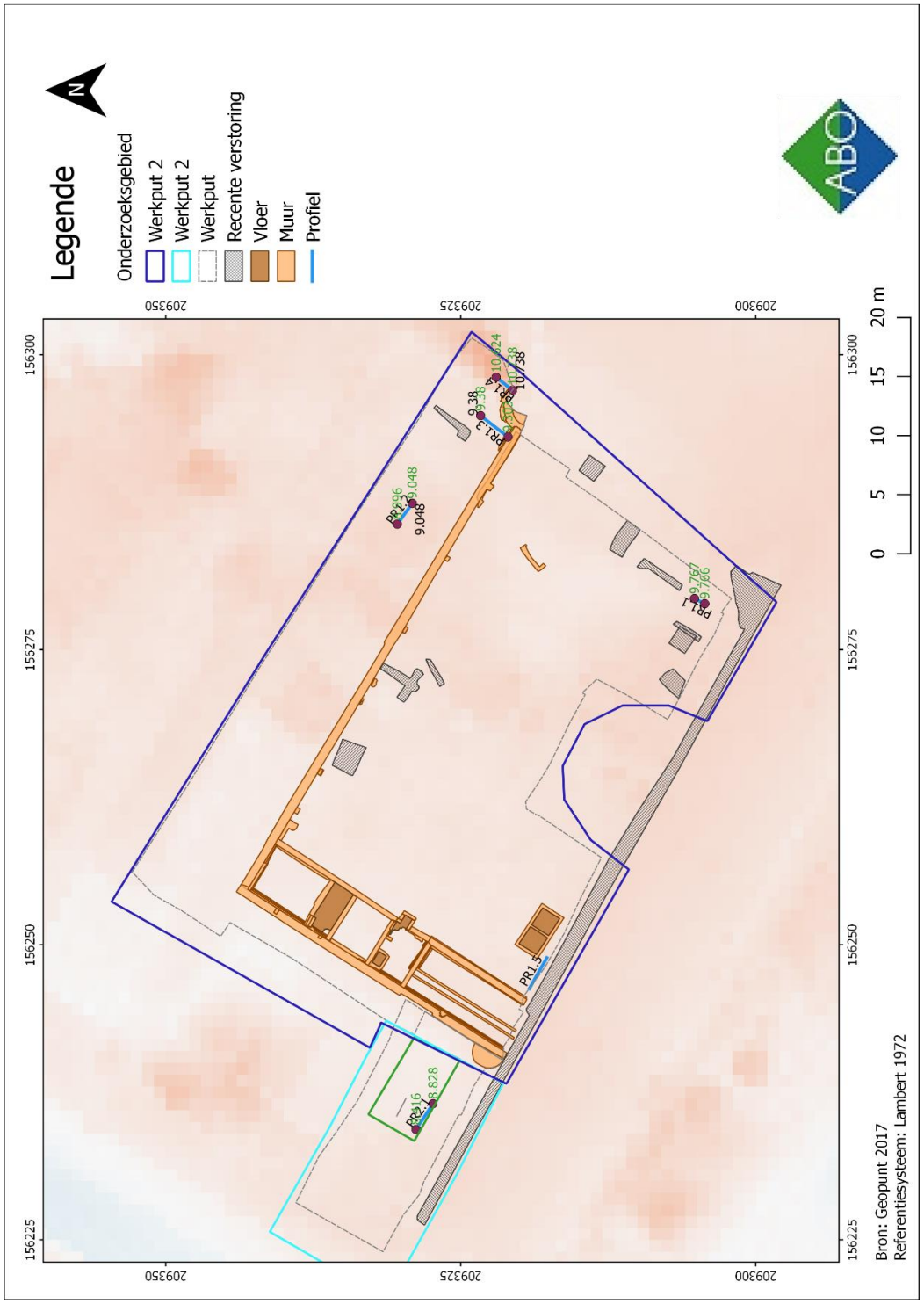

Figuur 12: algemeen grondplan met aanduiding van de muren en bodemprofielen (ABO nv, 2018)

4.1 BESPREKING VAN PROFIELEN

De zes bodemprofielen worden hieronder besproken, waarvan vijf in Werkput 1 en één in Werkput 2. De moederbodem bevindt zich op ca. 1 m onder het maaiveld op ca. 9,50m TAW.

4.1.1 PROFIEL 1.1

Figuur 13: werkput 1, profiel 1 (ABO nv, 2018)

1. Heterogeen bruingrijs, lemig zand, baksteen- en kalkmortelbrokjes, leisteen, metaal, plastic **(Ap1-horizont)**
2. Heterogeen, homogener dan laag 1, zand, HK en BS-spikkels, **(Ab-horizont/cultuurlaag)**
3. Heterogeen, licht beige-geel lemig zand met bovenaan oranje vlekken (ijzer) vrij veel bioturbatie **(C-horizont),** bovenkant C-horizont op 9,98m TAW

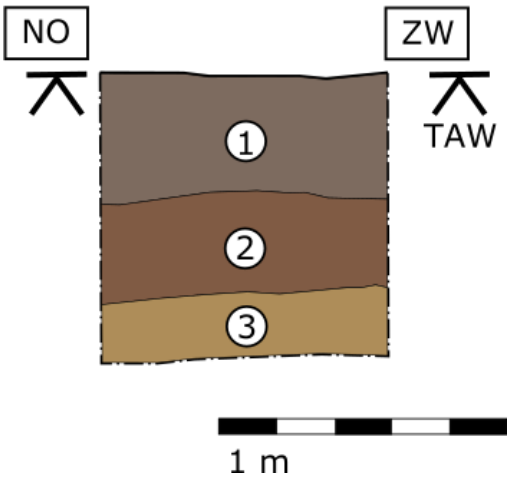

Figuur 14: profieltekening 1.1 (ABO nv, 2018)

4.2 PROFIEL 1.2

Figuur 15: werkput 1, profiel 2 (ABO nv, 2018)

1. Heterogeen, donkerbruin zandleem, baksteenbrokjes, droog, organisch aangerijkt, sterke bioturbatie **(ophogingslaag)**
2. Heterogeen, donkerbruin tot donkergrijs, zandleem, baksteenbrokjes, stuk textiel, droog, zwakke bioturbatie **(ophogingslaag)**
3. Heterogeen, lichtbruin, met lichte groengrijze vlekken, zandleem, plaatselijk inclusies van bovenliggende horizont (donkerbruin), zwak tot matige gley-indicaties (oranjebruine roestkleur), zwak vochtig plaatselijk bioturbatie **(grachtopvulling)**
4. Heterogeen, Beige gevlekt, zandleem, zeer plaatselijk bioturbatie, sterke gley-indicaties, matig vochtig **(grachtopvulling),** onderkant profiel, 9m TAW

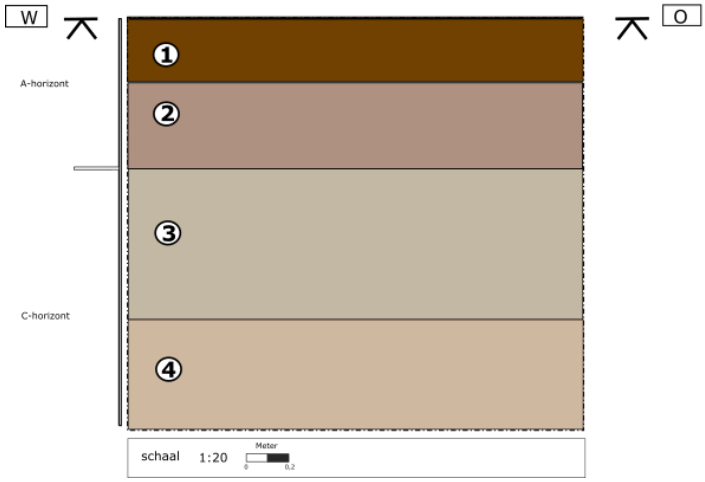

Figuur 16: profieltekening 1.2 (ABO nv, 2018)

4.2.2 PROFIEL 1.3

Figuur 17: werkput 1, profiel 3 (ABO nv, 2018)

1. Buitenkant baksteenstructuur en puinmateriaal **(spoor 1.28)**
2. Zeer heterogeen, gelig-lichtbruin, zandleem, zwakke bioturbatie, weinig baksteenbrokjes, stenen, vrij veel schelpfragmenten en een haaientand, gleyindicaties (oranje-bruine roestvlekken) nemen toe naar de basis van het profiel, opvulgrond, tertiair zand **(spoor1.109)**
3. Heterogeen, zeer veel leisteenfragmenten en baksteenpuin **(deel grachtopvulling),** 9,30 m TAW

Profiel 1.3 (= coupe op N-gracht) is volledig antropogeen en behelst de opvulling van de noordelijke gracht (cf. hfstk. 4.4).

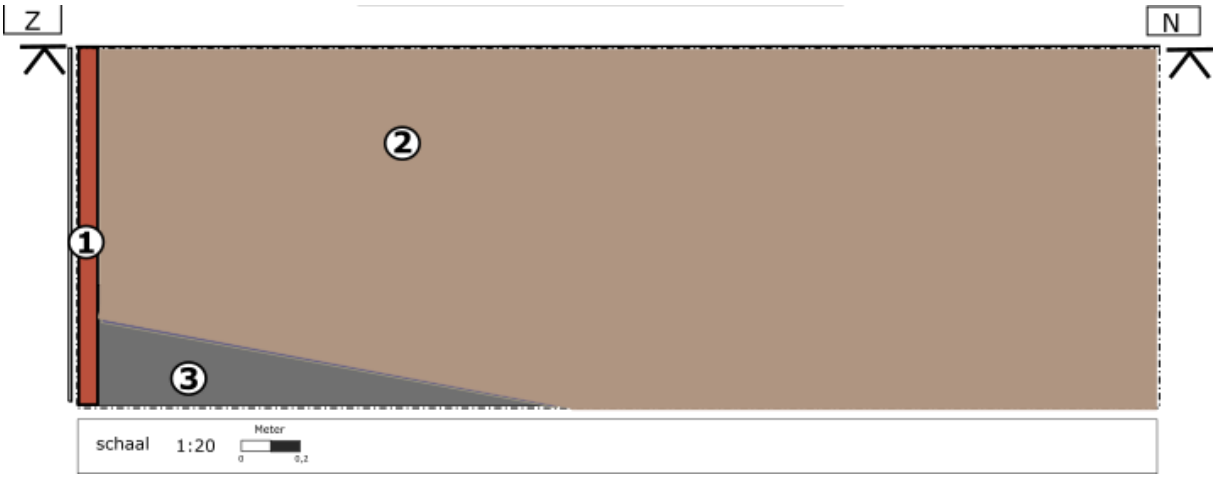

Figuur 18: profieltekening 1.3 (ABO nv, 2018)

4.2.3 PROFIEL 1.4

Figuur 19: profiel 1.4 (ABO nv, 2018)

1. Heterogeen, grijsbruin lemig zand, weinig baksteenbrokjes, puin, zeer weinig houtskoolbrokjes **ploeglaag, Ap 1- horizont)**
2. Sterk heterogeen, lichtgeel met wit-lichtgrijze vlekken lemig zand **(ophogingslaag)**
3. Sterk heterogeen grijs, geel gevlekt, roestvlekken, puininclusies **(grachtopvulling)**
4. Sterk heterogeen, beige, lemig zand, grijsbruin gevlekt, gelaagd, houtskoolspikkels, **(grachtopvulling),** 10,62m TAW
5. Aanzet baksteenstructuur **(spoor 112, steunbeer),** 9,25 m TAW

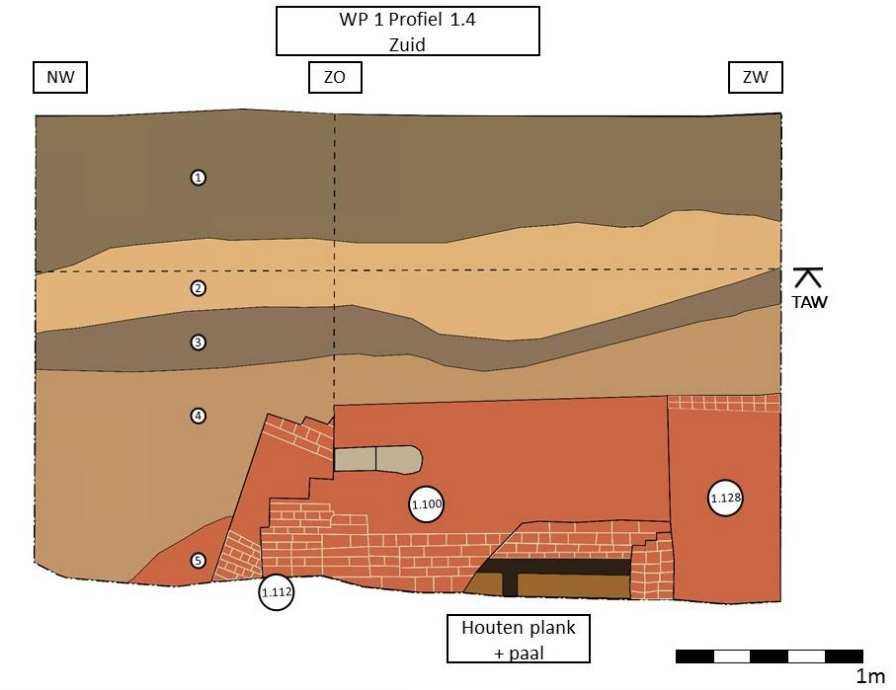

Figuur 20: profieltekening 1.4 (ABO nv, 2018)

4.2.4 PROFIEL 1.5

Figuur 21: werkput 1, profiel 5 (ABO nv, 2018)

1. Heterogeen, donkerbruin tot grijs lemig zand, sterke bioturbatie, baksteenbrokjes, organisch aangereikt, droog (ophogingslaag)
2. Heterogeen, lichtbruin tot beige, zandleem, geen bioturbatie, net boven laag 3 een laagje met geconcentreerd baksteengruis (ophogingslaag)
3. Homogeen, donker grijsbruin, droog, zwakke bioturbatie, antropogeen (cultuurlaag/Ab-horizont)
4. Heterogeen, witbeige gevlekt zandleem, zwakke bioturbatie, matige tot sterke gleyindicaties, droog, plaatselijk inclusies van bovenliggende horizont (donkerbruin), (C-horizont)
5. Bakstenen muur met N-Z-oriëntatie, (spoor 115)

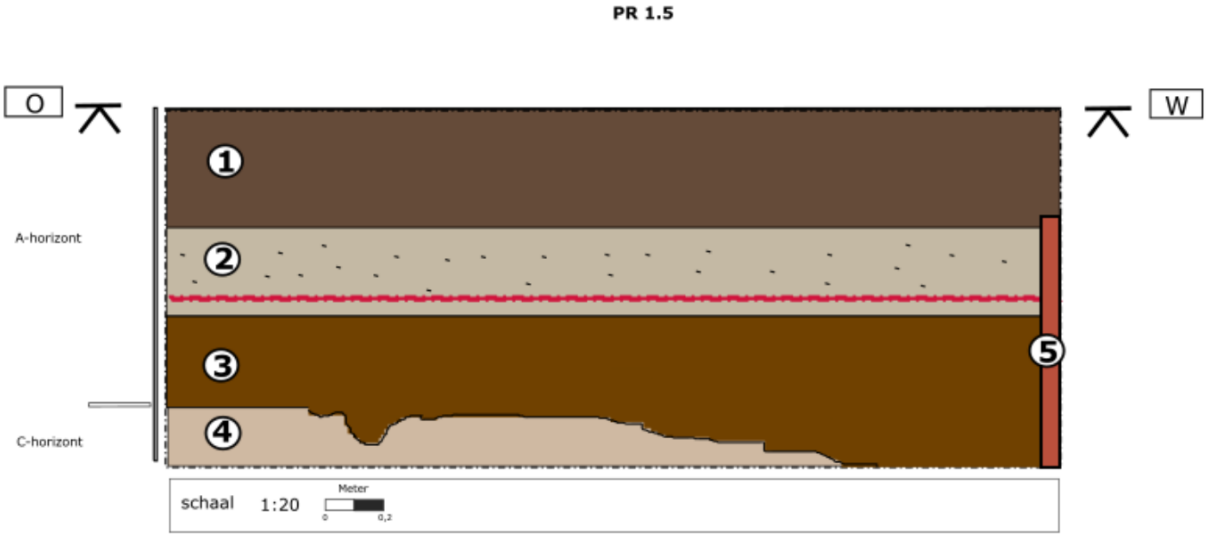

Figuur 22: profieltekening 1.5 (ABO nv, 2018)

4.3 PROFIEL 2.1

Figuur 23: werkput 2, profiel 1 (ABO nv, 2018)

Het profiel bestond uit één laag of pakket van bouwpuin met bakstenen, kalkmortel en grote stukken, bewerkte natuursteen. De onderkant van het profiel bevond zich op ca. 8,50m TAW.

4.4 LANDSCHAPPELIJKE EN STRATIGRAFISCHE ANALYSE

Op basis van informatie uit Geopunt en Databank Ondergrond Vlaanderen werd ter hoogte van het onderzoeksgebied een OB-bodem verwacht, een bodem verstoord door menselijke ingrepen.

De bodemkundige opbouw van het onderzoeksterrein binnen het gebouw vertoont bovenaan één soms twee heterogene ophogingspakketten van in totaal ca. 50 à 60 cm dik. Daaronder werd over het gehele terrein binnen de ommuring een bewerkingslaag vastgesteld die in verband is te brengen met de laatmiddeleeuwse hoeve en het latere zestiende eeuwse Lanteerhof, ter hoogte van de tuinzone. In profiel 1.5 en in de gehele westelijke zone van het onderzoeksgebied werd net boven de organische bewerkingslaag een dun laagje van geconcentreerd baksteengruis, van ca. 3 cm dik geregistreerd. Dit laagje dat bij het vooronderzoek nog geïnterpreteerd werd als een afbraaklaag van het lusthof kan bij nader inzien eerder geïnterpreteerd worden als een nivelleringslaagje of eventueel als een tijdelijk loopniveau (Figuur 13, Figuur 21).

Ter hoogte van de westelijke gracht (profiel 2.1; Figuur 23) kon vastgesteld worden dat de gracht tot op 3 m is opgevuld met baksteenpuin en natuurstenen, die wellicht afkomstig zijn van de muren van het afgebroken Lanteernhof in 1940. Langs weerszijden van de puinvulling (spoor 2.1) bevonden zich in het vlak twee stroken (spoor 2.2 en 2.5) heterogeen geel-groenig-bruin zand met schelpfragmenten, waarmee tevens een deel van de gracht blijkt opgevuld.

Uit profielen 1.2 tot 1.4 (Figuur 15, Figuur 17, Figuur 19) is duidelijk te zien dat de noordelijke gracht (die aansluit op de westelijke gracht) is opgevuld met zeer heterogeen bruingeel zand, rijk aan schelpfragmenten en in mindere mate kalkmortel en baksteenbrokjes. Hieruit blijkt dat de gracht werd leeg geschept en nadien terug werd opgevuld met tertiair zand. De gracht werd immers in 1859 gedempt met aarde die afkomstig was van de uitbreiding van de watering van het naburig gelegen kasteel Boekenberg.[6]

Het moedermateriaal van de bodem (C-horizont) wordt gekenmerkt door een zandige leemtextuur met vrij veel bioturbatie en lokaal vrij weinig ijzerconcretie en gleyverschijnselen. Hierboven wordt over het volledige onderzoeksgebied een dikke antropogene laag bestaande uit een recente (Ap1) en een oudere bewerkingslaag (Ab) waargenomen.

Het onderzoeksgebied is een vrij vlak terrein en bevindt zich tussen 10,5m en 11m TAW.

[6] Van de Vijver F., 1959, p.23.

5 ARCHEOLOGISCHE SPOREN, SPOORCONCENTRATIES EN STRUCTUREN

In totaal werden 217 sporen aangetroffen, waaronder paal- en (afval)kuilen, grachten, greppels en muurwerk alsook twee bakstenen torens. Vermoedelijk behoren de oostelijk gelegen gracht met noordoost-zuidwest oriëntatie en de paalsporen net ten westen ervan tot de laatmiddeleeuwse hoeve, de voorloper van het latere Lanteernhof. Het muurwerk en een groot deel van de paalkuilen behoren tot de 16de, 17de eeuwse lusthoffase van het Lanteernhof dat opgericht werd omstreeks 1539. De grotere afvalkuilen die aangetroffen werden in de centrale zone lijken van recentere aard te zijn, uit de 17de- 19de eeuw. Uit de Tweede Wereldoorlog dateren de dumpkuilen van Amerikaanse kogels. Het zwaartepunt van de site ligt echter op de sporen en het muurwerk uit de 16de eeuw, de lusthoffase.

Alle plannen werden toegevoegd in bijlage om de leesbaarheid te bevorderen.

In wat volgt wordt eerst een allesporenkaart weergegeven en naderhand het sporenbestand chronologisch besproken. Vervolgens wordt ook een kaart met de TAW-waarden op het maaiveld en in het vlak weergegeven (Figuur 24 - Figuur 28).

Figuur 24: Allesporenkaart (ABO nv, 2018)

Figuur 25: Allesporenkaart met coupelijnen (ABO nv, 2018)

Figuur 26: Allesporenkaart met spoornummers (ABO nv, 2018)

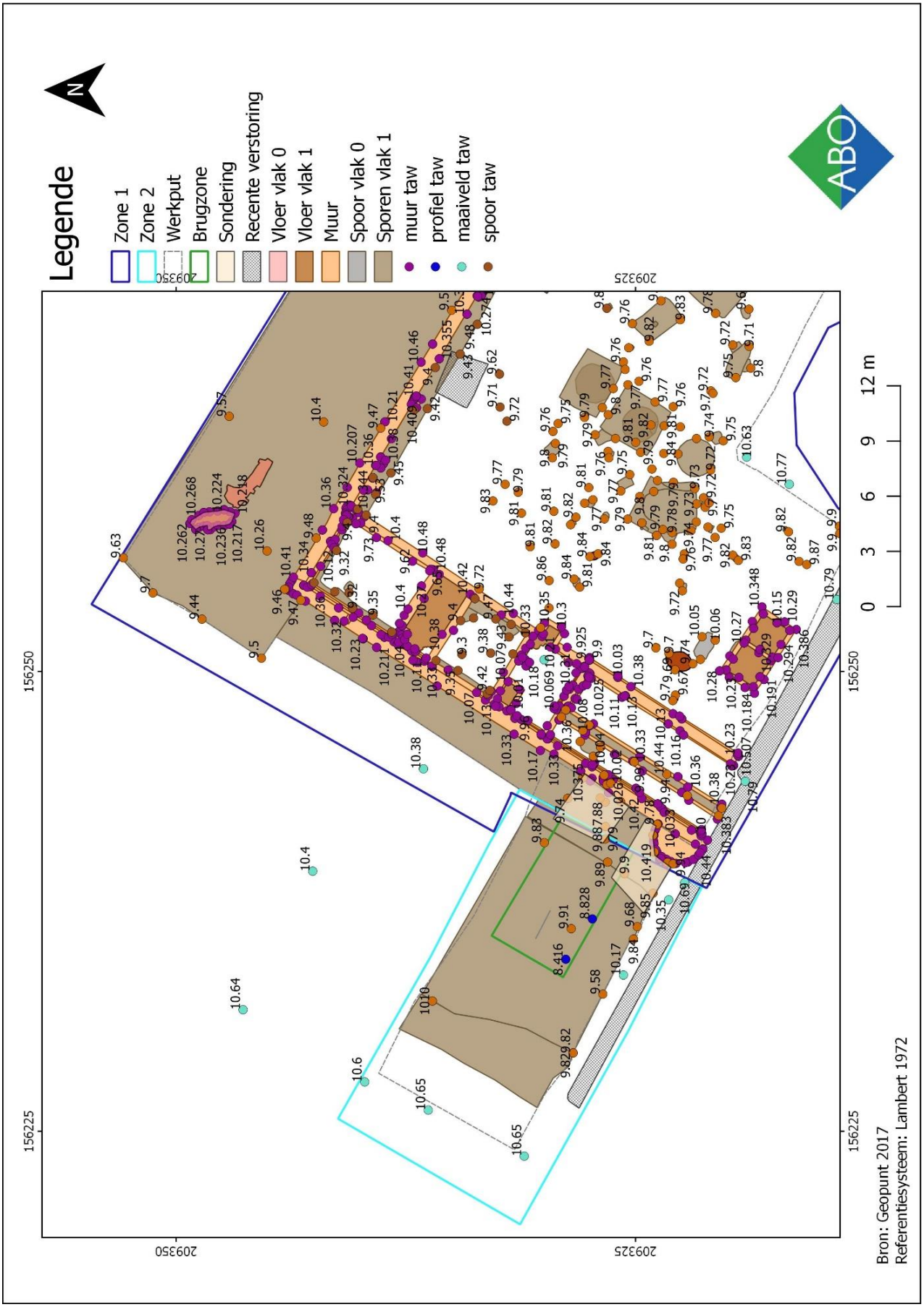

Figuur 27: allesporenplan westelijke helft onderzoeksgebied met TAW-waarden (ABO nv, 2018)

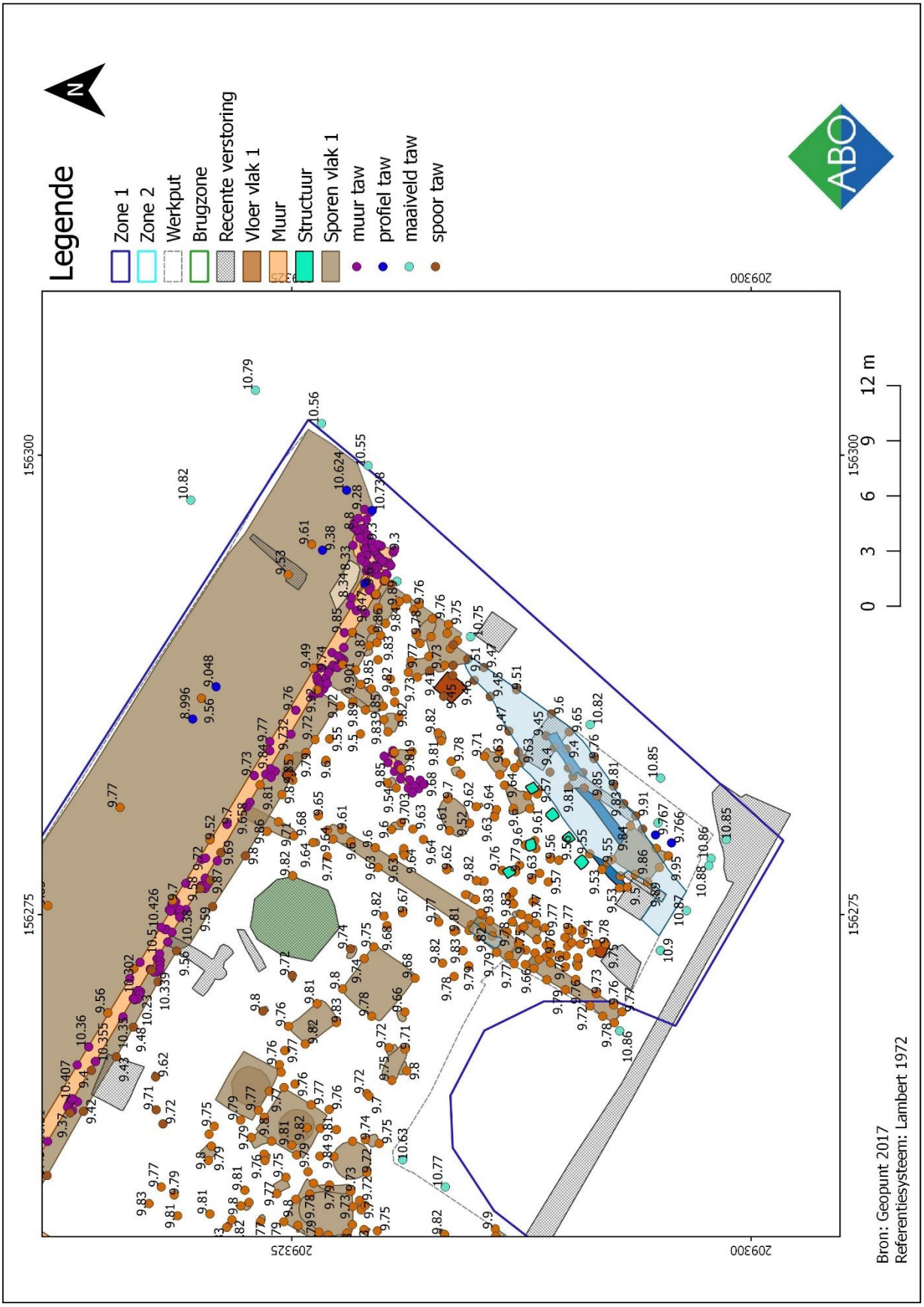

Figuur 28: allesporenplan westelijke helft onderzoeksgebied met TAW-waarden (ABO nv, 2018)

5.1 MUURWERK

Tijdens het onderzoek kreeg elke muur of muurdeel een afzonderlijke nummer, zodat elk deel apart onderzocht en beschreven kon worden.

In vlak 0 boven de noordelijke, in de 19de eeuw gedempte gracht (cf.) werd een afgeronde bakstenen structuur van één steen dik aangetroffen. Deze kon gezien de stratigrafische ligging niet met het 16de eeuwse Lanteernhof in verband gebracht worden, maar dateerde uit de 19de of 20ste eeuw.

De noordelijke en de westelijke buitenmuur (spoor 1.63 en 1.28) van het in 1940 afgebroken lusthof werden aangetroffen. De gehele zone binnen deze vrijgelegde buitenmuren maakte deel uit van de tuinzone van het voormalige Lanteernhof. Beide muren, die de contouren vormden waren in de noordwestelijke hoek in elkaar gewerkt. Aan de binnenzijde van muur 1.28 werden op onregelmatige afstanden een zestal steunberen geregistreerd.

Aan het noordoostelijke uiteinde van de noordelijke muur werd tevens de fundering van een bakstenen toren ontdekt. Deze was ingewerkt in spoor 1.28 en was gefundeerd op houten palen. Wellicht gaat het om de tegenhanger van het zuidoostelijke torentje dat nog op enkele foto's uit het begin van vorige eeuw is te herkennen (Figuur 30).

De oostelijke buitenmuur werd jammerlijk genoeg niet terug gevonden, daar de kraan er om praktische en om veiligheidsredenen niet dichter tegen de bestaande loods kon graven.

De toegangspoort van het oorspronkelijke Lanteernhof, ter hoogte van de vroegere ophaalbrug, was geflankeerd door twee uitspringende halfronde torens met schietgaten.[7]De restanten van de noordelijke halfronde toren kwamen aan het licht, aan de zuidwestelijke zijde van muur 1.63 op de grens van de zuidwestelijke putrand (Figuur 32, Figuur 33).

Binnen de massieve buitenmuren bevond het grootste deel van het muurwerk zich aan de westzijde, aan de kant van de frontmuur, spoor 1.63. Parallel met muur 1.63, over een breedte van 4 m bevonden zich vijf aparte ruimten, opgedeeld door minder massieve dwarsmuren. Elke ruimte was verschillend van oppervlakte en indeling.

Enkele meters ten oosten van de hierboven beschreven ruimten bevond zich de onderkant van een bakstenen structuur, die te identificeren is als een beerput met bakstenen, gecementeerde vloer, spoor 1.117.

Aan de oostzijde van de werkput kwamen de restanten van een licht afbuigende (U-vormige) bakstenen structuur aan het licht, die tot dusver niet kon geïdentificeerd worden.

Hieronder volgt een gedetailleerde bespreking van het muurwerk te beginnen bij de massieve omtrekmuren. Vervolgens wordt het binnenmuurwerk belicht (Figuur 29).

[7] *Ibidem.*

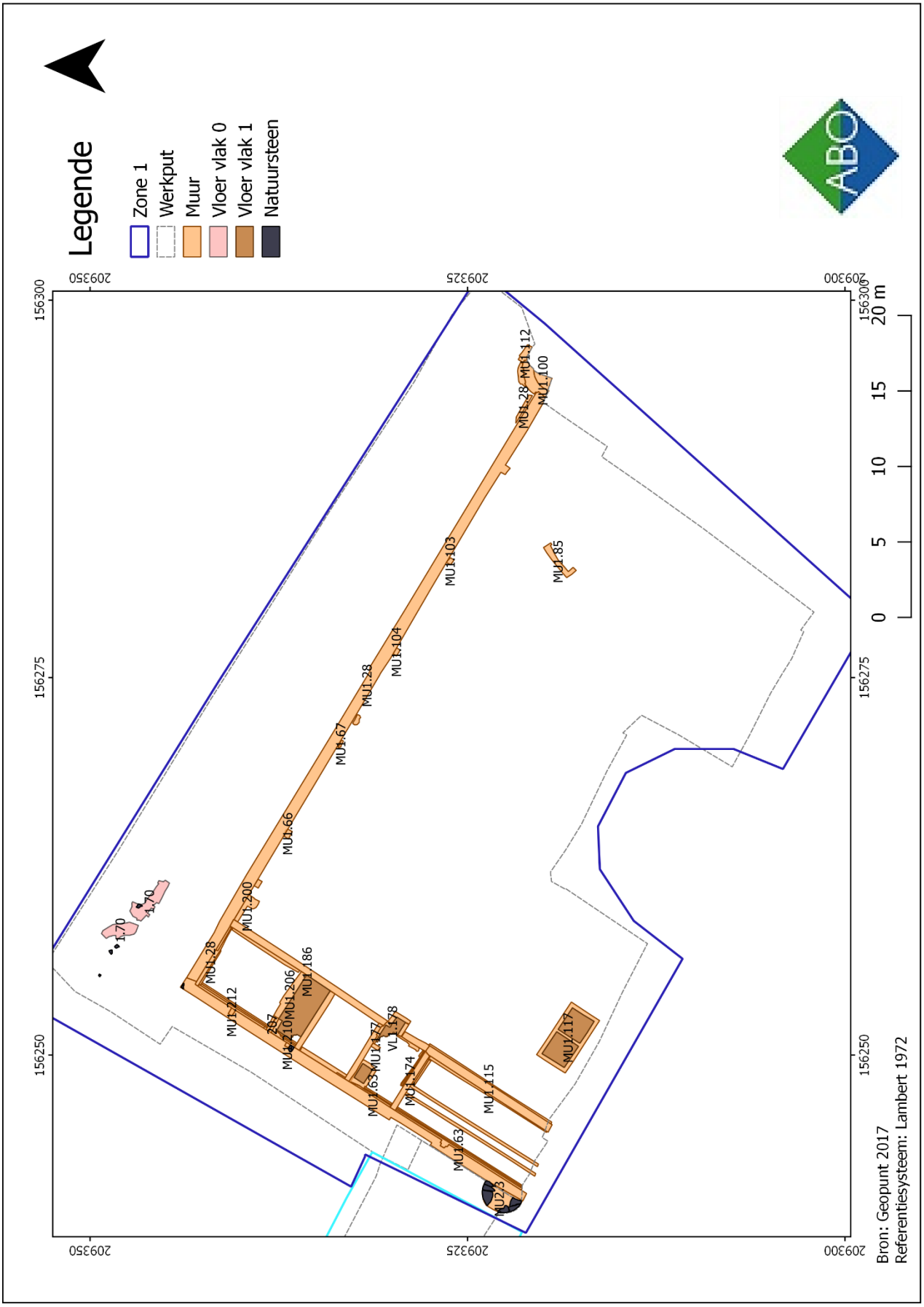

Figuur 29: overzicht muurwerk (ABO nv, 2018)

Figuur 30: het Lanteernhof omstreeks 1900, met zicht op het zuidoostelijke hoektorentje (Stadsarchief Antwerpen)

Figuur 31: zicht op zuidoostelijke zijde van het Lanteernhof met vooraan de zuidelijke gracht, omstreeks 1900 (Stadsarchief Antwerpen)

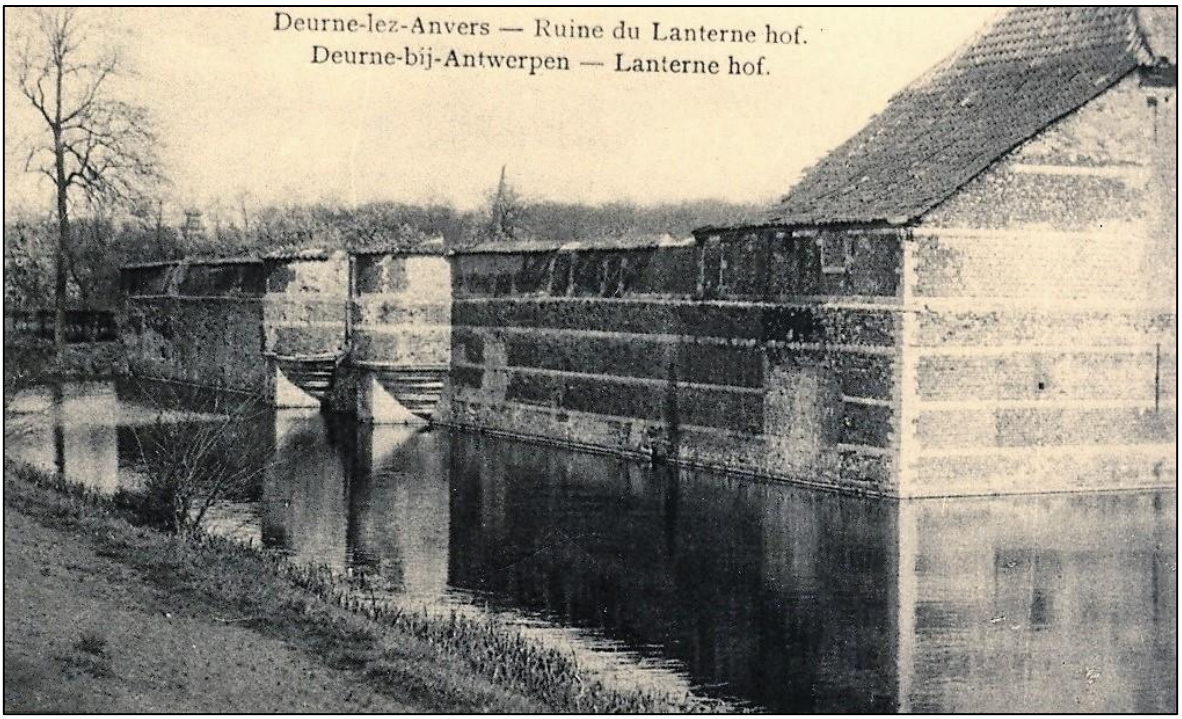

Figuur 32: zicht op zuidwestzijde van het Lanteenrnhof (Stadsarchief Antwerpen)

Figuur 33: ruïne van het Lanteernhof met zicht op de westelijke toegemetste toegangspoort en restanten van de twee halve torens aan weerszijden (Stadsarchief Antwerpen)

5.1.1 BUITENMUREN

5.1.1.1 WESTELIJKE FRONTMUUR, SPOOR 1.63

Figuur 34: zicht op de westelijke frontmuur met rechts de aanzet van de noordelijke halve toren (ABO nv, 2018)

Figuur 35: westelijke muur met rechts de halve toren afgewerkt in natuursteen (ABO nv, 2018)

De westelijke frontmuur (Figuur 34) met noordoost-zuidwest oriëntatie werd over een lengte van 26,70 m vrijgelegd tot en met de noordelijke halve toren van de centrale toegangspoort in het zuidwesten, tot op ca. 1 m -MV.ca. De bovenzijde bevond zich op ca.10,31m TAW. De muur had een breedte van 0,72 m en reikte tot op 7,75m TAW. Dit werd geregistreerd in een sondering op ca. 3 m ten noorden van de noordelijke halve toren. Aan de binnenzijde bevond de bovenkant van de getrapte fundering zich op 10,04m TAW. De muur was opgebouwd in oranjerode- roze bakstenen van formaat 17,5 x 8,5 x 4,3 cm met witte harde kalkmortel in kops-streks verband. Er waren tot op de uitgegraven diepte van -0,90 m gemeten vanaf bovenzijde muur) twee natuursteenlagen zichtbaar. Eén op -0,22 m en één op -0, 86 cm (vanaf de bovenzijde). Onder de natuurstenen zat een dun laagje met leisteen en baksteentegels om steenlagen recht te houden. Ook verder naar onderen toe werden speklagen vastgesteld. Hier en daar waren er op de muur zones waarop nog resten van kalkbepleistering te bemerken was. Op andere plaatsen was de muur verweerd of zaten er gaten in de muur. Daarnaast werden er op onregelmatige tussenafstanden drie volledig of deels opgevulde intentionele muuropeningen in de muur vastgesteld. Spoor 1.113 bevond zich aan de zuidwestzijde, bleek aan de buitenzijde opgevuld en vormde aan de binnenzijde een afgewerkte, getrapte nis van ca. 0,30 m breed (Figuur 36). Verder noordwaarts werden nog twee van zulke opgevulde muuropeningen geregistreerd, spoor 1.210 en 1.212. Wellicht gaat het om opgevulde schietgaten overeenkomstig met de schietgaten die aanwezig waren in de torens aan weerskanten van de toegangspoort. Op ca. 24 m zuidwaarts van de noordwestelijke hoek bevond zich de aanzet van de noordelijke in natuursteen afgewerkte halve toren spoor 2.3 (Figuur 35). In de noordwestelijke hoek is muur 1.63 ingewerkt in de noordelijke muur, spoor 1.28.

Figuur 36: buitenzijde opgevulde schietgaten (binnenzijde nis, spoor 1.113 (boven) en 1.212 (onder))(ABO nv, 2018)

Figuur 37: detail noordwestelijke hoek muur 1.63 in natuursteen, met speklaag en plaatselijk bewaarde bepleistering (ABO nv, 2018)

5.1.1.2 NOORDELIJKE HALFRONDE TOREN TOEGANGSPOORT, SPOOR 2.3

In de westelijke muur (zie hierboven) bevonden zich oorspronkelijk twee uitspringende halfronde torens langs weerszijden van de centrale toegangspoort die toegankelijk was via een ophaalbrug over de omgrachting van het Lanteernhof. De brug werd reeds op het einde van de 19de eeuw afgebroken, de poort werd dicht gemetst (Figuur 33). De resten van de noordelijke toren werden aangetroffen aan de zuidzijde van het onderzoeksgebied, ingewerkt in muur 1.63. De bovenzijde bevond zich op 10,40m TAW Het ging om een massieve bakstenen toren die afgewerkt was met grote, afgeronde natuursteenblokken. Het bovenste halfronde deel in natuursteen was 1,75 m lang en 1,40 m breed. De onderkant van de bakstenen kern werd gemeten op ca. 3,30 m -MV, op 7,1m TAW. Onderaan de zuil bevond er zich een naar voor hellend deel, te vergelijken met een glacis, een helling aan de buitenzijde van een vesting. Dit paste bij het verdedigende en stoere karakter van heel het bouwwerk. De hoeken van de bakstenen zuil waren boven het vroegere waterpeil oorspronkelijk afgewerkt in natuursteen en de speklagen uit de frontmuur liepen verder in de bakstenen zuil, zoals te zien is op de historische foto. Hiervan waren nog resten bewaard (Figuur 38, Figuur 39).

Figuur 38: restanten van de noordelijke halve toren langs de toegangspoort met aanduiding van de glacis (bron: ABO nv, 2018)

Figuur 39: detail halve toren met afgeronde, bewerkte natuurstenen (bron: ABO nv, 2018)

5.1.1.3 *DE NOORDELIJKE MUUR, SPOOR 1.28*

Figuur 40: zicht op noordelijke buitenmuur (ABO nv, 2018)

De noordelijke muur (Figuur 40) vormt in de noordwestelijke hoek een rechte hoek met muur 1.28. Op het oostelijke uiteinde is de muur afgewerkt met een bakstenen torentje, waarvan de fundamenten onthuld werden.

De muur met noordwest-zuidoost oriëntatie heeft een totale lengte van 45 m en is 0,70 m breed. De bovenkant bevond zich op gemiddeld 10,40m TAW en de effectieve onderkant werd ter hoogte van de oostelijke toren, spoor 1.100 vastgesteld op 8,25 m TAW. Over de gehele lengte werd deze uitgegraven tot op ca. -0,80 m (vanaf bovenkant muur). De muur werd opgetrokken in oranjerood-roze bakstenen van formaat 14,5à16 x 7à7,5 x 4à5 cm met witgrijze kalkmortel met kalkbrokjes. De muur werd in kops-streks metselverband opgebouwd. Opvallend is dat deze muur in een beduidend kleiner baksteenformaat werd opgetrokken dan muur 1.63. Lokaal werd er tevens grijze trasmortel met houtskoolbrokjes vastgesteld. Net als in de westelijke muur zijn er speklagen ingewerkt in natuursteen met gemiddelde afmetingen van 29 x 13 cm (laag 1, op -0,36 m van de bovenkant). Plaatselijk waren er net als op muur 1.28 zones waar kalkpleister of kalkverf bewaard was gebleven. Ter hoogte van 3,40 m van de westrand bevond zich op -0,26 m, op 10,03 m TAW een verticale in de muur ingewerkte metalen ring (5 cm).

Elegant was de afwerking van de muur ter hoogte van 24,30 m - 24,70 m (van de westelijke hoek), in de helft van de muur (Figuur 41). Daar vormde deze een lichte afbuiging naar buiten; vanaf daar en verder oostwaarts was de muur iets breder, 0,88 m. Iets voor deze welving op 20,80 m (vanaf de westelijke hoek) eindigde de bovenste speklaag in natuursteen. Onder de laatste natuursteen was tevens een duidelijke naad in het metselwerk zichtbaar. Nog opmerkelijk hieromtrent was dat de muur direct na de welving was afgebroken tot op een lager niveau, tot op 9,74m TAW en op deze hoogte verder oostwaarts verliep. Het baksteenformaat en de mortel waren dezelfde als in de rest van de muur. In het midden van de muur ter hoogte van bovengenoemde kenmerken bevond er zich oorspronkelijk een houten brug over de noordelijke gracht met een toegangspoortje naar de tuin, zoals te zien is op de

schets uit 1788 (Figuur 42). Er kan aangenomen worden dat de anomalieën in de muur hiermee verband houden. Tevens kan verondersteld worden, dat het oostelijk deel van de noordelijke muur oorspronkelijk minder hoog opgebouwd was, naar analogie met de zuidelijke hofmuur, zoals te zien is op een foto van omstreeks 1900 (Figuur 43) of al eerder afgebroken werd (voor recuperatiemateriaal).

Ter hoogte van de geplaatste sondering op het oostelijke uiteinde werd tot net boven de fundering op -1,29 m (vanaf bovenkant muur) bepleistering vastgesteld. De getrapte fundering had een hoogte van 0,60 m en was gebouwd boven op de tertiaire afzettingen met schelpgruis (Figuur 45).

Op 45,50 m aan het oostelijke uiteinde is een kwart van een ingewerkte, bakstenen toren aan het licht gekomen, spoor 1.100.

Figuur 41: detail verbreding muur 1.28; bouwnaad onder speklaag (ABO nv, 2018)

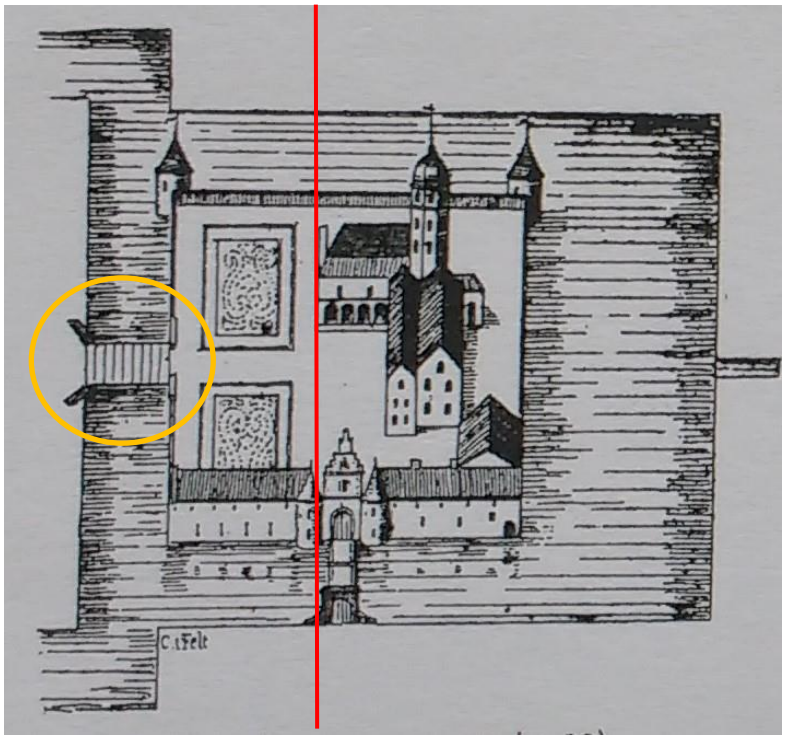

Figuur 42: schets van het Lanteernhof in 1788 met aanduiding tuinzone links van de rode lijn en de houten brug (geel) (J.B.Stockmans, p. 214)

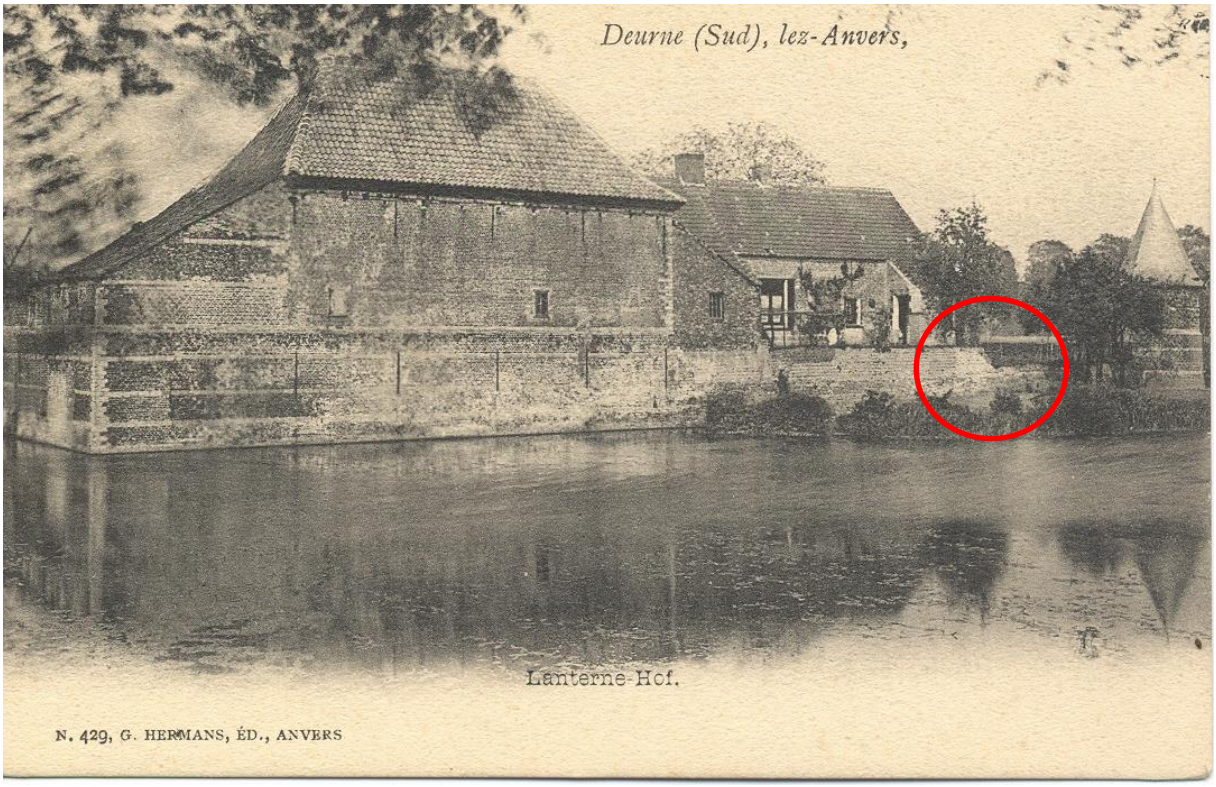

Figuur 43: zicht op zuidzijde van het Lanteernhof ca.1900 met zicht op de tuinmuur en torentje (Stadsarchief Antwerpen)

Figuur 44 : overzicht noordelijke muur met links deel van ingewerkte hoektoren (ABO nv, 2018)

Figuur 45: onderkant fundering noordelijke buitenmuur (ABO nv, 2018)

Aan de binnenzijde van de noordelijke buitenmuur werden op regelmatige tussenafstanden van ca. 7 m vijf steunberen aangetroffen, (van west naar oost) spoor 1.66, 1.67, 1.203, 1.103 en 1.104. De afmetingen waren ca. 52 x 30 cm. Enkel steunbeer 1.66 en 1.104 waren in muur 1.28 ingewerkt. Tussen deze steunberen bevonden zich nog twee extra steunberen, spoor 1.65 en 1.68, waarvan 1.68 groter was dan de andere, 69 x 40 cm. Deze twee waren opgebouwd uit baksteen- en kalkmortelbrokken en waren niet in de noordelijke buitenmuur ingewerkt. Vermoedelijk werden ze later voor extra steun bijgebouwd. Steunbeer, spoor 1.103 was verdwenen; er was enkel nog een verkleuring van geel zand in de bodem zichtbaar.

Van spoor 1.203 was enkel één laag baksteen bewaard, en dit op een lager niveau op 9,82 m TAW dan de andere steunberen op ca. 10,30 m TAW, waardoor de mogelijkheid bestaat dat het geen steunbeer was, maar het restant van een bakstenen vloertje.

Tegen muur 1.28, ten oosten van spoor 1.86 bevond zich een muurtje met noord-zuid oriëntatie van 0,84 m lang en 0,65 m breed. Aansluitend bevond zich een fundering parallel tegen buitenmuur 1.28. In het vooronderzoek werd ten zuiden hiervan een deel van een bakstenen putstructuur aangetroffen. Ongetwijfeld behoren beide bakstenen delen tot dezelfde structuur, die op basis van de vorm en de vulling die werd aangetroffen tijdens het vooronderzoek kan geïnterpreteerd worden als een beerput.[8]

Figuur 46: spoor 1.66, steunbeer; rechts: blok van één baksteenlaag hoog, mogelijk restant van een vloertje of padje (ABO nv, 2018)

Figuur 47: restant bakstenen structuur tegen zuidzijde muur, spoor 1.28 (links: vooronderzoek, rechts: vervolgonderzoek)(ABO nv, 2018)

[8] De Rijck A., p.37

5.1.1.4 *OOSTELIJKE TOREN, SPOOR 100*

Het restant van de bakstenen toren is opgetrokken in bakstenen van hetzelfde formaat als muur 1.28, 17 x 7,5 x 4 cm. De vermoedelijke diameter van de toren bedraagt 4 m. Van het opgaande muurwerk zijn 11 steenlagen bewaard in kops-streks verband (soms onregelmatig) met beige-witte mortel met grove kalkbrokjes. De speklagen in muur 1.28 lijken door te lopen in de toren. Bovenaan was de toren afgesloten met een cementlaag. De fundering bestond bovenaan uit een getrapte mantel in baksteen, die opgevuld was met grote kalkbrokken m weinig houtskoolbrokjes (M6). Daaronder bevond zich een houten plank, een platform van ca. 6 cm dik. Deze was geplaatst op afwisselend houten palen en een mengeling van baksteen- en mortelpuin. De grote houten balken zijn geplaatst in tertiaire grond. De effectieve onderkant van de fundering werd niet bereikt.

Figuur 48: overzicht oostelijke toren met links een dubbele, bakstenen steunbeer (ABO nv, 2018)

Figuur 49: oostelijke toren op houten platform gefundeerd op houten balken (ABO nv, 2018)

5.1.2 BINNENMUURWERK LANGS WESTELIJKE FRONTMUUR

Figuur 50: overzicht binnenmuurwerk (ABO nv, 2018)

Het binnenmuurwerk aan de westelijke buitenmuur bestaat uit opeenvolgende muurdelen spoor 1.115, 1.188, 1.186 (van zuid naar noord) die parallel verlopen met de westelijke buitenmuur. Loodrecht tussen beide muren bevinden zich vier tussenmuren die deze zone opdelen in vijf aparte ruimtes (Figuur 50). Hieronder worden de verschillende ruimtes gedetailleerd besproken van zuid naar noord.

5.1.2.1 *RUIMTE 1 (SPOOR 1.63, 1.115, 1.174, 1.114)*

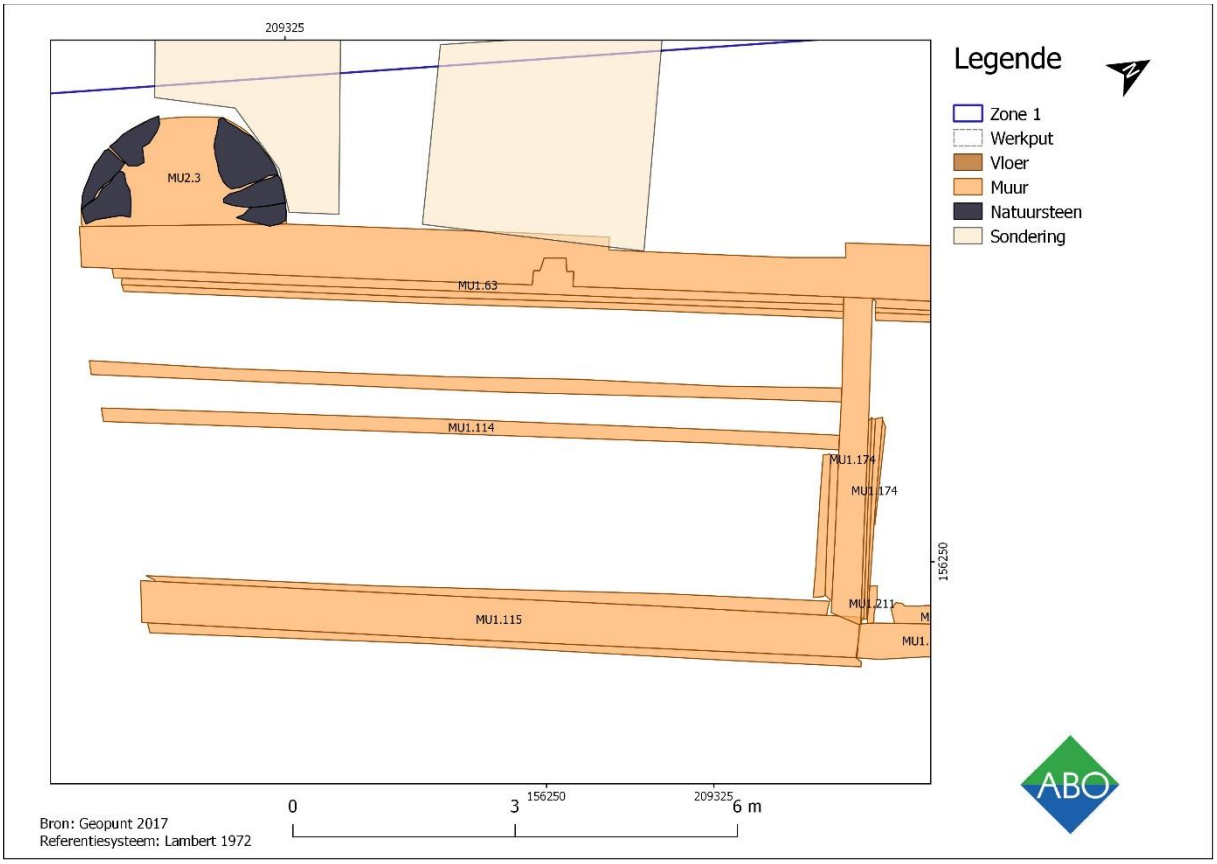

Figuur 51: overzicht ruimte 1 (ABO nv, 2018)

De meest zuidelijke ruimte (Figuur 51, Figuur 52) werd niet volledig vrijgelegd, maar eindigde aan de zuidelijke putwand. De ruimte had een oppervlakte van 41 m² en werd gevormd door muren spoor 1.63 (westelijke buitenmuur), 1.115 en 1.174 met binnenin een dubbele muur 1.114. Muur 1.63 had aan de binnenzijde een versnijding op 10m TAW. Op ca. 6 m van de zuidwand bevond er zich, zoals hierboven beschreven een getrapte nis van ca. 40 cm breed, spoor 1.113 (Figuur 36). Parallel met de westelijke buitenmuur verliep op 4 m tussenafstand muur 1.115. Deze had een (niet volledige) lengte van 9,70 m en was 0,78 m breed. Muur 1.115 was opgebouwd in oranje, donkerroos – rode bakstenen (soms groef van mal zichtbaar) met verschillende afmetingen variërend rond 18 x 9 x 4cm met vrij zachte, witte kalkmortel met kalkbrokjes, opgebouwd in kops-streks metselverband. Plaatselijk waren er resten bepleistering aanwezig. Aan de west- en oostzijde bevond zich een versnijding van op 10,12m TAW (-35 cm van de bovenkant van de muur), aan de oostzijde was de versnijding 8 cm breed, aan de westzijde 14 cm.

Muur, spoor 1.174 met noordwest-zuidoost oriëntatie was goed bewaard en ingewerkt in muur 1.115 en buitenmuur 1.63. Deze was opgebouwd in oranje-donkerroos, rode bakstenen met vrij harde witgrijze kalkmortel in kops-streks verband. Aan de zuidzijde, enkel aan de oostelijke helft van binnenmuur, spoor 1.114 zijn twee versnijdingen vastgesteld op 10,07m TAW en 10,01m TAW (loopt door tot onderaan). Ter hoogte van de westelijke kant van spoor 1.114 bevonden zich echter geen versnijdingen (Figuur 52).

Figuur 52: zicht op zuidelijke ruimte binnen 1.63, 1.115, 1.174 en 1.114 (ABO nv, 2018)

Figuur 53: parallelle muurtjes, spoor 1.114, in zuidelijke ruimte (ABO nv, 2018)

Binnen dezelfde ruimte bevonden zich twee parallelle muren, spoor 1.114 evenwijdig aan de buitenmuur, spoor 1.63 (Figuur 52, Figuur 53). Deze dubbele muur bevond zich op 1,20 m van de westelijke buitenmuur, spoor 1.63 en op 2 m van de oostelijke muur, spoor 1.115. Ze waren eveneens opgebouwd in oranje, donkerroos-rode bakstenen van formaat 18 x 9 x 4,5cm/ 18 x 8,5 x 4,3 cm met witte, vrij zachte kalkmortel in kops-streks verband. De muurtjes (die niet tegen mekaar gebouwd waren, maar waar zich een tussenruimte tussen bevond) hadden een totale breedte van 0,80 m en waren ondiep gebouwd in de onderliggende cultuurlaag tot op 9,91m TAW. De onderkant van de onderliggende cultuurlaag bevond zich op 9,55m TAW. De opbouw van de muurtjes was vrij slordig, maar goed bewaard. Aan de zuidzijde verliepen ze verder in de zuidelijke putwand. Aan de noordzijde waren zij tegen spoor, muur 1.74 aangebouwd. Opmerkelijk was dat er zich geen bodem bevond onder deze twee muurtjes, wat de hypothese van een gootstructuur (cfr. vooronderzoek) teniet doet. De tussenruimte was opgevuld met zand, baksteen – en natuursteenbrokken (Figuur 53).

Wat de precieze functie van deze (later) toegevoegde muurtjes was, is onduidelijk. Hetzelfde fenomeen werd vastgesteld op het lusthof 'Papenhof', in Deurne noord. Onder het vloerniveau werden er eveneens parallelle muurtjes aangetroffen, zonder voorziene openingen en met onafgewerkte bodem. Hier werden de muurtjes geïnterpreteerd als een extra versteviging voor de vloer en de binnenmuur.[9]

5.1.2.2 *RUIMTE 2 (1.63, 1.174, 1.188, 1.179, 1.185)*

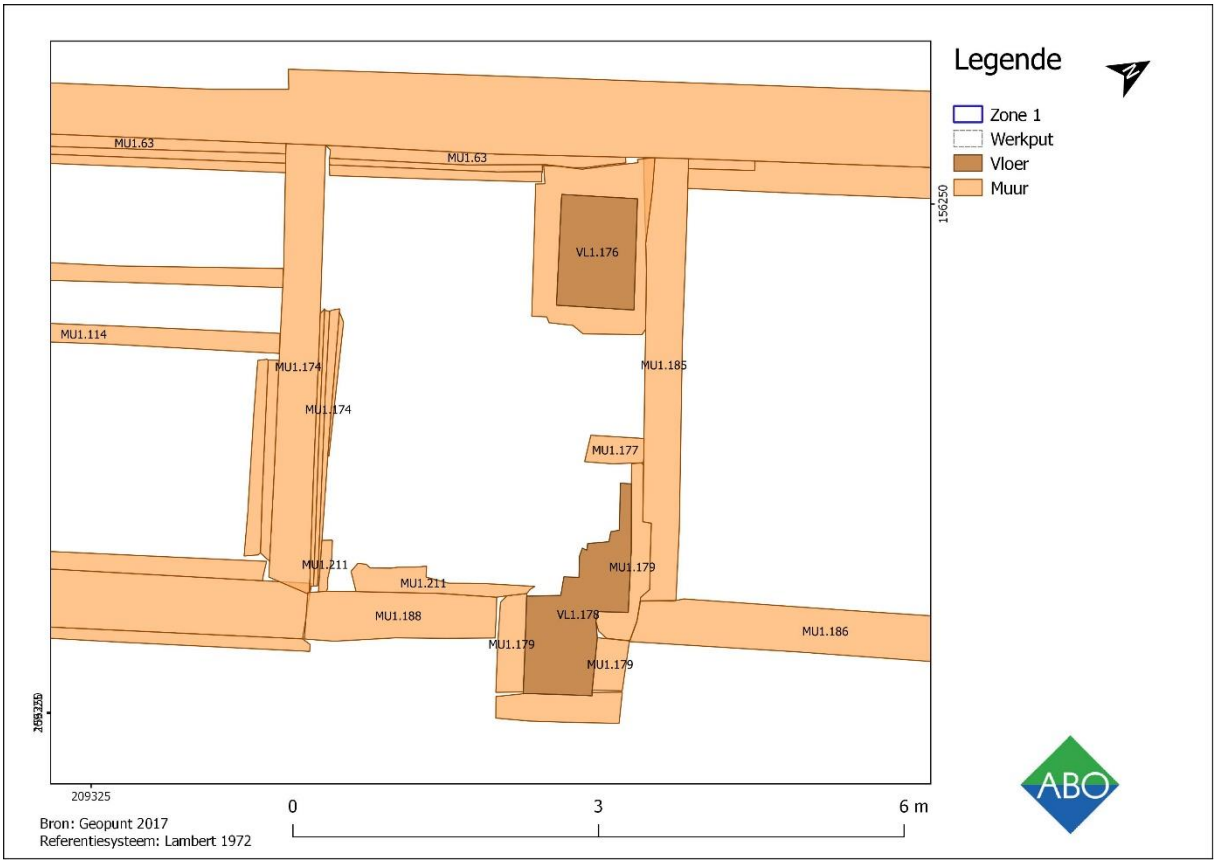

Figuur 54: overzicht ruimte 2 (ABO nv,2018)

[9] Stad Antwerpen, rapport in opmaak

Figuur 55: overzicht ruimte 2 met later toegevoegde muurtjes met links aangebouwde beerput (ABO nv, 2018)

Ruimte 2 had een oppervlakte van 14,3 m² (Figuur 54, Figuur 55). In deze ruimte zijn in een latere fasen aanpassingen uitgevoerd en muurtjes bijgebouwd.

Aan de westzijde bevindt zich het verdere verloop van buitenmuur spoor 1.63 met de versnijding op -35 cm, hier getrapt afgebroken.

Muur, spoor 1.174 vormde het scheidingsmuurtje tussen ruimte 1 en 2 (zie hierboven). Aan de noordzijde van muur 1.174 bevonden zich vier versnijdingen met een schuin verloop, eveneens enkel aan de oostzijde, zoals in ruimte 1.

Parallel met muur 1.63, in het verlengde van muur 1.115 bevond zich muur 1.188. Deze was slordig opgebouwd met aan de oostzijde veel mortel. Aan de binnenzijde is de muur onderaan netjes opgebouwd, de bovenste helft is rommelig, minder goed bewaard en brokkelig. Het onderste deel lijkt ingewerkt te zijn in tussenmuur, spoor 1.174. Aan de noordzijde is de muur uitgebroken in functie van de aangebouwde muurtjes en vloertje, spoor 1.179 en 1.178. Parallel tegen de binnenzijde van spoor 1.188 bevond er zich een brok natuursteen en bakstenen die in verband schenen te liggen. Mogelijk was dit een restant van een padje of fundering tegen muur 1.188 (Figuur 56). Aan de noordzijde was de ruimte afgebakend door tussenmuur 1.185. Deze had een lengte van 4,20 m en was 0,38 m breed. Het baksteenformaat was 17,5 x 8 x 4cm met witbeige vrij harde kalkmortel. Deze tussenmuur is over de fundering van 1.63 gebouwd en zijn dus niet in elkaar gewerkt.

In de noordwestelijke hoek (spoor 1.63 en 1.185) van de ruimte, bevond zich een bakstenen structuur van 1,50m x 1,12m met een gecementeerde bodem, opgebouwd met donker rood-paarse bakstenen en grijze trasmortel met houtskoolspikkels. Zowel de binnenzijde als de buitenzijde waren bepleisterd.

Aan de binnenzijde tegen de bepleistering zaten organische resten. De structuur kan geïnterpreteerd worden als een kleine beerput die op basis van de bakstenen in een latere fase (19de eeuw) werd bijgebouwd (Figuur 58).

Uit dezelfde fase als de hierboven beschreven beerput dateerden de bijgebouwde muurtjes, spoor 1.177, 179 en vloer, spoor 1. 178. De bakstenen waren net als die van de beerput, spoor 1.175, donkerrood-roos, met afmetingen van 18 x 8,5 x 4,3 cm, met grijze trasmortel. Voor de aanbouw ervan werd het noordelijk deel van spoor, muur 1.188 afgebroken en vormden de muurtjes een uitsprong in ruimte 2, aan de oostzijde. Binnen deze muurdeeltjes was een vloer aangelegd, spoor 1.178. Deze was (groten)deels verdwenen (Figuur 58). Mogelijk kan deze structuur eveneens geïnterpreteerd worden als een beerput, maar omdat er geen organische resten in werden aangetroffen ging mogelijk om een opslagplaats of keldertje.

Figuur 56: restant van een fundering of vloertje tegen muur 1.188 (ABO nv, 2018)

Figuur 57: muur, spoor 1.174 met getrapte versnijding aan de noordzijde, enkel aan de oostelijke kant (bron: ABO nv, 2018)

Figuur 58: later toegevoegd beerputje spoor 1.175 en keldervloertje 1.178 in ruimte 2 (ABO nv, 2018)

5.1.2.3 *RUIMTE 3 (1.63, 1.185, 1.186, 1.209)*

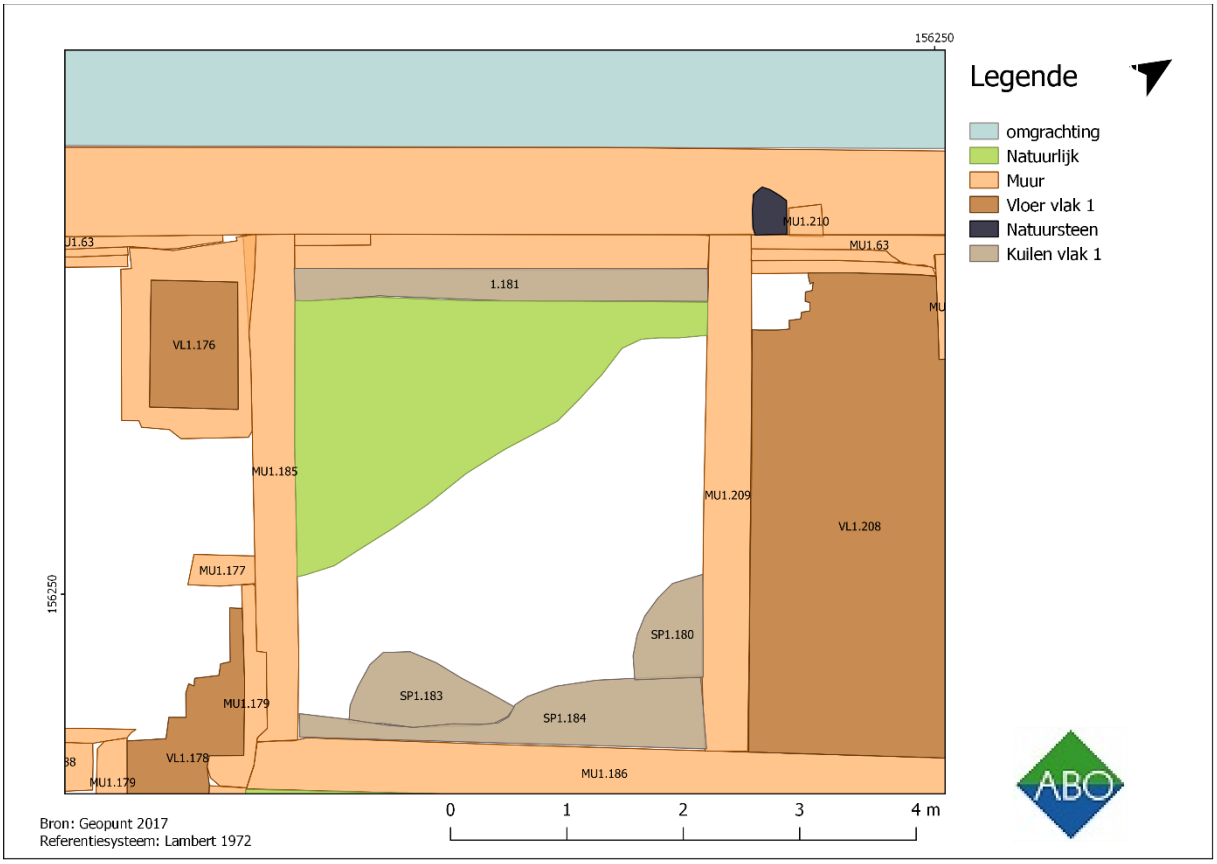

Figuur 59: overzicht ruimte 3 (ABO nv, 2018)

De oppervlakte van ruimte 3 bedraagt 15,3 m² (Figuur 59, Figuur 62). Aan de zuidzijde vormde spoor, muur 1.185 de scheidingsmuur met ruimte 2 (zie hierboven). Aan de westzijde verliep het vervolg van de buitenmuur, 1.63. Aan de oostelijke zijde bevond zich in het verlengde van muren, spoor 1.115 en 1.188, muur 1.186. Deze verliep verder in noordelijke richting tot tegen de noordelijke buitenmuur 1.28. Deze had volgende afmetingen, 12 m x 0,45 m en was opgebouwd in roodoranje, roodroze bakstenen, 18 x 8 x 4 cm met geelbeige kalkmortel. Aan de westzijde bevond de fundering zich op -0,63 m, aan de oostzijde was deze slecht zichtbaar. Aan de noordzijde werd ruimte 3 van ruimte 4 gescheiden door muur, spoor 1.209. De scheidingsmuur had volgende afmetingen, 4,20m x 0,42m x 0,63m en was net als de overige scheidingsmuren niet ingewerkt in buitenmuur 1.63 en 1.186. Aan de zuidzijde was de muur eerder ruw afgewerkt, aan de noordzijde (ruimte 4) was hij bepleisterd. Het baksteenformaat was niet zichtbaar. De muur was gemetst met kalkmortel. De muur was minder diep gebouwd dan de overige tussenmuren op -0,63 m, in de cultuurlaag.

In deze ruimte werden tevens vier grondsporen geregistreerd en één natuurlijk spoor, spoor 1.182. Het natuurlijk spoor bleek de onderkant van de in heel het gebouw (tuinzone) aanwezige cultuurlaag te zijn. Spoor 1.181 en 1.184 waren respectievelijk de insteken van muur 1.63 en 1.186. Hun vulling kenmerkte zich door heterogeen grijs-geel gevlekt zand met baksteenbrokken en kalkmortelbrokjes. Spoor 1.180 bleek een kuil onder muur 1.209 en onder de cultuurlaag (Figuur 60). In coupe is te zien dat kuil 1.180 (Figuur 60, coupetekening laag 3) het oudste spoor is dat zich onder de cultuurlaag bevindt.

De cultuurlaag (laag 1) is op haar beurt oversneden door de insteek (spoor 1.84) van muur, spoor 1.186 (laag 2 en 4) en als laatst werd muur, spoor 1.209 bijgebouwd.

Figuur 60: coupe op tussenmuur 1.209, cultuurlaag en spoor 1.180 (ABO nv, 2018)

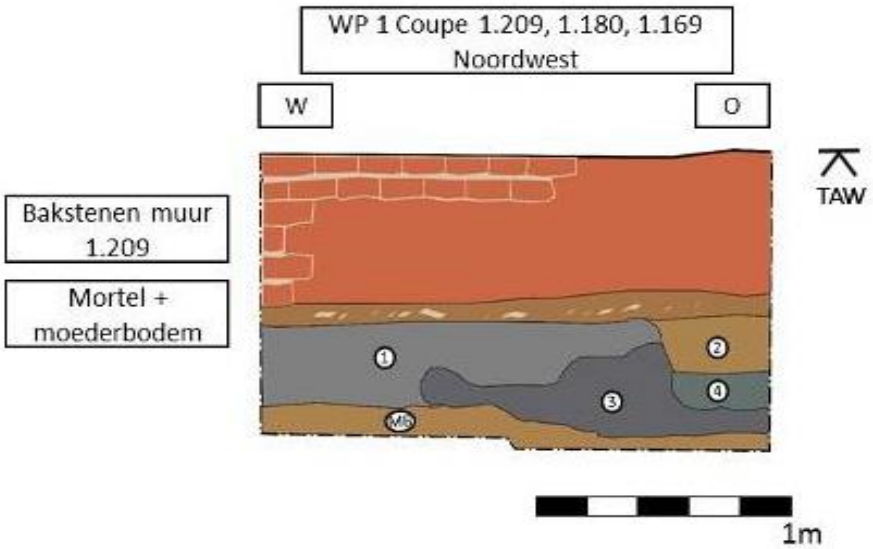

Figuur 61: coupetekening op spoor 1.209 en 1.180 (ABO nv, 2018)

Laag 1: Homgeen, bruingrijs, baksteen- en houtskoolspikkels, = cultuurlaag

Laag 2: Heterogeen, geelbeige zand, = insteek muur spoor 1.84

Laag 3: Heterogeen, donkergrijs zandleem met donkere vlekken, houtskoolspikkels, kuil of natuurlijk spoor

Laag 4: Heterogeen, grijsgroen, zandleem witte en beige spikkels en vlekken

Figuur 62: overzicht ruimte 3 (ABO nv, 2018)

5.1.2.4 *RUIMTE 4 (SPOOR 1.63, 1.209, 1.186 EN 1.206)*

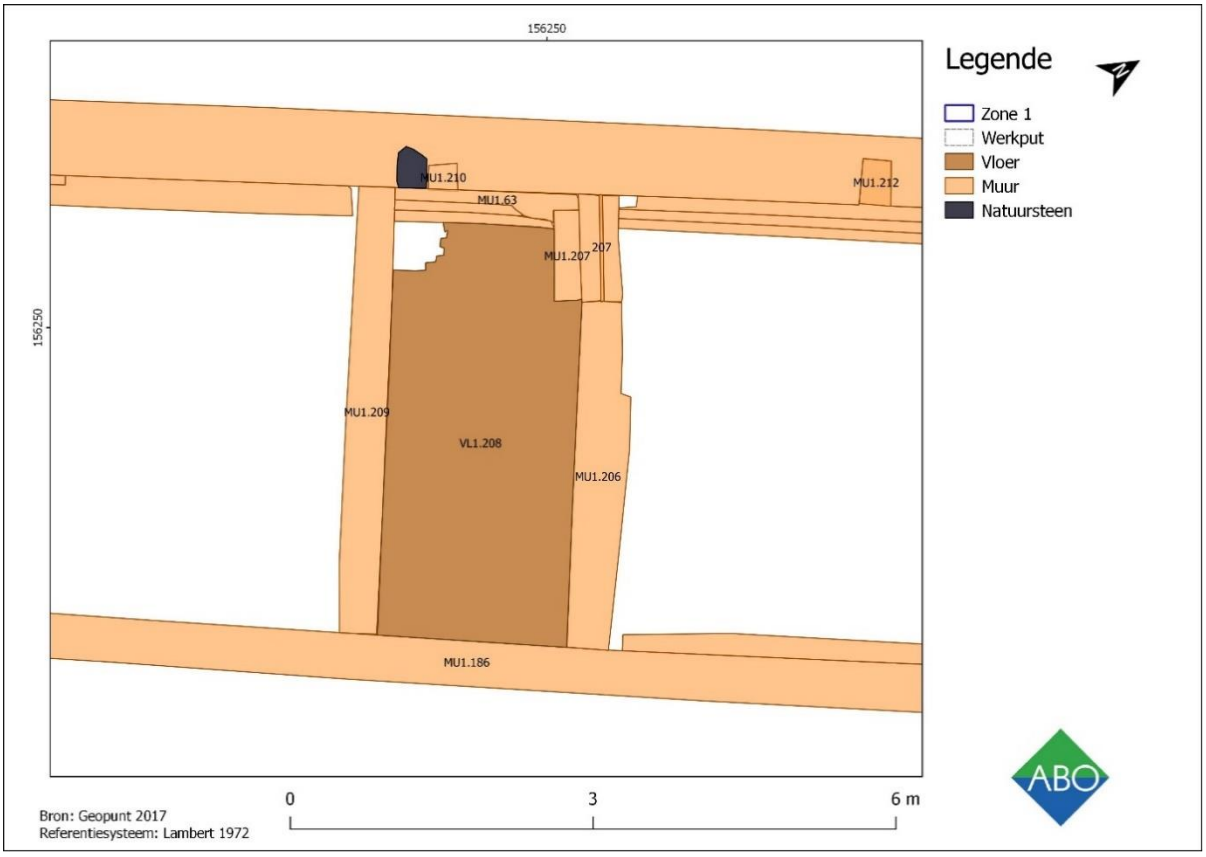

Figuur 63: overzicht ruimte 4 (ABO nv, 2018)

Ruimte 4 was een kleine, smalle ruimte van 8 m² met een bakstenen vloer (Figuur 63). Spoor, muur 1.209 vormde de scheiding tussen ruimte 3 en 4 (zie hoger). In ruimte 4 was deze muur bezet met kalkpleister. Aan de westelijke zijde liep het vervolg van muur spoor 1.63. Aan de noordzijde was de ruimte van ruimte 5 gescheiden door tussenmuur 1.206. Deze was aan de binnenzijde eveneens bepleisterd (Figuur 64). Zoals hierboven reeds aangehaald bevond er zich in ruimte 4 in de westelijke buitenmuur een opgevuld (schiet)gat, spoor 1.210. De opening van 78 x 30 cm was aan de binnenzijde netjes opgevuld met natuursteentegels (28x15x3cm) en aan de buitenzijde met baksteenbrokken.

Aan de westelijke zijde in muur 1.206 was een bakstenen trap (spoor 1.207) in de muur gewerkt, waarvan de bovenste trede volledig bewaard was. De onderste trede was deels afgebroken, sloot aan op de fundering van muur, spoor 1.63 en was ingewerkt in bakstenen vloer, spoor 1.208 (Figuur 66). Het baksteenformaat van de trap is 16,5 x ? x 4,5cm met witgrijze kalkmortel. De stenen lagen op de strekse kant, waarvan de buitenzijde weinig was afgesleten. De buitenzijde van de trap was bepleisterd (Figuur 65).

De bakstenen vloer was in regelmatig verband gelegd in hetzelfde baksteenformaat als het trapje, 16,5 x 7,5 x ? cm. De voeg varieerde tussen 2 – 7mm. In de zuidwestelijke hoek was er een halfronde uitsparing van 50 x 46 cm in de vloer aanwezig. Dit leek intentioneel open gelaten en kan mogelijk geïnterpreteerd worden als een veegputje (Figuur 67).

Figuur 64: overzicht ruimte 4 met bakstenen vloer en treden in spoor 1.206 (ABO nv, 2018)

Figuur 65: opgevuld schietgat, spoor 1.210 in westelijke buitenmuur (ABO nv, 2018)

Figuur 66: bakstenen trap, 1.207 in muur 1.209 (ABO nv, 2018)

Figuur 67: intentionele uitsparing in bakstenen vloer (ABO nv, 2018)

5.1.2.5 *RUIMTE 5 (1.63, 1.28, 1.186 EN 1.206)*

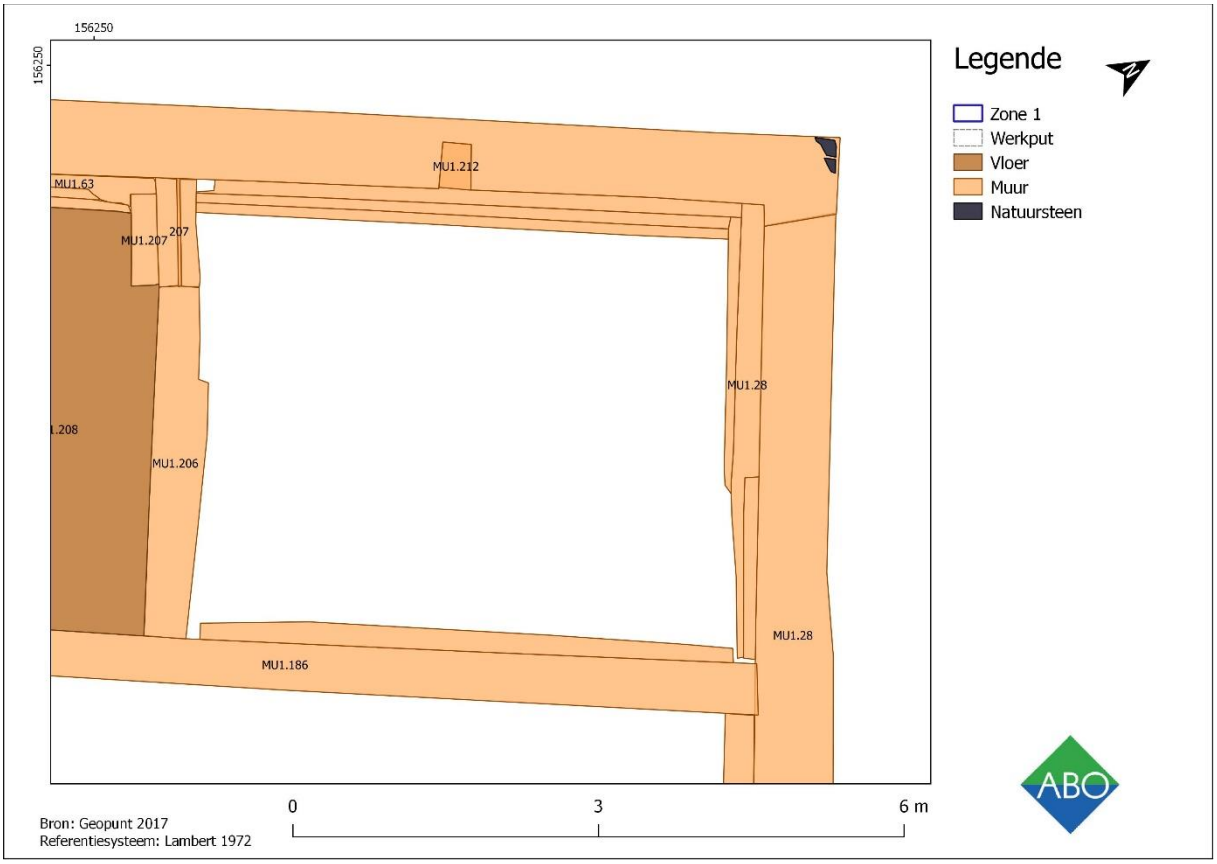

Figuur 68: overzicht ruimte 1 (ABO nv, 2018)

Figuur 69: overzicht ruimte 5 met zicht op de buitenmuren 1.63 en 1.28 (ABO nv, 2018)

De oppervlakte van ruimte 5 is 25 m² (Figuur 68, Figuur 69). De ruimte bevindt zich aan de noordzijde, in de hoek tussen de twee buitenmuren 1.63 en 1.28. De zuidelijke scheidingsmuur tussen ruimte 4 en 5 is muur, spoor 1.206. Aan de oostzijde werd de ruimte afgesloten door het verlengde van muur, spoor 1.186. De totale lengte van muur 1.186 over ruimte 3, 4 en 5 meet 12 m en deze is 0,45 m breed. In deze ruimte werd eveneens een deels opgevuld schietgat, spoor 1.212 geregistreerd (Figuur 69).

Binnen de ruimte werden drie grondsporen aangetroffen, waarvan één natuurlijk. Het ging opnieuw om een restant van de onderkant van de erboven aanwezige cultuurlaag. Spoor 1.202 was de insteek van muur 1.63 en 1.28. De vulling hiervan was heterogeen geeloranje zand. Spoor 1.201 bleek in coupe de onderkant van een kuil te zijn met lichtgrijze vulling.

5.1.3 BEERPUT, SPOOR 1.117

Aan de zuidzijde, ongeveer 3 m ten oosten van de westelijke vertrekken bevond zich een losstaande bakstenen structuur van 4m x 2,26m, met oost-west oriëntatie. De structuur was gebouwd op de moederbodem op 9,96m TAW en was tot zes bakstenen hoog bewaard op ca. 10,20m TAW. De constructie met bakstenen bodem was opgedeeld in twee gelijke vierkante bakken door middel van een tussenmuurtje. De binnenkant van de muurtjes alsook de bakstenen vloertjes waren bepleisterd met kalkpleister. De structuur was opgebouwd met oranjerode, rode bakstenen van formaat 16,5 x 8 x 4cm met vrij harde lichtgrijze kalkmortel en beige en vrij zachte kalkmortel in kops-streks metselverband. Het gaat hier om een beerput, die geleegd werd. De put was opgevuld met baksteen – en mortelpuin en er werden geen organische resten in aangetroffen. Het klein baksteenformaat en de mortel komen overeen met de noordelijke hofmuur. Daar dit baksteenformaat in meerdere perioden werd gebruikt is het niet met zekerheid te zeggen of deze bij een gebouw van het 16de eeuwse Lanteernhof heeft gehoord. Mogelijk behoorde deze bij de 19de eeuwse hoeve (cf. hfstk,3) toen de meeste van de oorspronkelijke gebouwen al verdwenen waren.

Figuur 70: bakstenen beerput met gecementeerde binnenkant (ABO nv, 2018)

5.1.4 HAARDSTRUCTUUR ?, SPOOR 1.85

Figuur 71: restant losstaande bakstenen structuur (ABO nv, 2018)

Aan de oostzijde van de tuinzone werden reeds tijdens het vooronderzoek de restanten van een bakstenen structuur aangetroffen. Deze was opgebouwd in oranjerode bakstenen van formaat 18 x 8,5 à 9 x 4cm met witbeige kalkmortel. Deze was twee stenen breed en bleek in coupe vier stenen hoog bewaard. Het muurtje boog een weinig af en op beide uiteinden bevond er zich een haakse uitloper. In het vooronderonderzoek werd de mogelijkheid van een wangenhaard geopperd, maar hiervoor is tot nog toe geen extra bewijs gevonden. Op basis van het baksteenformaat en de mortel is de structuur moeilijk te dateren, aangezien deze in meerdere periode gebruikt werden.

5.1.5 19DE, 20STE EEUWSE STRUCTUUR

Ter hoogte van de noordelijke, gedempte gracht werd in vlak 0 een bakstenen structuur aangetroffen van één steen hoog, spoor 1.70. De stenen hadden volgende afmetingen 19 x 9,5 x? cm, opgebouwd met witte harde kalkmortel. De structuur was rechthoekig van vorm zoals een paadje en vormde aansluitend aan de westelijke zijde een kwart van een cirkel. Het geheel was vrij slordig opgebouwd en matig tot slecht bewaard. Op basis van de stratigrafische ligging boven de gedempte noordelijke gracht, dateert de structuur van na 1859, toen de gracht gedicht werd. Wat de functie van deze structuur is geweest is niet kunnen achterhaald worden. Mogelijk werd het in functie van een ambachtelijke (molenfundering?) activiteit gebouwd.

Figuur 72: bakstenen structuur boven noordelijke gracht (in W-richting) (ABO nv, 2018)

Figuur 73: detail spoor 1.70 (ABO nv, 2018)

5.1.6 BESLUIT MUURWERK

Uit het onderzoek is gebleken dat er zich ter hoogte van de tuinzone van het Lanteernhof een bewerkte cultuurlaag bevond (cf. profiel 1.5, coupe op muur 209). Deze cultuurlaag had een gemiddelde dikte van 0,50 – 0,60 m en werd over de gehele zone binnen de hofmuren vastgesteld. De bewerkingslaag werd oversneden door de hofmuren, spoor 1.63 (west) en 1.28 (noord) en dateerde dus van vóór het 16de eeuwse Lanteernhof (1539).

De massieve in elkaar gewerkte buitenmuren die opgebouwd waren in baksteen afgewisseld met natuurstenen speklagen hadden een breedte van 0,70 m. De westelijke frontmuur reikte tot -2,56 m diepte, de noordelijke iets minder diep tot op -1,86 m. Ingewerkt in de westelijke frontmuur werd de massieve in natuursteen afgewerkte noordelijke halfronde toren langs de toegangspoort aangetroffen. Zoals is weergeven op de schets uit 1788 bevonden er zich in de westelijke hofmuur lange, smalle openingen net als in de halfronde torens langs de toegangspoort (Figuur 33). Deze openingen werden tijdens de opgraving geregistreerd. Aan de buitenzijde waren ze dichtgemaakt, aan de binnenzijde waren ze of nog open, als een nis of gedicht met natuursteen of baksteen. Vanwege het defensieve karakter van het lusthof met zware muren, een brede omgrachting en massieve torens, kunnen deze gaten geïnterpreteerd worden als decoratieve schietgaten.

Verder werd op het uiteinde van de noordelijke muur de ingewerkte oostelijke toren ontdekt. De hofmuur zelf was aan de binnenzijde verstevigd met steunberen. In het midden van de noordelijke muur waar deze verbreedde en tot op een lager niveau was afgebroken, de natuursteenlaag in oostelijke richting stopte en er onder deze natuursteenlaag een bouwnaad opgemerkt werd, bevond zich oorspronkelijk een houten bruggetje over de noordelijke gracht met een poortje naar de tuin (Figuur 42). Mogelijk was het oostelijk deel van de noordelijke muur oorspronkelijk minder hoog opgebouwd of afgebroken, naar analogie met zuidelijke tuinmuur (Figuur 30).

Ten tijde van de bouw van het lusthof werd waarschijnlijk tevens de omgrachting gegraven. De noordelijke en westelijke gracht werden aangetroffen. De oorspronkelijke grachtvulling van de westelijke gracht werd bereikt op ca. 3 m -MV. (cf. hfstk. 5.2.1.2)

Na de opbouw van de buitenhofmuren werden tegen de westelijke binnenzijde vertrekken gebouwd. Daar de tussenmuren van deze ruimten niet ingewerkt zijn in de buitenmuren, maar de baksteenformaten en de kalkmortel wel overeenkomen kan gesteld worden dat deze vertrekken kort na de bouw van de buitenmuren werden opgetrokken. Ook op de schets van 1788 bevinden er zich parallel met de westelijke hofmuur aan weerszijden van de centrale toegangspoort smalle ruimten. Wat de precieze functie is geweest van deze ruimten is niet met zekerheid te zeggen. Aangezien ze gelegen zijn ter hoogte van de tuin en langs de toegangspoort kan vermoed worden dat ze gebruikt werden voor de opslag van tuingereedschap, het stallen van dieren als een paard of klein vee en/of als koetsplaats.

In de hoek van de westelijke binnenmuur, spoor 1.186 en de noordelijke hofmuur, spoor 1.28 kwamen de restanten aan het licht van een rechthoekige bakstenen structuur. Vermoedelijk was dit een beerput of afvalput bij de ernaast gelegen ruimte 5.

De restanten van de afbuigende bakstenen structuur, spoor 1.85 in de oostelijke helft van de tuinzone dateren op basis van de baksteengrootte en mortel mogelijk uit de periode van de bouw van het lusthof. Al is dit niet met zekerheid te zeggen, daar het een courant baksteenformaat is dat in verschillende perioden gebruikt werd. Waartoe deze structuur behoorde en wat de functie ervan was is geheel onduidelijk.

De bakstenen beerput, spoor 1.117 ten oosten van de westelijke vertrekken kan evenmin op basis van de bakstenen moeilijk gedateerd worden. Vermoedelijk behoorde de beerput tot een gebouw uit een latere fase dan het lusthof, dat in de loop van de tijd werd afgebroken of vernield.

Binnen de vertrekken tegen de westelijke hofmuur zijn in ruimte 2 latere aanpassingen uitgevoerd. Tegen de westelijke buitenmuur werd een beerputje bijgebouwd, spoor 1.175, als dusdanig te interpreteren vanwege de bepleisterde binnenkant en de organische resten. Aan de oostzijde werd de oorspronkelijke muur, spoor 1.188 en 1.186 doorbroken voor de toevoeging van een keldertje of eveneens een beerput, met een uitsprong aan de oostzijde. De toegevoegde muurtjes van één steen breed en de bakstenen vloer zijn deels verdwenen.

Op de kaart Atlas der Buurtwegen uit 1840 is net ten oosten van de westelijke vertrekken een gebouw weergegeven (Figuur 74). Het staat niet op de tekening van 1788 en evenmin op de Popp-kaart uit 1842 (Figuur 74, Figuur 75). Op basis hiervan kan gesteld worden dat het gebouw na 1788 werd bijgebouwd en er slechts voor een korte periode gestaan heeft tot vóór 1842. Uit het artikel van Stockmans[10] is geweten dat het Lanteernhof omstreeks 1840 verhuurd werd aan een nijveraar M. Willaert-de Wael, die er jarenlang een leertouwerij had. Mogelijk stond dit gebouw er in functie van de leertouwerij.

Figuur 74: Atlas der Buurtwegen, ca.1840 met aanduiding van de werkputten en het aangetroffen muurwerk (ABO nv, 2018)

[10] Stockmans J.B., p. 217.

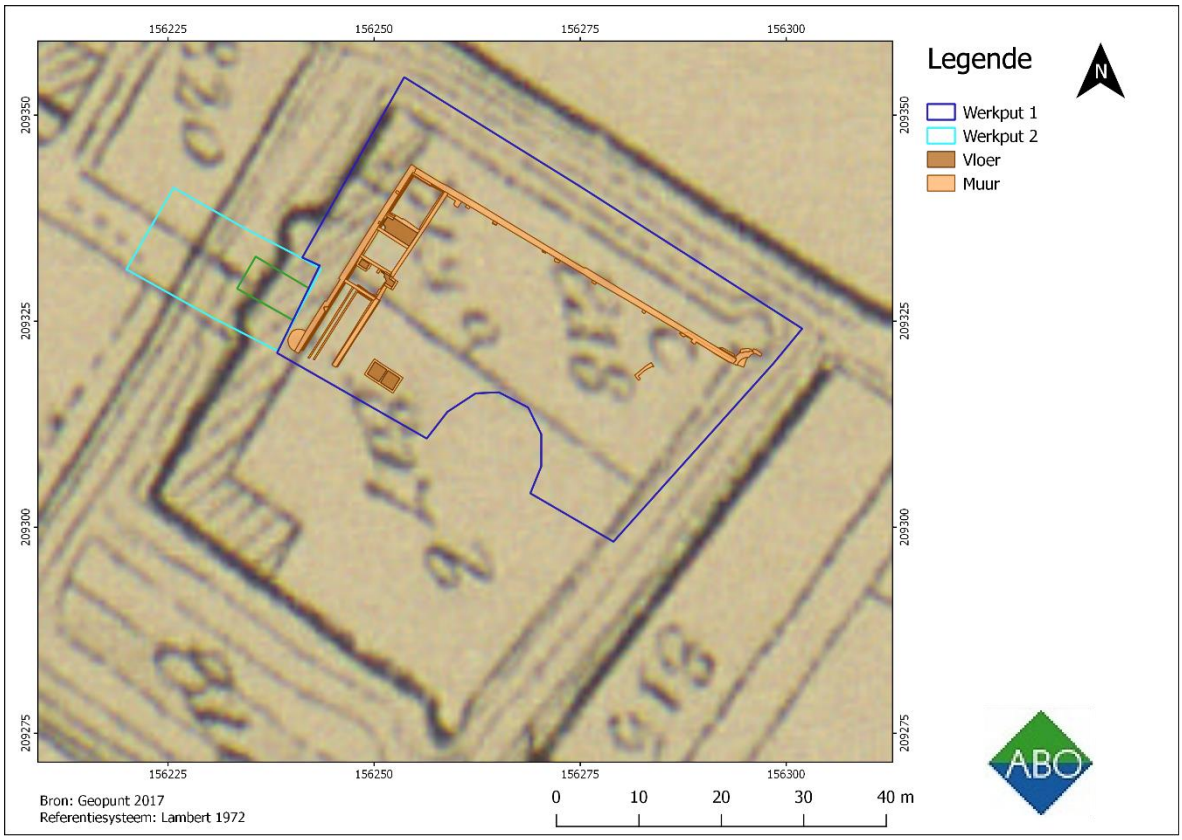

Figuur 75: Popp-kaart, (1842-1879) met aanduiding van het onderzoeksgebied en aangetroffen muurwerk (ABO nv, 2018)

5.2 OOSTELIJKE ZONE

De grondsporen zijn op te delen in grachten en greppels, paalkuilen en (puin)kuilen. De sporen zullen hieronder per spoorsoort besproken worden in chronologische volgorde van oud naar jong.

5.2.1 GREPPELS EN GRACHTEN

Op de site van het Lanteernhof bevonden zich verschillende grachten. Eerst en vooral was het lusthof volledig omgracht door een brede gracht die gegraven werden bij de bouw van het Lanteernhof (zie hfst. 5.2.1.3). Binnen de tuinzone werd nog een gracht en drie greppels aangetroffen.

5.2.1.1 GRACHT EN GREPPELS BINNEN DE TUINZONE

Aan de oostzijde werd een brede gracht van 3,3 m breed aangesneden, spoor 1.1. Wegens omstandigheden werd deze in twee fasen opgegraven. Eerst werd het zuidelijk deel vrijgelegd, in een tweede fase het noordoostelijk vervolg. De gracht had een noordoost-zuidwest oriëntatie en verliep verder in de oostelijke en zuidelijke putwand. In coupe werden onder de gracht twee dieperliggende greppels, spoor 1.3 en 1.50 van ca. 0,55 cm breed aangetroffen met dezelfde oriëntatie als spoor 1.1.

Gracht, spoor 1.1 had een vrij homogene donkerbruine vulling met houtskool- en baksteenspikkels en ijzerconcretie. Er werd zowel grijs, als rood geglazuurd aardewerk in aangtroffen. De onderliggende oostelijke greppel, 1.3 had een donker bruingrijze vulling met onderaan, lokaal zeer veel houtskoolbrokjes en –spikkels. In deze greppel werd enkel een oorfragment in grijs aardewerk

gerecupereerd. De westelijke greppel, spoor 1.50 had een gelijkaardige vulling, donkerbruin met houtskoolspikkels. Spoor 1.50 was eveneens in het vlak te herkennen als een aparte greppel. Mogelijk waren dit greppels die er (kort) vóór het bestaan van de gracht liepen waarin later de brede gracht is in uitgegraven. In coupe 2 op spoor 1.1 (Figuur 79) waren de twee onderliggende greppels (spoor 1.3 en 1.50) opnieuw zichtbaar. Tussen beide greppels tekenden zich duidelijke spitsporen af. Een tweede hypothese is dat er zich tussen de greppels zaaibedden bevonden, waarbij in opgehoogde bedden gewassen geteeld werden en de erlangs lopende greppels dienden voor de afwatering. De brede gracht erboven (spoor 1.1) zou dan uit een latere fase dateren als gevolg van functiewijziging van het terrein.

Parallel met de gracht op slechts 10 cm van de westelijke rand bevonden zich vier grote vierkante zeer duidelijk afgelijnde paalsporen, spoor 1.51, 1.4, 1.5 en 1.6 (zie hfstk. 4.2.2)

Figuur 76: links: zicht op zuidelijk deel van gracht, spoor 1.1 met erlangs vier paalsporen; rechts: noordoostelijk vervolg met vooraan een recent spoor (ABO nv, 2018)

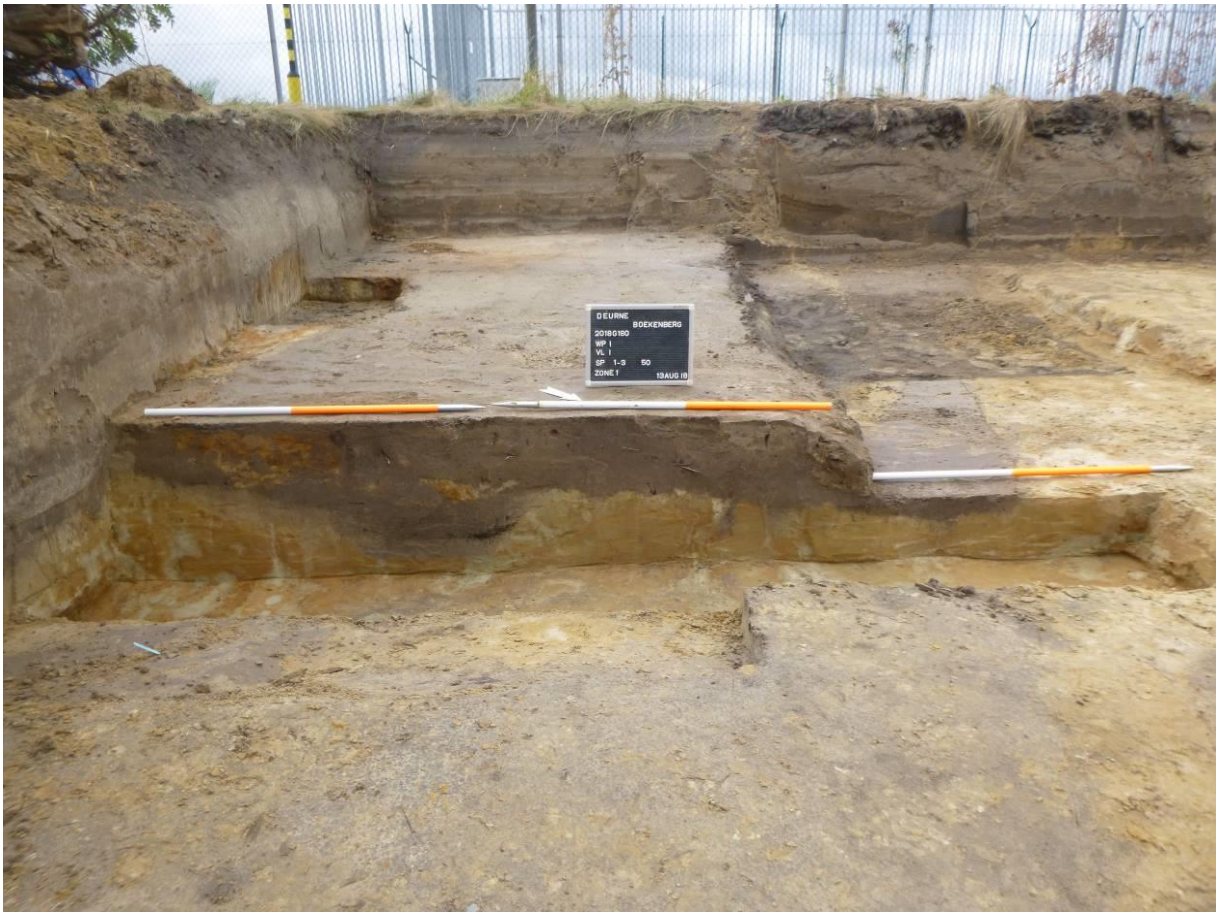

Figuur 77: coupe 1 op gracht (spoor 1.1) en onderliggende greppels spoor 1.3 en 1.50 (ABO nv, 2018)

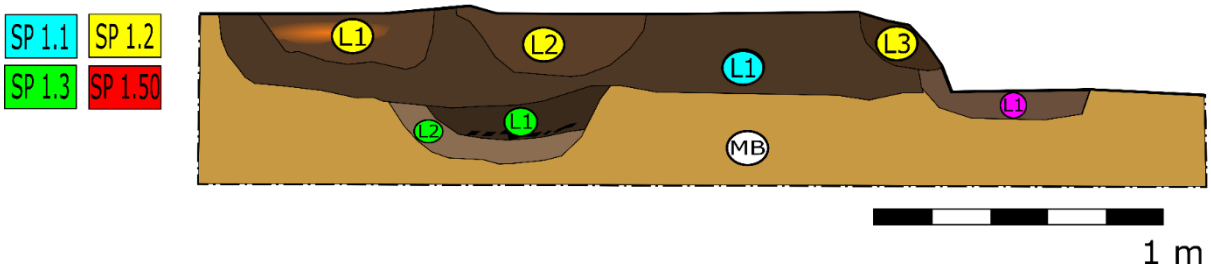

Figuur 78: coupe op gracht, spoor 1.1 en greppels spoor 1.3 en 1.50 (ABO nv, 2018)

Spoor 1.2, L1: Heterogeen, donker bruingrijs zandleem met geeloranje vlekken

Spoor 1.2, L2: Heterogeen, donkergrijs, bruin, zandleem, houtskoolspikkels

Spoor 1.2, L3: Heterogeen donkergrijs met beige vlekken

- Laag 1 tot 3 zijn recentere sporen door brede gracht spoor 1.1

Spoor 1.1, Heterogeen donkergrijs, geel-oranje vlekken, zandleem

Spoor 1.50, L1: Homogeen, donkergrijs zandleem, houtskoolspikkels

Spoor 1.3, L1: Homogeen, donkergrijs zandleem, onderaan houtskoolrijk bandje

Spoor 1.3, L2 Homogeen, lichter grijs, zandleem, houtskoolspikkels

Figuur 79: coupe 2 op gracht spoor 1.1 en greppels 1.3 en 1.50 met tussenliggende spitsporen (ABO nv, 2018)

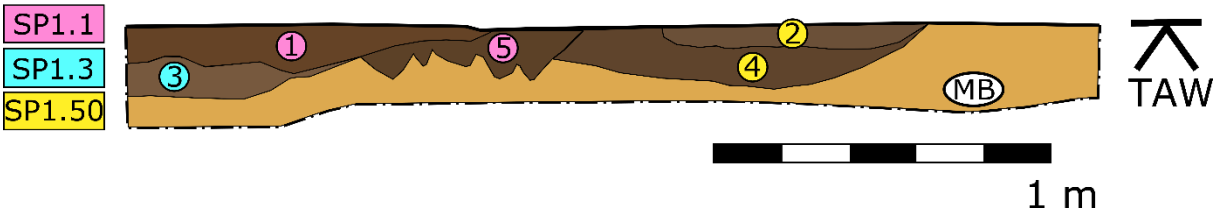

Figuur 80: coupe 2 op gracht spoor 1.1 en greppels 1.3 en 1.50 (ABO nv, 2018)

Spoor 1.1, L 1: Heterogeen grijsbruine zandleem, vrij veel houtskoolspikkels, baksteenspikkels-en brokjes

L 5: Homogeen, donkergrijs lemig zand, = spitsporen

Spoor 1.3, L 3: Homogeen, lichtgrijs zandleem, houtskool- en ijzerspikkels

Spoor 1.50, L 2: Heterogeen, lichtgrijs zandleem, beige vlekken, houtskoolspikkels

L 4: Homogeen, donkergrijs, zandleem, weinig witte vlekjes, houtskoolspikkels

Hieronder wordend de vondsten uit de gracht en greppels toegelicht. Het aardewerk werd gedetermineerd door aardewerkspecialist Pedro Pype en archeologe Griet Beldé van ABO nv.

In gracht spoor 1.1 werden zeer weinig botfragmenten aangetroffen, enkele nagels en meerdere scherven aardewerk. Het aardewerk bestaat uit een zestal wandscherven grijs aardewerk (Figuur 81) die gedateerd kunnen worden in de late middeleeuwen en een groter aandeel scherven rood geglazuurd aardewerk, waaronder een oorfragment van een klein vergiet (Figuur 81). Het rood geglazuurd aardewerk dateert uit de post-middeleeuwen, meer bepaald uit de 16de, 17de eeuw. Daarnaast werd er één geglazuurde wandscherf in steengoed met loodglazuur en mangaanoxide aangetroffen met een geribbelde versiering, wat eveneens tussen de late middeleeuwen en post-middeleeuwen kan gedateerd worden. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de gracht werd aangelegd in de late-middeleeuwen en werd doorgebruikt tot in de 16de, 17de eeuw.

Figuur 81: grijs aardewerk uit coupe 1, spoor 1.1, V: 101, (ABO nv, 2018)

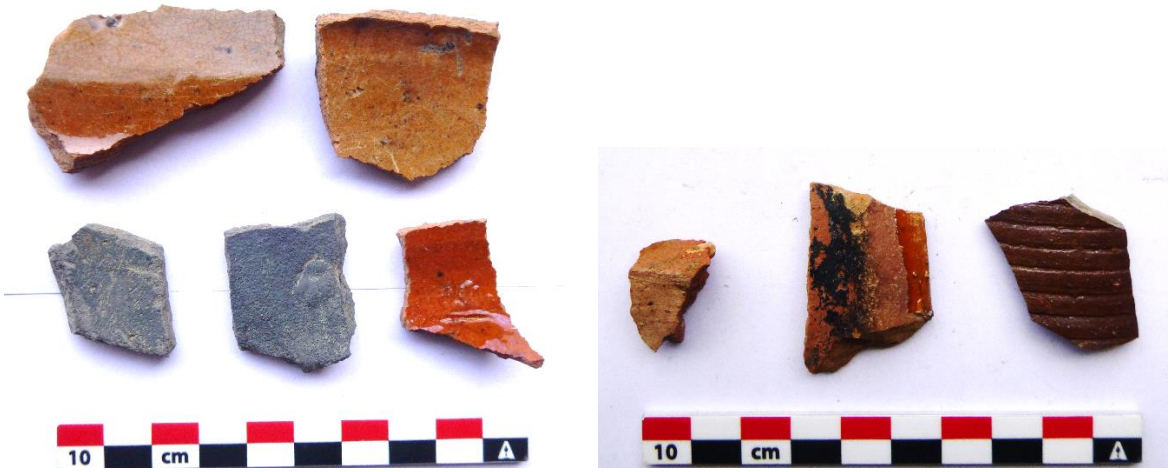

Figuur 82: aardewerk uit gracht spoor 1.1, coupe 2, V:046 (ABO, nv 2018)

Figuur 83: aardewerk gracht spoor 1.1, coupe 1, V: 013 (ABO nv, 2018)

Figuur 84: aardewerk uit greppel, spoor 1.3, V:045 (ABI nv, 2018)

Nog in de oostelijke helft van de tuinzone, ten westen van gracht, spoor 1.1 bevond zich een noord-zuid georiënteerde greppel, spoor 1.49 van 85 cm breed en 32 cm diep. De bovenste vulling bestond uit donkergrijs gevlekt zand met weinig gele vlekjes, houtskoolspikkels – en brokjes. Eronder bevond zich een dun laagje homogeen geel zand en helemaal onderaan een laagje met lichtgrijs gelaagd zand. De greppel liep door in de zuidelijke putwand en verliep tot over ca. 20 m verder in noordelijke richting. Opmerkelijk was dat de greppel vanaf 9 m vanaf de zuidelijke putwand volledig gedempt was met geel heterogeen lemig zand, spoor 1.95 (Figuur 86). De greppel werd op verschillende plaatsen oversneden door ondiepe sporen, spoor 1.71, 1.55, 1.94. Net ten oosten van de greppel bevond zich een cluster van kleine paalsporen (zie hfstk. 4.2.2.). Er werden in de greppel geen dateerbare vondsten aangetroffen op één rode geglazuurde en grijze wandscherf na. Op basis hiervan kan voorzichtig gesteld worden dat de greppel gelijktijdig in gebruik was met de oostelijk gelegen gracht. Mogelijk was het een afwatering van de zuidelijk gelegen gebouwen van het lusthof naar de tuin en verder naar de noordelijke gracht.

Figuur 85: greppel, spoor 1.49 (ABO nv, 2018)

Figuur 86: overzicht oostelijke zone met aanduiding van gedempte greppel, spoor 1.95 (ABO nv, 2018)

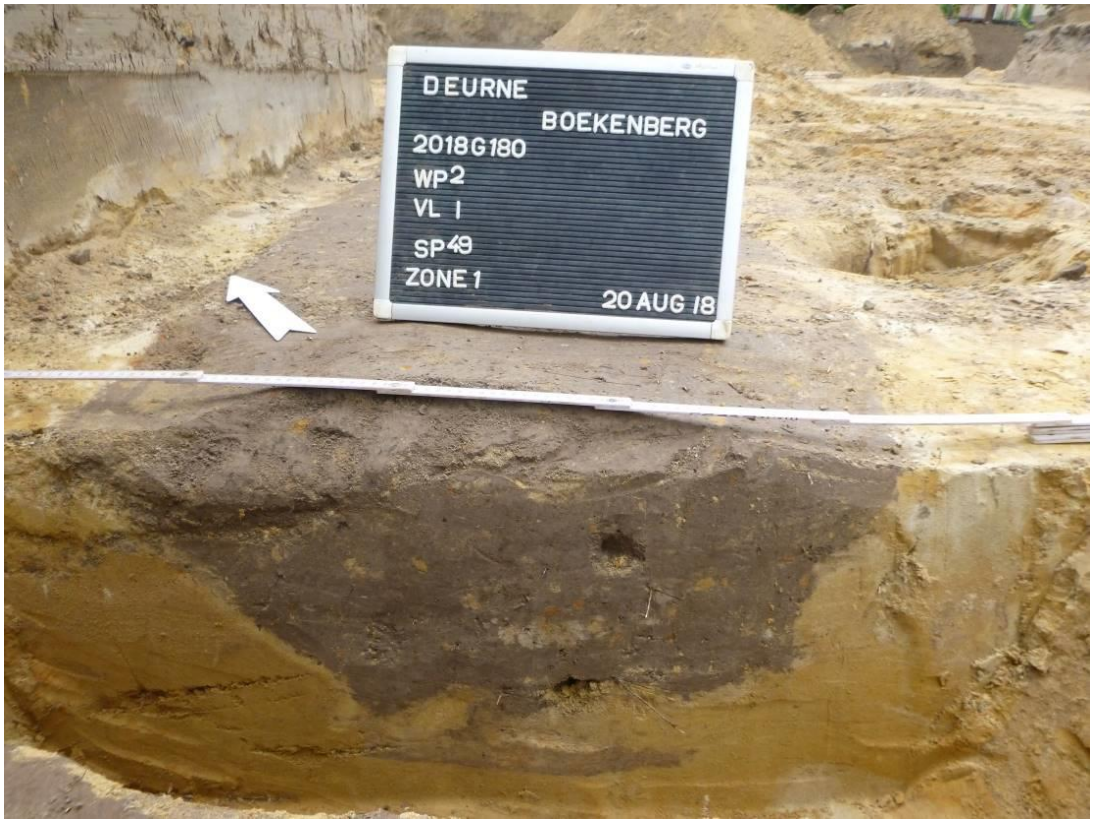

Figuur 87: coupe op greppel, spoor 1.49 (ABO nv, 2018)

Figuur 88: coupe op opgevulde greppel, spoor 1.95 (ABO nv, 2018)

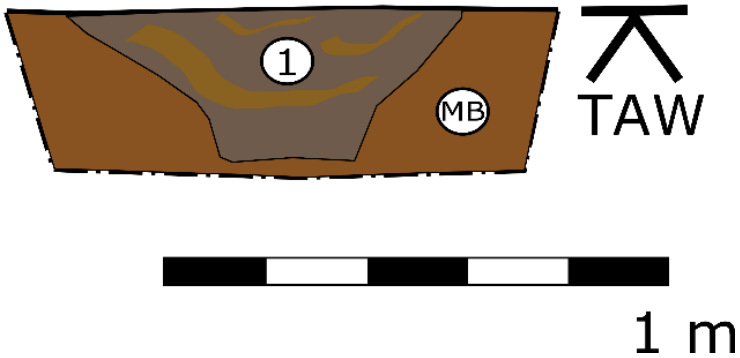

Figuur 89: coupe op opgevulde greppel, spoor 1.95 (ABO nv, 2018)

Spoor 1.95, Laag 1: Heterogeen, lichtgrijs geel zand met bruine, witte en oranje vlekken, onderaan enkele grote baksteenfragmenten, = greppel

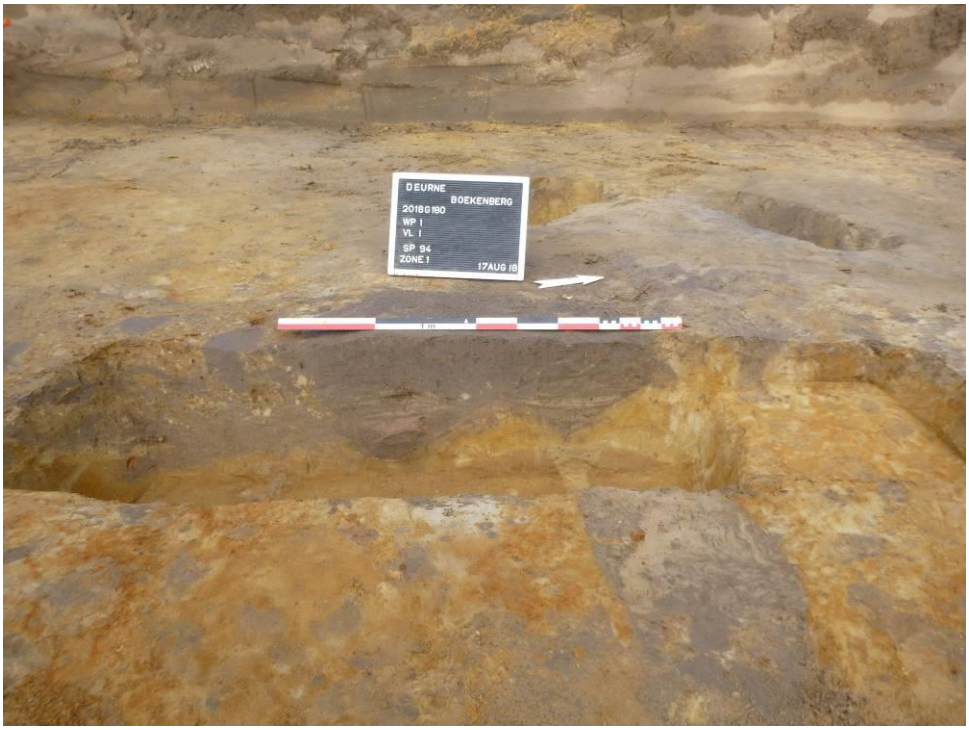

Figuur 90: coupe op kuil 1.94 die greppel 1.95 oversnijdt (ABO nv, 2018)

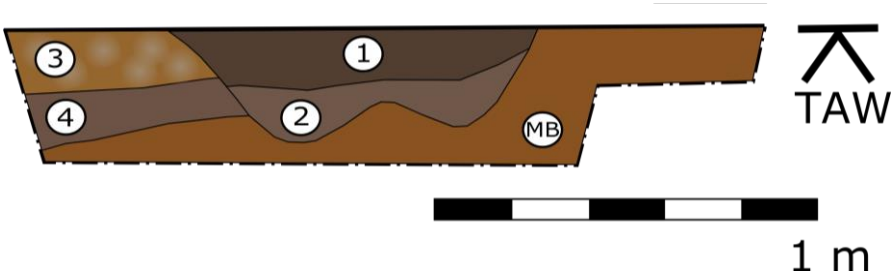

Figuur 91: coupetekening op kuil (laag 1-2) die greppel (laag 3-4) oversnijdt (ABO nv, 2018)

Spoor 1.94, Laag 1: Heterogeen, donker grijsbruin zand, oranje en gele vlekken, Fe- en houtskoolspikkels, bioturbatie

Laag 2, Heterogeen, donkergrijs zand met gele vlekken

Spoor 1.95, Laag 3: Heterogeen, zeer gevlekt, lichtgrijs en geel zand met oranje, witte en gele vlekken, Fe- en houtskoolspikkels

Laag 4: Heterogeen, donkergrijs zand met witte en gele vlekken, baksteen en Fe-spikkels

5.2.1.2 *OMGRACHTING LUSTHOF*

Het Lanteernhof met zijn massieve hofmuren was volledig omgracht door een brede gracht van meer dan 16 m breed (cf. zie verder). Aan de zuidzijde (buiten het onderzoeksgebied) was de gracht zelfs meer dan dubbel zo breed, zo blijkt op historische kaarten, zoals op Atlas der Buurtwegen of de historische kaart uit 1762 (Figuur 7). De noordelijke gracht werd reeds in 1859 gedempt met aarde die afkomstig was van de uitbreidingen van de wateringen van het nabij gelegen kasteel Boekenberg.[11]

Tijdens het onderzoek werd de locatie van de westelijke en noordelijke gracht vastgesteld. De noordelijke gracht werd onderzocht in profiel 1.2 en 1.3. Tot 2m -MV (9 m TAW) kon vastgesteld worden dat de gracht volledig was opgevuld met grijs tot geel heterogeen tertiair zand met vrij veel schelpfragmenten (Figuur 92). Ter hoogte van de oostelijke toren, spoor 1.100 werd onderaan in het profiel op 9,30 m TAW een funderingslaag met baksteenpuin en leistenen geregistreerd, wellicht werd deze destijds aangelegd in functie van de bouw van de toren (Figuur 93).

Figuur 92: overzicht gedempte noordelijke gracht, spoor 1.109 (ABO nv, 2018)

[11] Van de Vijver F., p.23

Figuur 93: profiel 1.3 op opgevulde noordelijke gracht met tertiair zand (ABO nv, 2018)

De buitengrens van de westelijke gracht kon in het vlak duidelijk vastgesteld worden en was ca. 16,6 m breed (Figuur 94). De centrale vulling, spoor 2.1 bestond uit baksteenpuin met kalkbrokken en grote stukken al dan niet bewerkte natuurstenen (Figuur 95). Naar alle waarschijnlijkheid was het puin afkomstig van de gesloopte buitenmuren van het lusthof. Aan weerszijden van de puinvulling was de gracht opgevuld met een vulling bestaande uit geelbeige heterogeen lemig zand met baksteenbrokjes, leisteen- en schelpfragmenten, spoor 2.2 en 2.5 (Figuur 94). De bovenzijde van de eigenlijke oorspronkelijke grachtvulling werd bereikt op 7,70m TAW. De westelijke gracht bestond nog omstreeks 1900 en werd wellicht gedempt bij de definitieve sloop van het Lanteernhof in 1940. Deze oorspronkelijke grachtvulling was een organische donkergrijze-zwarte laag waarin voornamelijk 19de, 20ste eeuws aardewerk werd aangetroffen, zoals industrieel wit aardewerk, maar ook twee musketkogels. Aangezien de gracht in gebruik was vanaf de 16de eeuw tot de eerste helft van de 20ste eeuw lijkt het waarschijnlijk dat de vondsten erin eveneens uit deze periode dateren.

Figuur 94: overzicht opvulling westelijke gracht met aanduiding van de centrale puinvulling en de heterogene zandvulling aan weerszijden (ABO nv, 2018)

Figuur 95: bewerkte natuurstenen afkomstig uit de westelijke grachtvulling aangetroffen op de storthoop (ABO nv, 2018)

5.2.2 PAAL – EN KUILSPOREN

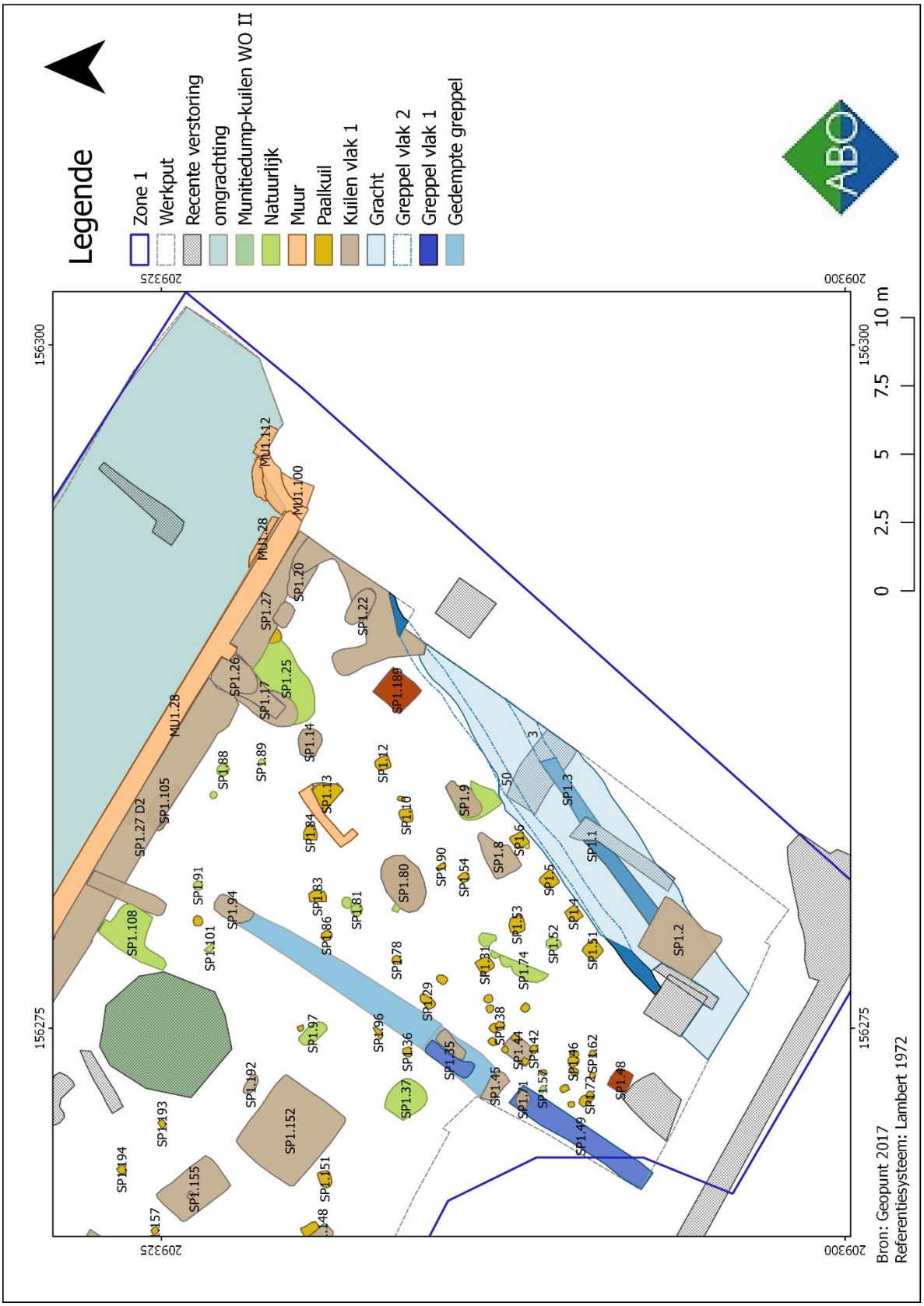

Figuur 96: detail oostelijke zone met aanduiding van mogelijk deel van een gebouwplattegrond (ABO nv, 2018)

Net ten westen van de oostelijk gelegen gracht, spoor 1.1 bevond zich een groep van paalsporen die op het eerste zicht tot eenzelfde structuur lijken te behoren. Sommige paalsporen vertonen verwantschap met elkaar qua vorm, grootte, vulling en diepte. Het geheel aan sporen is echter moeilijk tot één structuur te brengen. Hieronder worden de sporen nader besproken.

Een eerste opvallende groep paalsporen die tot eenzelfde structuur lijken te behoren zijn de vier vierkante paalsporen die parallel net ten westen van de gracht waren gelegen, spoor 1.51, 1.4, 1.5 en 1.6. De sporen lagen quasi op een gelijke tussenafstand van ca. 1 m van elkaar. Ze hadden in de lengte afwisselend een doorsnede van 60 cm en 50 cm en de diepten varieerden tussen -18 cm en -30 cm. De vulling werd gekenmerkt door donkergrijs gevlekt zand met weinig gele vlekken, vrij weinig houtskoolspikkels en vrij veel ijzerconcretie. Qua grootte, vorm en vulling is er verwantschap tussen deze sporen en de er haaks op gelegen sporen 1.53 en 1.31 (en mogelijk spoor 1.30).

In geen van deze paalsporen werd echter (determineerbaar) aardewerk aangetroffen om een indicatie te hebben over de historische periode waaruit de kuilen dateren. Uit spoor 1.4 werden wel vier nagels gerecupereerd.

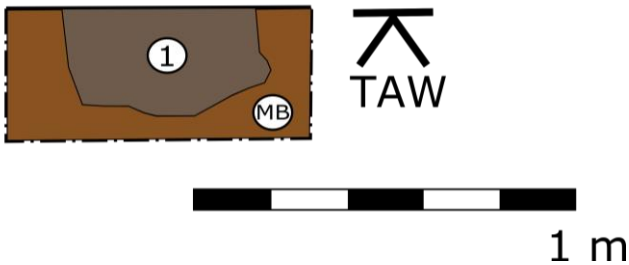

Figuur 97: coupe op paalspoor 1.5 langs de gracht (ABO nv,2018)

Spoor 1.95, Laag 1: Heterogeen, donkergrijze zandleem met beige vlekken, houtskool-en baksteenspikkels, bioturbatie, = paalkuil

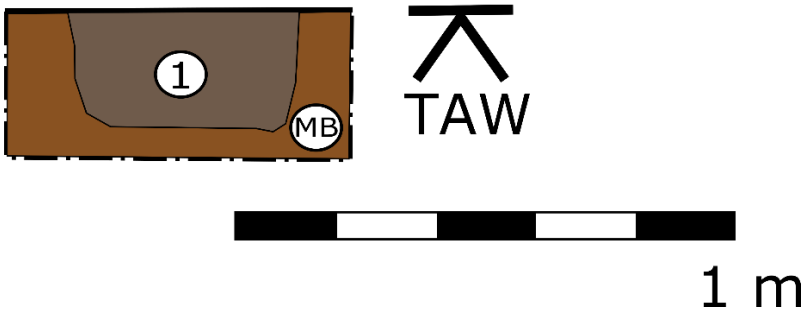

Figuur 98: coupe op paalspoor 1.31 (ABO nv, 2018)

Spoor 1.31, Laag 1: Homogeen, donkergrijze zandleem, grijze vlekken, bioturbatie, = paalkuil

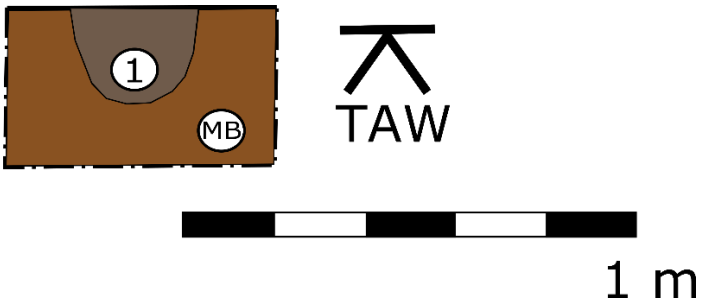

Figuur 99: coupe op spoor 1.30 (ABO nv, 2018)

Spoor 1.30, Laag 1: Homogeen donkergrijs, zandleem, Fe-spikkels, bioturbatie, = paalspoor

In de rest van de zone werden nog duidelijke paalsporen aangetroffen. Mogelijk maken zij deel uit van dezelfde structuur, maar dit is voorlopig moeilijk aan te tonen.

Vier sporen die qua grootte, diepte en vulling overeenkomen zijn de grotere naast elkaar gelegen sporen 1.8, 1.9 en 1.14, 1.83 (Figuur 100, Figuur 101). Het centraal gelegen spoor 1.80 heeft een gelijkaardige vulling, maar is opvallend groter en dieper dan de andere vier sporen (Figuur 102). In dit spoor werd uitsluitend grijs aardewerk aangetroffen.

Figuur 100: naast elkaar gelegen sporen spoor 1.8 en 1.9 (ABO nv,2018)

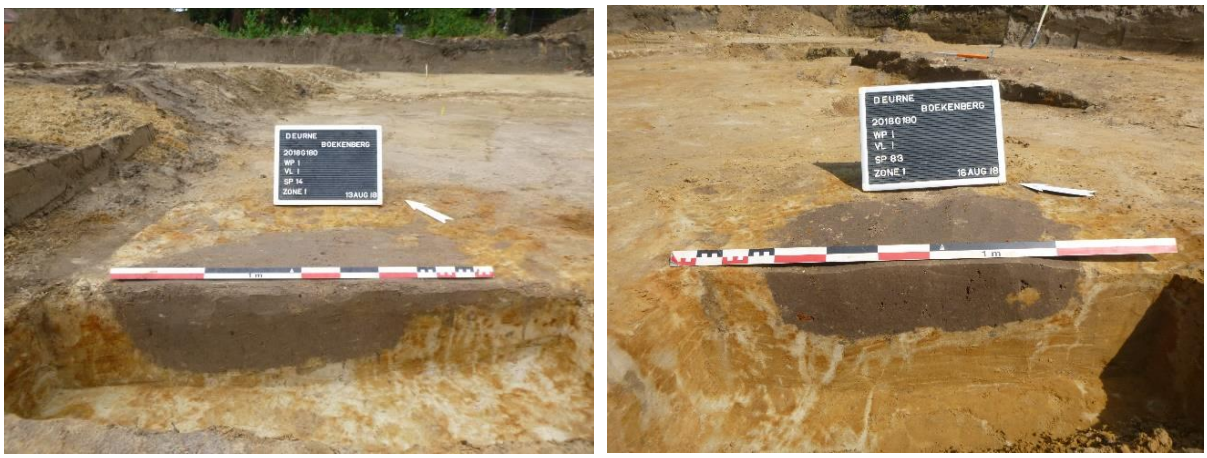

Figuur 101: gelijkaardige sporen 1.14 en 1.83 (ABO nv, 2018)

Figuur 102: centraal gelegen spoor 1.80 (ABO nv, 2018)

Verder is er gelijkenis tussen spoor 1.54 en 1.90. Deze hebben een doorsnede van ca. 30 cm en hebben een bruingrijze vulling met houtskoolspikkels.

Spoor 1.10, 1.12 zijn vierkante sporen van ca. 30 x 30 cm met een grijze vulling met houtskoolspikkels (Figuur 103)

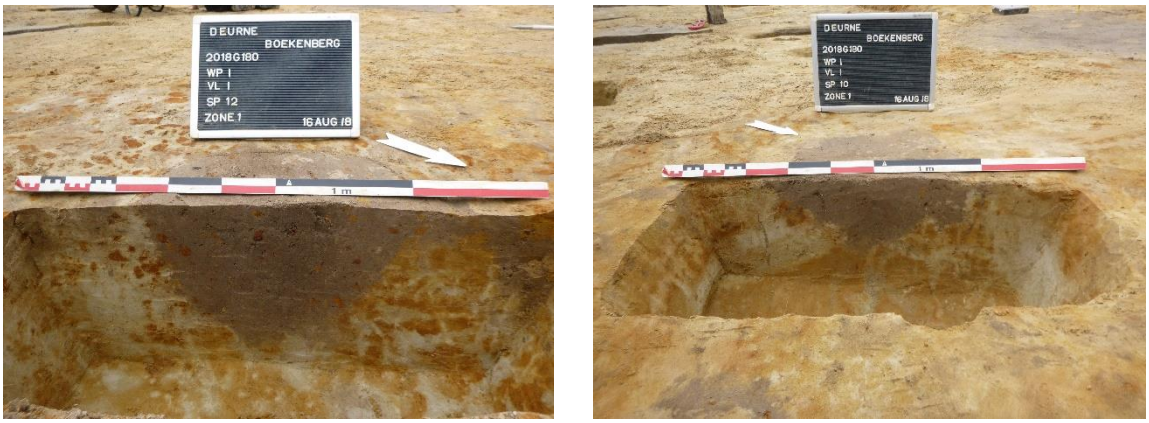

Figuur 103 : twee kleinere paalsporen 1.12 en 1.10 (ABO nv, 2018)

Ten oosten van greppel spoor 1.49 bevond zich een cluster van kleinere paalsporen waarin tot dusver geen structuren in herkend konden worden, spoor 1. 32, 33, 61, 62, 59, 46, 47, 58, 60, 72, 73, 56, 40, 41, 38 en 39. Ze hadden een gemiddelde doorsnede van 20 cm en een gemiddelde diepte van 22 cm met een donkerbruine vulling. In een groot deel van deze sporen werden nagels aangetroffen (Figuur 104). De verklaring van dit fenomeen moet waarschijnlijk gezocht worden in één of andere tuinactiviteit of iets artisanaals. Binnen deze cluster bevond zich tevens een rechthoekige kuil met op de vier hoeken een paalkuil, sporen 1.42 - 1.44 en 1.76 - 1.77 (Figuur 105).Dit spoor is eveneens moeilijk te verklaren. Mogelijk was het een kleine afgedekte constructie om iets in te bewaren.

Figuur 104: paalspoor, spoor 1.59 binnen palencluster naast greppel 1.49 (ABO nv, 2018)

Figuur 105: kuil, spoor 1.43 met op de vier hoeken een paal in (ABO nv, 2018)

Hieronder worden de vondsten uit de hierboven besproken (paal)kuilen besproken.

Uit de vijf kuilen (spoor 1.8, 1.9, 1.14, 1.83 en 1.80) die hierboven besproken werden kan het materiaal gedateerd worden in de late middeleeuwen tussen de 13de en de 16de eeuw.

In kuil spoor 1.8 bevonden zich een tiental wandscherven grijs aardewerk, 1 wandscherf in steengoed geribbeld, met loodglazuur met mangaanoxide en 1 randfragment van een kruikje met zoutglazuur. Het aardewerk dateert uit de volle 14de -15de eeuw.

In kuil spoor 1.9 werd 1 rand- en 1 wandfragment van een kom in grijs aardewerk aangetroffen. deze dateert uit de periode tussen de 2de helft van de 13de eeuw en de 16de eeuw (Figuur 106).

Uit kuil spoor 1.83 werd 1 oorfragment en 5 wandscherven in grijs aardewerk gerecupereerd. Het ensemble kan eveneens gedateerd worden in de late middeleeuwen tussen ca. 13de-14de eeuw (Figuur 106).

De grote centrale kuil, spoor 1.80, bevatte grijs Andenne-aardewerk waarvan 6 wandfragmenten en 2 randfragmenten van een manchetrand van een (tuit)pot uit de 2de helft van de 13de eeuw (Figuur 107).

Figuur 106: grijs aardewerk uit spoor 1.83 (V:030); grijs aardewerk uit kuil spoor 1.9 (V:0.37) (ABO nv, 2018)

Figuur 107: grijs aardewerk uit centrale kuil spoor 1.80 (V:014) (ABO nv, 2018)

5.2.2.1 *Kuilen*

In de noordoostelijke hoek van de tuinzone werden drie diepe kuilen aangetroffen die de insteek van de noordelijke muur, spoor 1.27, oversneden en dus jonger zijn dan de bouw van de hofmuur (Figuur 108).

De eerste sporen die besproken worden zijn kuilen 1.21, 1.22 en 1.23 (Figuur 108). Spoor 1.21 bleek in coupe een dun laagje of de onderkant van een recentere kuil. In het vlak had spoor 1.22 een scherpe aflijning met aan de westzijde twee afgeronde uitstekende delen, aan de oostzijde verdween de kuil in de putwand. In coupe bleek het om minsten twee kuilen te gaan die greppel, spoor 1.23 (= verlengde van 1.50) oversneden. Deze waren afgedekt door een ophogingspakket van geel heterogeen zand. De kuilen hadden een gelijkaardige vulling met heterogeen, grijsbruine zandleem met oranje en witte vlekken met weinig houtskool- en baksteenspikkels en schelpfragmenten. Op basis van één vondst kunnen de kuilen gedateerd worden in de postmiddeleeuwen (Figuur 114).

Een tweede grote kuil, spoor 1.17 (Figuur 108, Figuur 116) bevond zich meer westwaarts tegen de noordelijke hofmuur. Deze oversneed eveneens de insteek, spoor 1.27 van de muur. De vulling bestond uit heterogeen gevlekt geel-grijs lemig zand met schelpfragmenten, baksteen-, mortel en houtskoolbrokjes. Rechts onderaan bevond zich een bruingrijze laag. Tevens was er de aflijning van een houten gepunte paal zichtbaar. Onderaan in de kuil werden houtresten aangetroffen.

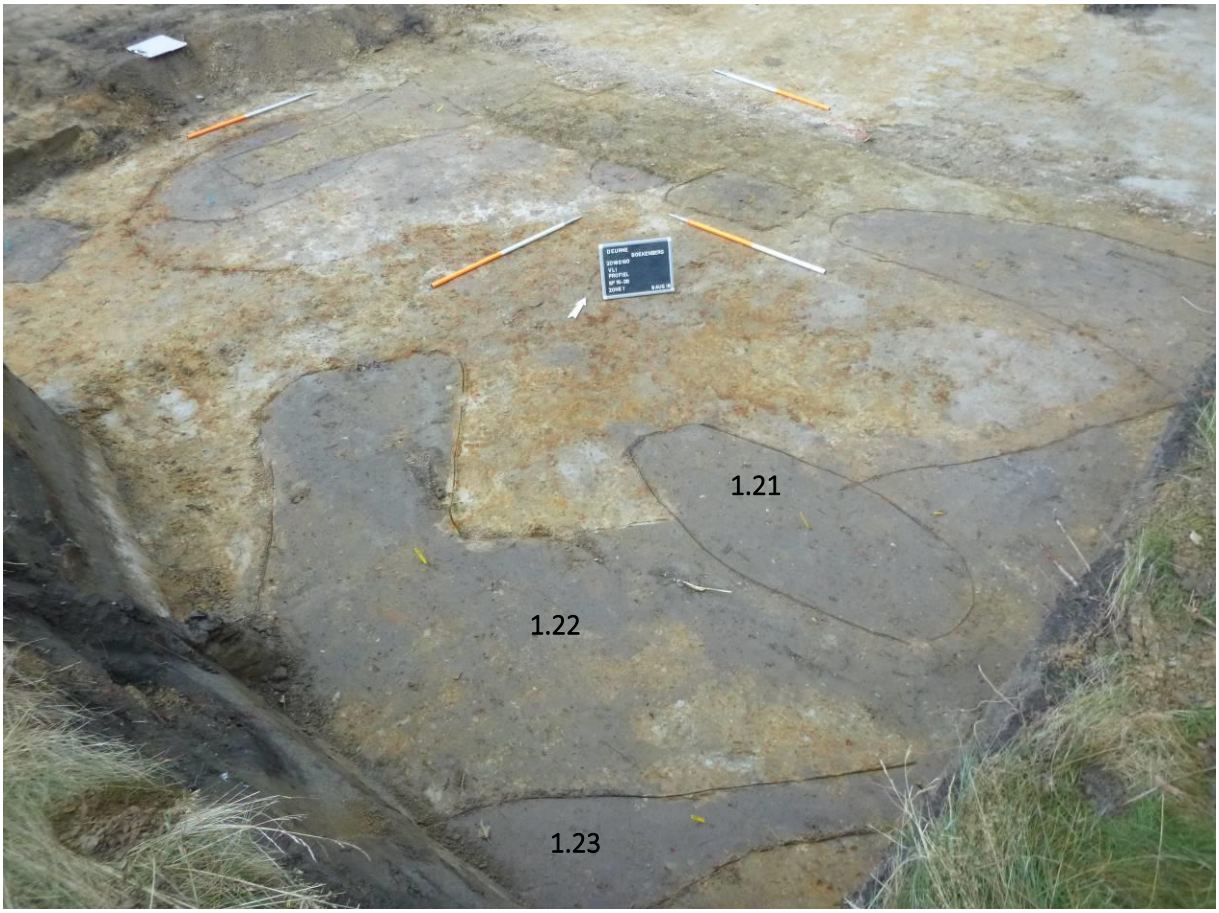

Figuur 108: overzicht kuilen, (vooraan, spoor 1.21-1.23); (achteraan, spoor 1. 16, 1.17, 1.26) in noordoostelijke hoek van de tuinzone (ABO nv, 2018)

Figuur 109: coupe op kuil, spoor 1.21-1.23 met aanduiding van ophogingspakket boven oudere kuilen, boven greppel spoor 1.23 (= 1.50) , (ABO nv, 2018)

Figuur 110: dwarscoupe op kuil spoor 1.22, en greppel 1.23 (=spoor 1.50) (ABO nv, 2018)

Figuur 111: dwarscoupe op spoor 1.22 en 1.23 (ABO nv, 2018)

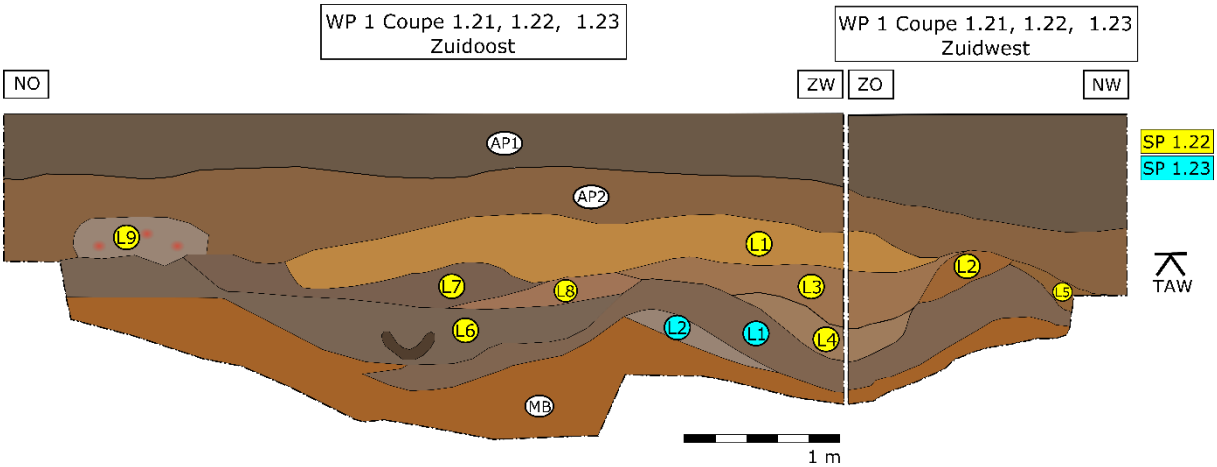

Figuur 112: coupe 2 op kuil, spoor 1.22, 1.23 (greppel) (ABO nv,2018)

Spoor 1.22, Laag 1: Heterogeen, lichtgrijs zand, vrij vast, hard, witte en oranje vlekken, baksteenspikkels

Laag 2: Heterogeen, grijs-lichtgrijs zand, oranje vlekjes, Fe-concretiebrokjes

Laag 3: Heterogeen, blauwgrijs lemig zand met oranje en witte vlekken, Fe-spikkels, brokjes, gelaagd

Laag 4: Heterogeen, zeer licht grijs zand, lichtgele, beige vlekjes, zeer weinig houtskoolspikkels

Laag 5: Heterogeen, beige-geel gevlekt zand, weinig houtskoolbrokjes, zeer weinig baksteenspikkels

Laag 6: Heterogeen, licht grijsbruin zand, oranje en witte vlekken, baksteen- en houtskoolspikkels, schelpfragmenten, weinig Fe-spikkels, onderaan komvormige donkerbruine vlek, baksteenspikkels, bioturbatie

Laag 7: Heterogeen, donker grijsbruin lemig zand, gele vlekjes

Laag 8: Heterogeen, lichtbruin, lemig zand, houtskool-en baksteenspikkels

Laag 9: concentratie baksteenpuin

Spoor 23, Laag 1: Heterogeen, donker blauwgrijs lemig zand, baksteenspikkels, gele en oranje vlekken, bioturbatie,= greppel

Laag 2: Heterogeen, lichtgrijs zand, Fe-spikkels, bioturbatie

Moederbodem: oranjegeel zand met witte zandvlekken en veel Fe-concretie

Bovenaan in kuil 1.22 laag 1 werd een scherf van een bord in rood aardewerk aangetroffen met licht geelgroene cirkels in slibversiering. Deze kan gedateerd worden omstreeks de late 17de, begin 18de eeuw. In spoor 1.23 (= greppel 1.50) werd een bodemfragment met een geknepen standvin gevonden, die enkel aan de binnenzijde geglazuurd was. Deze kan gedateerd worden in de 16de, 17de eeuw (Figuur 113).

Figuur 113: aardewerk uit greppel spoor 1.23 laag1 (=1.50) V: 007 (ABO nv, 2018)

Figuur 114: aardewerk uit kuil spoor 1.22 laag 1 (V: 010) (ABO nv, 2018)

Figuur 115: coupe op kuil spoor 1.17 en 1.26 met rechts de aflijning van een houten gepunte paal (ABO nv, 2018)

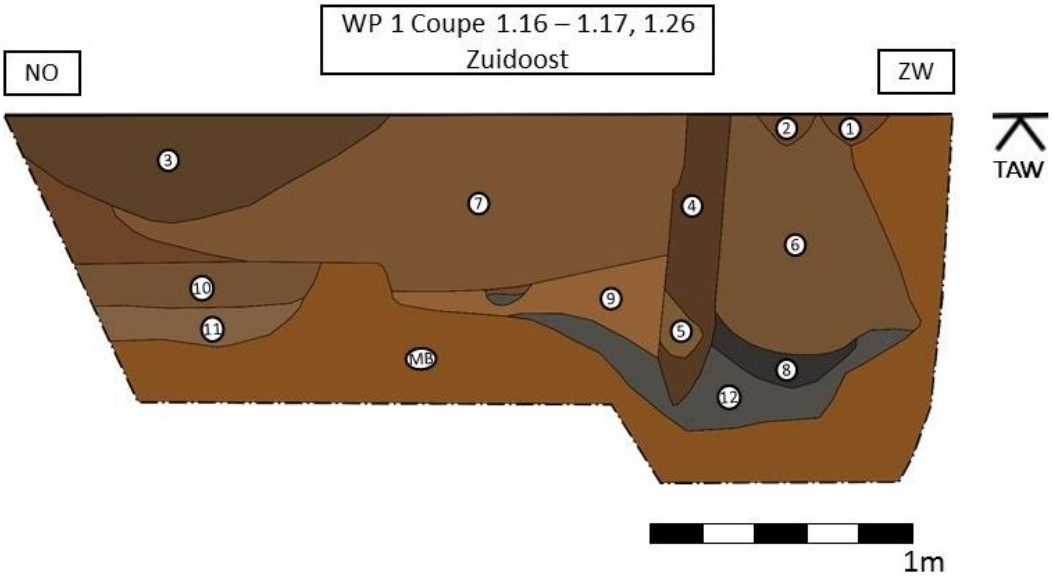

Figuur 116: coupe op kuil, spoor 1.16, 1.17, insteek, spoor 1.27 van noordelijke hofmuur en 1.26 met rechts aflijning van houten gepunte paal (ABO nv,2018)

Spoor 1.16 L1: Heterogeen, donkerbruin lemig zand met weinig kleine, gele vlekken, HK-spikkels

L2: Idem laag 2

Spoor 1.26 L 3: Heterogeen, donker, grijsbruin lemig zand, weinig baksteen- en houtskoolspikkels, witte en gele vlekken

Spoor 1.17 L4: Heterogeen, donkerbruin lemig zand met onderaan een zwart houtskoolrijk bandje, houtskoolspikkels, = paalkuil

- Laag 5: Heterogeen, lichtgeel lemig zand, zeer gevlekt met oranje en witte vlekken
- Laag 6: Heterogeen, licht grijsbruin, gevlekt lemig zand met gele, oranje witte vlekjes, weinig houtskool- en baksteenspikkels en schelpfragmenten (tertiair zand)
- Laag 7: Idem laag 6
- Laag 8: Homogeen, donker zwart, weinig gevlekt, lemig zand met organische resten
- Laag 9: Heterogeen, licht, grijsbruin gevlekt met gele, witte en oranje vlekjes, houtskoolspikkels, 2 donkere vlekken
- Laag 12: Heterogeen, donkergrijs, lemig zand, lichtgrijze en gele vlekken, baksteen-en houtskoolspikkels

- Laag 10: Heterogeen, donkerbruin zand, gevlekt met witgele, grijze vlekken, houtskoolspikkels en schelpfragmenten (deel insteek muur 1.28)
- Laag 11: Heterogeen, lemig zand, weinig witte vlekken, veel schelpfragmenten (deel insteek muur 1.28)

5.3 CENTRALE ZONE

Over de gehele zone werd een cultuurlaag van ca. 60 cm dik vastgesteld. In de westelijke zone was deze afgedekt met een dun nivelleringslaagje baksteengruis. Verspreid werden er paalsporen en (puin)kuilen aangetroffen. Aan de noordoostzijde werden drie dumpkuilen aangetroffen van munitie uit de Tweede Wereldoorlog.

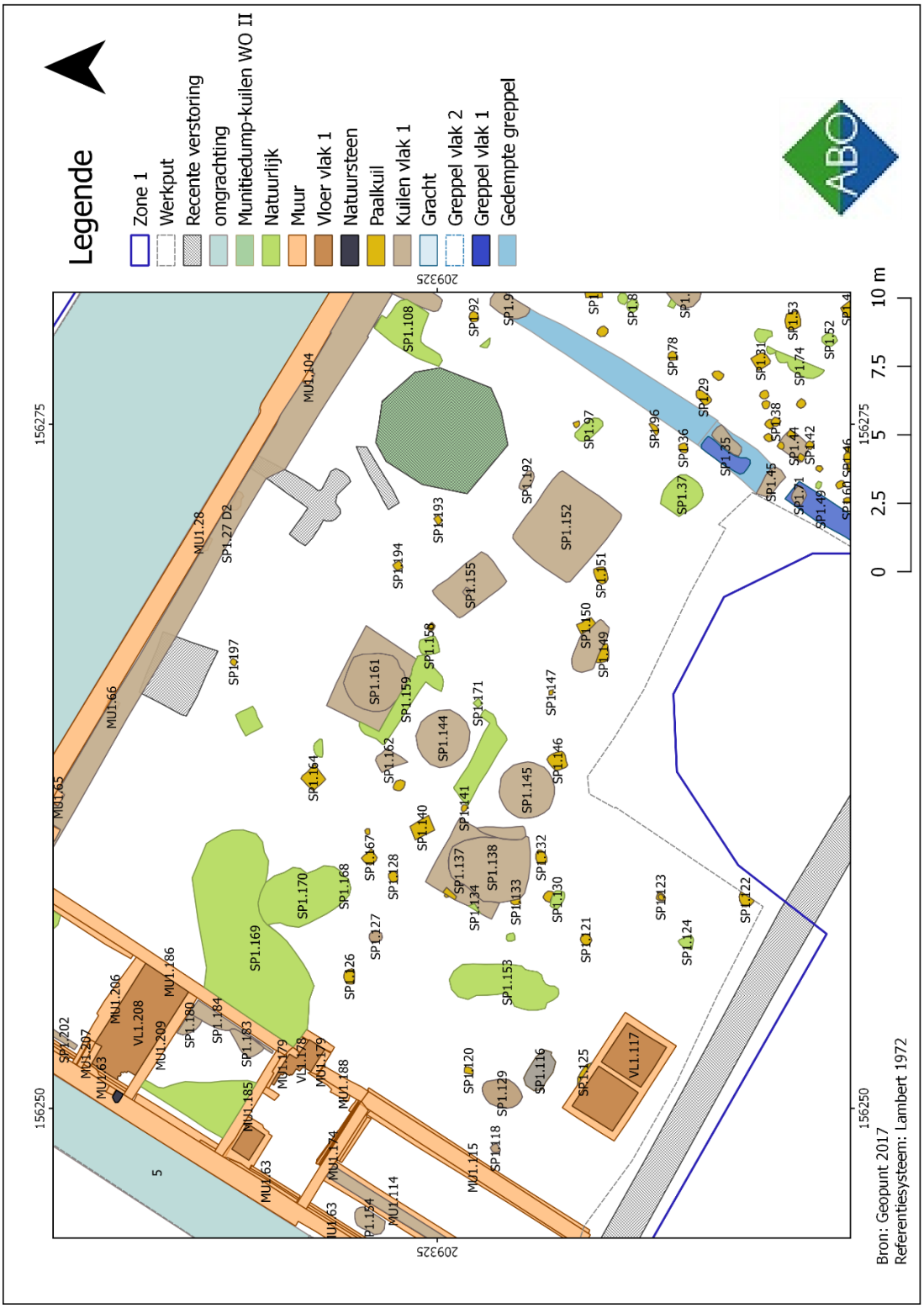

Figuur 117: overzicht Werkput 1, centrale zone (ABO nv, 2018)

5.3.1 PAALSPOREN

Verspreid over de centrale zone werden een twintigtal paalsporen met een verschillende grootte, diepte en vulling geregistreerd. Op basis van hun onderlinge afstand konden er echter geen structuren uit afgeleid worden. De sporen dateren vermoedelijk uit verschillende perioden.

5.3.2 KUILEN

Binnen de centrale zone werd een cluster van zes grote kuilen geregistreerd, spoor 1.152, 1.155, 1.161, 1.143, 1.145, 1.138. Spoor 1.152 en 1.155 waren grote rechthoekige kuilen van ca. 20 cm diep met heterogeen bruingrijs gevlekt zand (Figuur 118). In kuil 1.152 werd een Neurenbergse rijkspenning gevonden met op de ene zijde een rijksappel met een katholiek kruis op en op de andere zijde drie Franse lelies. De rijkspenning kon gedateerd worden tussen 1525 en 1630 (Figuur 119).

Figuur 118: coupe op spoor 1.152; 16de, 17de eeuwse kuil (ABO nv, 2018)

Figuur 119: Neuringse rijkspenning 1525 – 1630, V: 111 (ABO nv, 2018)

Binnen deze cluster bevonden zich tevens drie scherp afgelijnde ronde kuilen, spoor 1. 145, 1.143 en 1.161 en één minder scherp afgelijnde kuil, spoor 1.138 die wellicht alle vier binnen een zelfde periode werden aangelegd. Opmerkelijk was spoor 1.145. In coupe bleek het om een ondiepe kuil met veel ijzerslakken, houtskool-en steenkoolresten, natuursteenbrokken en baksteen te gaan. In deze kuil werden de resten van verschillende aardewerken potten, kommetjes en borden en fragmenten van een glazen fles gevonden die gediend hadden als verf- en mengpotten van een kunstschilder. Binnenin het aardewerk bevonden zich grote brokken (olie)verfresten en op de wanden bevond zich afdruipende verf in verschillende kleuren. Daarbij werd tevens een houten roerstok gevonden, een fragment van een linnen schilderdoek en een houten borstel (Figuur 125, Figuur 126). Op basis van dit aardewerk kunnen de afvalkuilen gedateerd worden in de 18de, 19de eeuw. Ook toen het Lanteernhof al niet meer zijn oorspronkelijke allure had en de oorspronkelijke gebouwen niet meer in hun oorspronkelijke staat waren, was het een oord waar schilders kwamen vertoeven om inspiratie op te doen en te komen schilderen (cf. hfstk. 3). De vondst van de afvalkuil met resten uit een schildersatelier wekt sterk het vermoeden dat er in de 19de eeuw een kunstschilder zijn atelier had op het Lanteernhof, dat hij na een bepaalde periode heeft opgegeven.

Figuur 120: coupe op houtskoolrijk spoor 1.145, waarin de resten van verfpotten werden aangetroffen (ABO, nv 2018)

Laag 1: Donker grijszwart, bruin zand met gele vlekken, sinters, kalkmotelbrokjes, leisteen, baksteen brokjes aardewerk o.a. industrieel wit, aardewerk met verfresten, fragmenten linnen (schildersdoek) metaal, metaalslak, hout, glas.

Laag 2: Donkergrijs, bruin geel wit gevlekt, zand, baksteen, mortel, sinters

Laag 3: Donkergrijs zwart zand bakstenen, baksteen brokken, mortels, natuursteen brokken, sinters

Laag 4: Spoor 137, geelbruin gevlekt

Bij het aardewerk bevond zich onder meer een sauskommetje met giettuit in rood aardewerk met dik aangebrachte mangaanglazuur, rood aan de buitenkant, donkerbruin aan de binnenzijde (Figuur 122). Verder een schaal met een diameter van 28 cm aan de binnenste bovenrand met twee horizontaal geplaatste oren eveneens rood aardewerk met dik aangebrachte mangaanglazuur(Figuur 121). Bij de scherven kon ook een kommetje in rood aardewerk deels gereconstrueerd worden met een verticaal geplaatst oor(Figuur 122). Bovenaan was de tas afgewerkt met een brede rand. Verder bevond zich een klein kommetje in porselein versierd met fijne decoratie in Delfts blauw en een porseleinen bord gedecoreerd met eveneens een blauw randje (Figuur 124). Onder het aardewerk bevond zich eveneens een halve bloempot in rood, niet geglazuurd aardewerk met centraal in de bodem een gat (Figuur 123).

Figuur 121: schaal in rood aardewerk met mangaanglazuur met resten van witte verf (ABOnv, 2018)

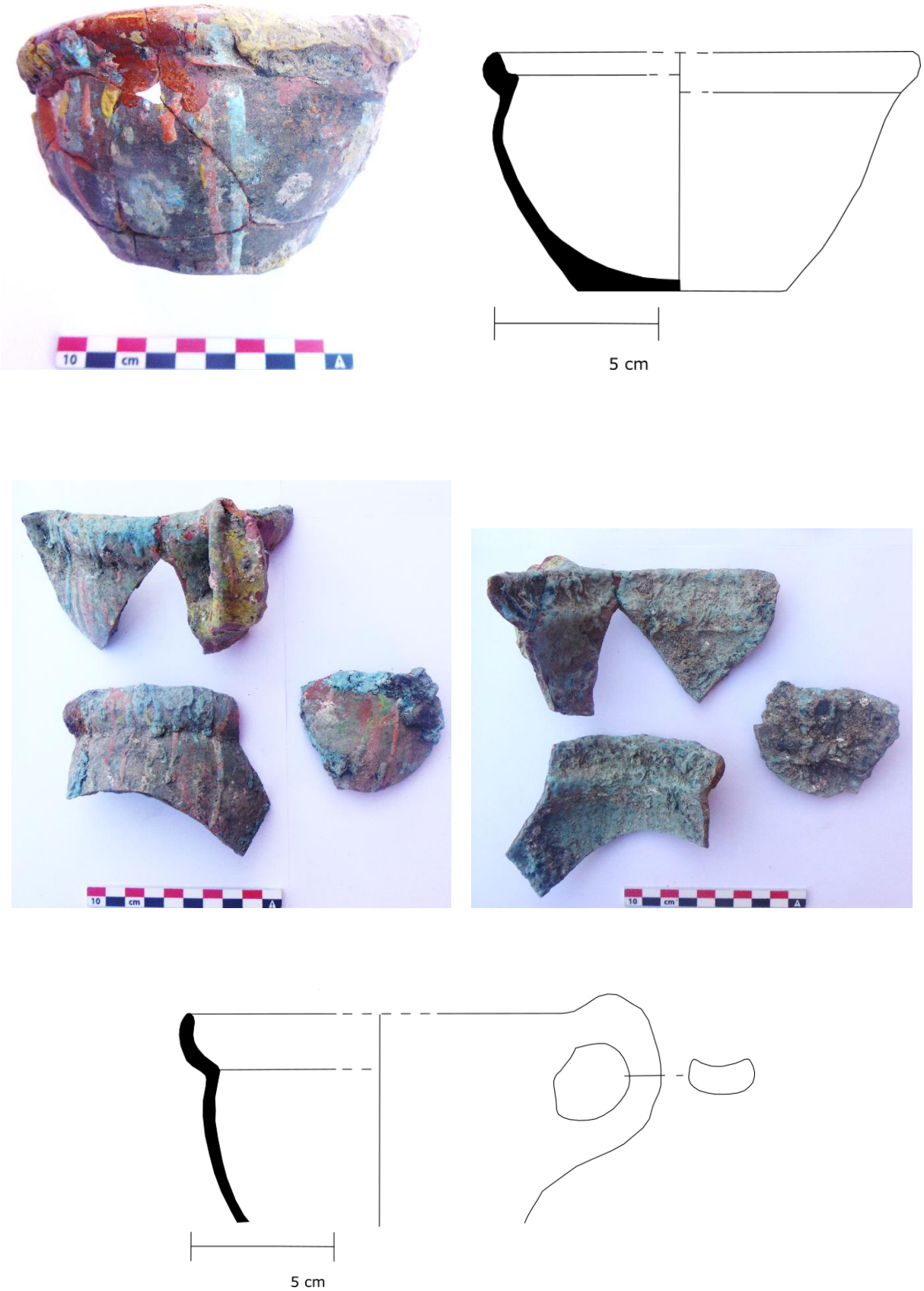

Figuur 122: sauskom en kommetje in rood aardewerk met verfresten, V:0.53 (ABO nv, 2018)

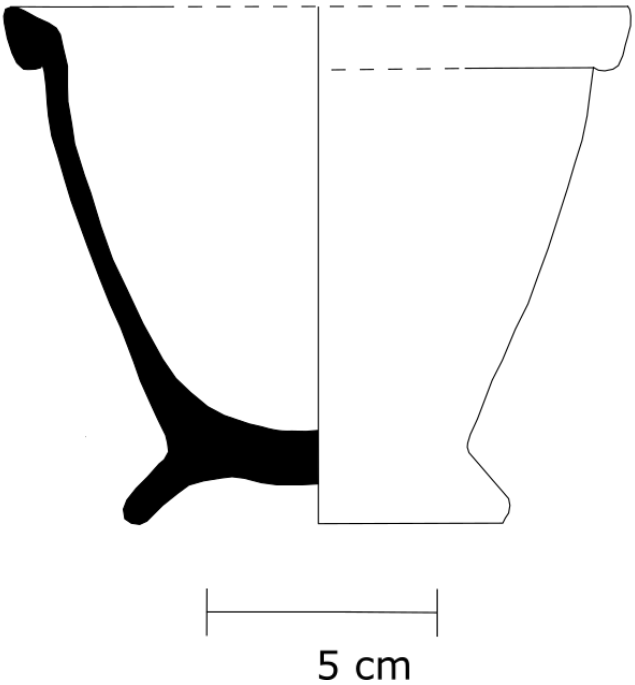

Figuur 123: afgedankte bloempot gebruikt als verfpot, V:053 (ABO nv, 2018)

Figuur 124: bord in porselein met blauwe boord uit kuil spoor 1.145, V:053 (ABO nv, 2019)

Figuur 125: houten borstel uit kuil, spoor 1.145 (Abo nv, 2019)

Figuur 126: houten mengstok met verfresten uit spoor 1.145, V: 150 (ABO nv, 2019)

5.3.3 TWEEDE WERELDOORLOG – MUNITIE

In het noordoostelijk deel werden drie dumpplaatsen aangetroffen met munitie. De munitie omvatte honderden Amerikaanse kogels van 50 en 20 mm, uit 1942-1944. Kort na de bevrijding streek immers een Australisch squadron op deze plaats neer als onderdeel van een Britse Wing. Engelsen en Amerikanen gebruikten meestal dezelfde munitie, wat deze vondst verklaart. Op de plaats van het oude Lanteernhof stond tevens één van de drie houten hangars om motoren te testen van de Duitse Erlafabriek in Mortsel (doel bombardement van Mortsel in april 1943) die tussen 1940 en 1944 Messerschmitt jachtvliegtuigen reviseerde en op het vliegveld testte alvorens ze af ter leveren. Speciaal aan deze hangars was dat ze open waren en niet voorzien waren van een voor – en achterkant, zodat de schroefwind ongehinderd door de bouwseltjes kon.[12]

Op een fotocollage van het vliegveld uit 1926 (Figuur 127) is centraal de ruïne van het Lanteernhof zichtbaar met de noordelijke en westelijke gracht die toen nog niet gedempt waren. Links ervan zijn de sporen van een hoeve met ringgracht te herkennen.

Figuur 127: fotocollage van het vliegveld ca. 1926 met centraal de noordelijke en westelijke gracht rond het Lanteernhof (Stampe & Vertongen Museum, 2018)

Nog uit deze periode dateren onderstaande foto's (Figuur 130, Figuur 129). Op de bovenste foto staan vliegtuigen ter hoogte van de tuinzone van het vroegere Lanteernhof, voor de nog bestaande hangar naast het onderzoeksgebied. Links achteraan staat één van de houten bouwseltjes om vliegtuigen te testen. Op de foto eronder is te zien hoe vliegtuigbouwer Jean Stampe een omgebouwd vliegtuig tot

[12] Mondelinge informatie van Jean Dillen (buurtbewoner en vrijwilliger bij Stampe & Vertongen museum, Antwerpen), (12/09/2018)

watervliegtuig uittest op de westelijke gracht met op de achtergrond het herkenbare westelijke hoektorentje.

Eind jaren ’70 ontdekte een buurtbewoner, die toen naast het vliegveld van Deurne bouwde eveneens tientallen kogels en granaten (o.a. een 13 mm kogel MG131) en een setje koperen granaathulzen van een 20 mm kanon (MG151/20), alsook een 20 mm granaat met ijzeren huls uit 1944 en een stukje band met 7,9 mm munitie (MG17) voor de oudere versies van de Messerschmitt 109. [13]

Figuur 128: 2 vliegtuigen ter hoogte van Lanteernhof met achteraan de nog bestaan de hangar (Stampe & Vertongen Museum, 2018)

Figuur 129: Jean Stampe test met watervliegtuig op zuidelijke gracht (Stampe & Vertongen Museum, 2018)

[13] Ibidem

Figuur 130: Amerikaanse kogels uit aangetroffen dumpplaatsen (ABO nv, 2018)

5.4 FASERING VAN HET ARCHEOLOGISCHE SPORENBESTAND

Binnen het onderzoeksgebied lijken er zich sporen te manifesteren doorlopend vanaf de late middeleeuwen tot de eerste helft van de 20ste eeuw (Figuur 131).

De oudste sporen bevinden zich langs de gracht in de oostelijke zone van het onderzoeksgebied. Deze paalsporen maken deel uit van één of meerdere structuren, evenwel konden er geen plattegrond(en) in herkend worden. Op basis van het erin aangetroffen grijze aardewerk kan een deel van de paalsporen en de grote centrale kuil (spoor 1.80) gedateerd worden in de late middeleeuwen. De gracht zelf lijkt te zijn aangelegd op twee onderliggende greppels. Op basis van het aardewerk dat erin werd gevonden, blijkt dat de gracht voor een langere periode bestaan heeft, zeker tot in de 16de eeuw. Uit het onderzoek is tevens gebleken dat de aanwezige cultuurlaag ouder is dan de hofmuren van het Lanteernhof. Bij het aanleggen van het vlak werd tevens laat-middeleeuws materiaal aangetroffen, zoals aardewerk en een kanonskogel uit de periode 1350-1450.

De hofmuren met bijhorende torens en beerput dateren van omstreeks 1539 of kort daarna van bij de wederopbouw van het vernielde lusthof. Een groot deel van de grondsporen, zoals paalkuilen en kuilen binnen de tuinzone behoren tevens tot deze 16de – 17de eeuwse fase.

Van recentere aard blijken de grote, ronde kuilen in de centrale zone van de tuin, waarin o.a. een concentratie van verfpotten werd aangetroffen. Deze kuilen kunnen gedateerd worden in de 18de - 19de eeuw. De aanpassingen binnen de westelijke ruimten langs de vroegere toegangspoort kunnen op basis van de baksteensoort ook tot deze periode of iets later terug gebracht worden.

Het meest recent is de Wereldoorlog II -munitie die binnen de vroegere tuinzone werd aangetroffen.

Figuur 131: Faseringsplan (ABO nv, 2018)

5.5 MONSTERS VOOR NATUURWETENSCHAPPELIJKE ANALYSE

Er werden 22 staalnamen gedaan waarvan drie op de oostelijk gelegen gracht (spoor 1.1) M1 en onderliggende greppels (spoor 1.3, M2 en 1.50, M3. Deze kunnen gebruikt worden om microresten te laten analyseren. Verder werd er één staal genomen van de oorspronkelijke grachtvulling van de westelijke gracht (spoor 2.4) M4, één staal van de funderingslaag onder de oostelijke toren (spoor 1.100), M5 en één staal van de kalkmortel in de kern van de fundering van dezelfde toren voor houtskoolanalyse, M6.

Verder werden 10 baksteenstalen (M7-M15) van verschillende muren en structuren (spoor 115, 174, 145, 28, 63, 85, 113, 114, 209) genomen en 7 stalen (M16 –M22) van bewerkte natuurstenen afkomstig van het Lanteernhof uit de opvulling van de westelijke gracht (spoor 2.4)

Een voorstel voor natuurwetenschappelijke analyse wordt verderop besproken.

6 BESLUIT

De vroegste bewoningssporen ter hoogte van het vroegere Lanteernhof gaan terug tot de late middeleeuwen. Enkele grote vierkante paalsporen die haaks op elkaar staan lijken deel uit te maken van een grote gebouwplattegrond langs de westzijde van de oostelijk gelegen gracht. Verder werden er in deze zone paalsporen van verschillende aard aangetroffen die tevens deel lijken uit te maken van één of meerdere gebouwen. Er kan vanuit gegaan worden dat dit sporen zijn van de "hoeve met huysinghe etc. " die hier stonden wanneer Joris Vezelaer deze gronden aankocht. De gracht zelf is aangelegd op twee parallelle greppels die wellicht kort ervoor zijn ontstaan en heeft op basis van het aardewerk dat er in werd gevonden, open gelegen tot vermoedelijk in de 16de eeuw. Waarschijnlijk werd de gracht gedempt bij de bouw van het lusthof omstreeks 1539 of kort erna.

De diepgefundeerde muren die de tuinzone aan de noord- en westzijde afbakenden werden aangetroffen. Ze waren opgetrokken in baksteen afgewisseld met natuurstenen speklagen. Op de noordoostelijke hoek werd een hoektoren vrijgelegd, de tegenhanger van de zuidoostelijke toren die omstreeks 1900 nog bestond, zoals te zien is op historische foto's. Aan de westzijde kwamen de restanten van één van de halfronde torens aan het licht, die de toegangspoort flankeerden. Langs de hofmuren werden de gedempte brede grachten vastgesteld. In de westelijke gracht werd de oorspronkelijke grachtvulling bereikt op ca. 3m –MV. De gracht was grotendeels opgevuld met baksteenpuin en grote brokken natuursteen afkomstig van de afbraak van de hofmuren van het kasteel. Aan de binnenzijde van de westelijke hofmuur, ten noorden van de toegangspoort konden vijf ruimten van verschillende afmetingen vastgesteld worden. In één ervan werd een volledig bewaarde bakstenen vloer aangetroffen, waarschijnlijk een kelderniveau. Op basis van de ligging worden de ruimten geïnterpreteerd als stalplaatsen voor dieren, tuingereedschap, en een mogelijke koetsplaats. Dit laatste zou de dubbele muurtjes onder het vloerniveau kunnen verklaren als extra versteviging van het vloerniveau. Verspreid over de tuinzone werden paalsporen en enkele kuilen geregistreerd die op basis van de erin aangetroffen vondsten kunnen gelinkt worden aan de lusthoffase uit de 16de, 17de eeuw. Er werden echter geen plattegronden van (kleinere) gebouwen in herkend.

Uit een latere fase dateren de grote ronde kuilen in de centrale zone. De meest bijzondere materiële vondst in één van deze kuilen was een concentratie van afgedankte verfpotten in verschillende vormen en maten met resten olieverf erin en op de randen, een houten roerstok en textielfragmenten (schildersdoek). Deze kuilen gaan terug tot de 18, 19de eeuw. In één van de westelijke ruimten werden eveneens aanpassingen uit dezelfde periode vastgesteld. Er werd in deze periode een beerput ingebouwd en nog een extra (kelder)ruimte ingebouwd met een bakstenen vloer.

Onder groot protest werd het Lanteernhof tijdens de mobilisatie van 1940 in functie van de uitbreiding van de luchthaven onherroepelijk afgebroken.

Uit de periode Wereldoorlog II werden nog drie concentraties met munitie gevonden. Het ging om honderden kogels van twee kalibers.

7 TERUGKOPPELING EN VERDERE AANPAK ONDERZOEK

7.1 TERUGKOPPELING ONDERZOEKSVRAGEN ONROEREND ERFGOED

De vraagstelling van het onderzoek is gericht op het begrijpen van de site in zijn totaliteit, in het bijzonder de interne organisatie van elk sporencluster afzonderlijk, de onderlinge relatie van de onderscheiden structuren in tijd en ruimte, en de relatie tussen de onderscheiden structuren en het omgevende landschap.

Volgende algemene onderzoeksvragen kunnen beantwoord worden:

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

  De aangetroffen archeologische resten dateren van de late-middeleeuwen tot het begin van de 20ste eeuw, bij de afbraak van het Lanteernhof in 1940. De oudste sporen zijn paalsporen die terug gaan tot de late middeleeuwen en die deel uitmaken van één of meerdere gebouwplattegronden, mogelijk van de hoeve, die er stond voor het 16de eeuwse Lanteernhof. De gracht waarlangs de sporen zich situeren dateert eveneens uit de late middeleeuwen, de onderliggende greppels zijn iets ouder. De gracht bestond wellicht nog in de 16de eeuw, maar werd gedempt tijdens of na de bouw van het Lanteernhof. De bakstenen, afbuigende structuur aan de oostzijde van het onderzoeksgebied kon niet geïdentificeerd of gedateerd worden. Wellicht is het een restant van een (haard)structuur van vlak vóór het bestaan van het lusthof.

  De aangetroffen goed bewaarde muurresten horen bij de tuinzone van het lusthof, zoals de diepbewaarde hofmuren met omliggende, inmiddels opgevulde omgrachting en de ruimtes ten noorden van de vroegere toegangspoort. Verder bevinden er zich verspreid over de gehele site paalsporen en grotere kuilen die bij de lusthoffase horen uit de 16de, 17de eeuw. De paalsporen lijken niet tot (gebouw)plattegronden te behoren. In de centrale zone bevond zich een cluster van grote kuilen die terug gaat tot 18de, 19de eeuw uit de periode dat het Lanteernhof geen kasteel meer was, maar in gebruik was als hoeve.

  De recentste sporen dateren uit de jaren 1940, toen het Lanteernhof afgebroken was in functie van de luchthaven die in gebruik was tijdens Wereldoorlog II. Uit deze periode werden drie kuilen met gedumpte munitie aangetroffen.

- Welk is de relatie tussen de archeologische sporen en de stratigrafie van de site?

  Verspreid over gehele tuinzone bevond er zich een antropogene cultuurlaag van ca. 60 cm dik. Tijdens het onderzoek werd vastgesteld dat de hofmuren van het lusthof gebouwd zijn in deze bewerkte laag en deze laatste dus van vóór de lusthoffase dateert. Op basis van het erin aangetroffen aardewerk kan er vanuit gegaan worden dat deze laag van kort vóór de bouw van het lusthof dateert, uit de late middeleeuwen, gelijktijdig met de oostelijke gelegen gracht.

- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?

  De antropogene cultuurlaag verspreid over het onderzoeksgebied gaat vermoedelijk terug tot de late middeleeuwen. Uit deze periode dateren ook de oudste paalsporen langs de gracht, alsook de gracht zelf. De goedbewaarde muren en (opgevulde) omgrachting behoren tot het 16de eeuwse Lanteernhof. Of de muren ook van de oudste fase van het Lanteernhof zijn is niet geheel met zekerheid te zeggen, daar het Lanteernhof kort na de bouw werd vernield. Behorend tot deze lusthoffase zijn de verspreide 16de, 17de eeuwse paalsporen en kuilen.

Recentere kuilen gaan terug tot 18de, 19de eeuw, o.a. de kuil met een concentratie van afgedankte verfpotten van een kunstschilder. De recentste vondsten dateren uit de 20ste eeuw, met name een concentratie van Wereldoorlog II –munitie.

- Bevestigen de vondsten de vooropgestelde fasering of zijn er ook sporen uit oudere periodes aangetroffen? Hoe verhoudt de site zich in zijn ruimere omgeving met betrekking tot de onderzochte periodes?

  De vondsten bevestigen de vooropgestelde fasering van de bouw en de in gebruik name van het lusthof vanaf de 16de eeuw tot het begin van de 20ste eeuw. Oudere paalsporen langs de oostelijk gelegen gracht wijzen op een voorloper, een laatmiddeleeuwse hoeve, van het 16de eeuwse Lanteernhof.

  In die tijd behoorde Deurne tot het platteland buiten de stad Antwerpen. De rust en schoonheid van de natuur trok rijke Antwerpenaren aan om er kastelen te bouwen om er te vertoeven. In de directe omgeving van het Lanteernhof bevonden zich nog andere zulke lusthoeven of hoven van plaisantie uit de 16de eeuw, zoals het Gallifort, het Sterckshof, Botelaarhof, Boekenberg, enz.

  Op een kleine 600 m ten noordwesten van het Lanteernhof bevindt zich Kasteel Boekenberg. Dit kasteel gaat eveneens terug tot eerste helft van de 16de eeuw. Het bestond uit een omwaterd 'huis van plaisantie' met hoeve, gronden en aanhorigheden. In de 18de eeuw werd het kasteel in de rococostijl herbouwd.

  Zijn er aanwijzingen dat er ambachten werden uitgevoerd op de site? Zo ja, welke?

  In vlak 0, ter hoogte van de noordwestelijke hoek boven op de gedempte noordelijke gracht werd een langwerpig bakstenen vloerniveau gevonden met aan het uiteinde de vorm van een kwart ronde. Mogelijk behoorde deze vloer tot een structuur in functie van een ambachtelijke activiteit.

  Uit historische bronnen is tevens geweten dat er omstreeks 1840 een leertouwerij gevestigd was en dat er op de site een schorsrosmolen stond, om schors te pletten om tannine uit te extraheren. Deze had men nodig om toe te voegen bij het leerlooien. De hierboven beschreven structuur spoor 1.70 kan hier echter niet mee in verband gebracht worden, daar de gracht pas in 1859 gedempt werd. Volgens historische bronnen zou de rosschorsmolen zich op de zuidelijke helft van het Lanteernhof situeren.

- Leert het natuurwetenschappelijk onderzoek iets over het eetpatroon, de omgevende vegetatie, preciezere datering, …?

  Dit zal verder onderzoek nog moeten uitwijzen.

Verder kunnen de onderzoeksvragen opgesplitst worden volgens de verwachte fasering van de sporen:

- <u>Oudere sporenfase</u>

  - **Zijn er sporen ouder dan de late middeleeuwen aangetroffen die op occupatie in oudere periodes dan de late middeleeuwen wijzen?**

Er werden geen oudere sporen aangetroffen dan de late middeleeuwen aangetroffen

- <u>Laat-middeleeuwse hoeve</u>

- **Zijn er op de gracht na ook andere sporen van de laat-middeleeuwse voorganger van het lusthof?**

Net ten westen langs de gracht werden grote paalsporen aangetroffen, waarvan een deel tot één en dezelfde structuur blijkt te behoren. Deze en andere sporen die moeilijker met elkaar in verband zijn te brengen lijken te wijzen op een groot gebouw of hoeve die er gestaan heeft vóór het 16de eeuwse Lanteernhof.

- **Zijn er sporen van een eventuele tuin-, erf- of andere bewerkingsfase?**

Over de gehele tuinzone werd een antropogene cultuurlaag vastgesteld. Over de gehele westelijke helft van de tuinzone werd net boven deze bewerkte cultuurlaag een dun nivelleringslaagje in baksteengruis vastgesteld.

- <u>Post-middeleeuwse lusthof</u>

- **Is alle muurwerk van het lusthof bewaard en zoniet, welke delen wel en wat is de reden van de gedeeltelijke bewaring?**

Het is moeilijk te zeggen of al de muren van het oorspronkelijke lusthof aangetroffen werden. Op basis van de tekening uit 1788 (J.-B. Stockmans) zijn alle muren uit deze periode in de bodem bewaard gebleven. Nochtans werd er een alleenstaande beerput aangetroffen (SP1.117) die oorspronkelijk bij een gebouw moet gehoord hebben dat wellicht mee naar het zuiden gelegen was. Daarvan zijn echter geen resten meer teruggevonden.

- **Zijn er verschillende bouwfases in het muurwerk zichtbaar?**

Het aangetroffen muurwerk, de hofmuren en de bijhorende ruimtes langs de toegangspoort behoren allemaal tot dezelfde 16de eeuwse periode. In ruimte 2 zijn er in een latere periode, in de 19de of begin 20ste eeuw aanpassingen gebeurd. Er werd een beerputje ingebouwd en aan de oostzijde werd de oorspronkelijke muur doorbroken voor de aanpassing van de ruimte. Hier werd tevens het restant van een vloertje aangetroffen.

- **Kan er een interpretatie aan de verschillende gebouwen deel uitmakend van het lusthof worden gegeven? Het historisch onderzoek wijst op de aanwezigheid van een salon, eetkamer, meerdere keukens en een kleine kapel.**

De aangetroffen ruimten kunnen niet exact geïdentificeerd worden. De eigenlijke gebouwen met woonvertrekken, kapel, enz. bevonden zich ten zuiden van het onderzoeksgebied onder het vliegveld en werden zoals verwacht niet aangetroffen. De ruimten langs de westelijke hofmuur kunnen op basis van de ligging gerelateerd worden aan de tuinzone en de centrale toegangspoort. Wellicht was er een ruimte voor een koets voorzien, voor één of meerdere paarden en/of klein vee en een ruimte voor het bergen van tuinalaam.

- **Zijn de restanten van de beerput, haard en de riolering te bevestigen?**

De afbuigende bakstenen structuur die aan de oostzijde werd vastgesteld is mogelijk een restant van een haard of een stookplaats, doch door gebrek aan verdere informatie en vondsten kan dit niet bevestigd worden. De resten van de bakstenen structuur aan de oostzijde van ruimte 5 kan op basis van de ligging en de vulling geïnterpreteerd worden als een beerput. De dubbele, ondiepe muurtjes in ruimte 1 zijn geen riool –of afwateringssysteem daar er nergens een toevoergat werd vastgesteld of een bodem. Naar analogie met hetzelfde fenomeen dat

werd vastgesteld op site Papenhof in Deurne wordt dit bij gebrek aan betere hypothesen geïnterpreteerd als een extra versteviging onder het vloerniveau van de ruimte die mogelijk dienst deed als koetsplaats en dus extra versteviging nodig had.

- **Is er een onderscheid tussen binnens- en buitenshuis op te merken, qua opbouw van lagen en cultuurlaag?**

Het onderzoeksgebied bevindt zich ter hoogte van de tuinzone van het Lanteernhof. De cultuurlaag werd vastgesteld binnen de muren van het lusthof. Buiten de muren, ter hoogte van de omgrachting werd deze laag niet meer vastgesteld. Hier werd ze wellicht weggegraven door de aanleg van de gracht. Het muurwerk van het lusthof oversneed de cultuurlaag. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de grond er reeds bewerkt werd in functie van land-of tuinbouw vóór de bouw van het Lanteernhof.

- **Zijn er sporen die gelinkt kunnen worden aan de opdeling van het binnendomein in een siertuin of andere functionele zones?**

Nee, er werden geen interne indelingen vastgesteld die ons inzicht geven in de indeling van de tuin.

- **Zijn er sporen die gekoppeld kunnen worden aan het in het zuiden voorkomen van de schorsrosmolen of van de westelijke toegangsbrug?**

Aan de westelijke toegang werd één van de twee halfronde zuilen aangetroffen die de toegangspoort flankeerden. Van de ophaalbrug of de poort werden geen restanten meer terug gevonden. De brug was reeds afgebroken en de poort dicht gemetst op het einde van de 19de eeuw. Aan de zuidzijde werden geen restanten van de rosschorsmolen aangetroffen. Als die werden gevonden was het ter hoogte van de omgrachting (zie hoger).

- **Zijn er vondsten die wijzen op de sociale status van de bewoners van de site? Kan er iets afgeleid worden met betrekking tot hun eetpatroon? Zijn er aanwijzingen die verwijzen naar de identiteit van de bewoners (bijv. de Antwerpse goudsmid en muntmeester Joris Vezelaer, de 16de eeuwse eigenaar van het Lanteernhof)?**

De aangetroffen vondsten zeggen weinig over de status van de bewoners. Enkel de concentratie verfpotten, een roerstok met verfresten en fragmenten van een beschilderd linnen doek, wijzen in de richting van een schildersatelier dat opgedoekt werd in 19de eeuw. Uit historische bronnen is tevens gebleken dat het Lanteernhof een idyllische plaats was, waar veel kunstenaars doorheen de eeuwen heen kwamen vertoeven. Zo woonde Pieter Brueghel in de "Exter", in de directe omgeving en Joris Hoefnagel, een groot Antwerps schilder was langs moeders zijde erfgenaam en bewoner op het Lanteernhof. Ook wanneer het Lanteernhof tot een ruïne verworden was kwamen beroemde Vlaamse componisten, schrijvers en schilders er inspiratie opdoen, waaronder Hendrik Conscience, Peter Benoit, Henri de Braeckeleer, Ben Linnig, Anton Pieck, Felix Timmermans, Renaat Veremans, en zo veel meer.

- <u>Tweede Wereldoorlog</u>

- **Kunnen bepaalde sporen aan de strategische positie van het plangebied binnen de Tweede Wereldoorlog gekoppeld worden?**

In de centrale zone werden drie concentraties met Amerikaanse kogels van twee kalibers (12 mm en 20 mm) gevonden. Deze werden er wellicht gedumpt, toen er gevaar dreigde.

7.2 NATUURWETENSCHAPPELIJKE ANALYSE

Na overleg met de Stad Antwerpen is er geconcludeerd dat verder natuurwetenschappelijk onderzoek geen zinvolle informatie kan toevoegen aan het onderzoek.

Aangezien de stalen uit de oostelijke gracht (spoor 1.1) niet afkomstig zijn van humusrijke lagen van onder of net boven de watertafel, maar wel uit zandige lagen boven de grondwatertafel zal de bewaring van de pollen niet goed zijn en is de kans groot dat de pollen van bovenaf zijn ingespoeld.

De stalen van de westelijke gracht laten analyseren heeft eveneens weinig zin, omdat de datering van de gracht vrij nauwkeurig gekend is aan de hand van historische en archeologische bronnen. Daar de gracht gedempt is in 1940 zal het geen nauwkeurig inzicht bieden over de vegetatie rondom het Lanteernhof in de 16de eeuw.

Het staal dat genomen werd uit de kern van de fundering van de oostelijke toren (spoor 1.100) in functie van C14 onderzoek op het aanwezige houtskool in de mortel kan geen nauwkeurigere informatie opleveren over de datering van de bouw van de toren, daar deze quasi exact gekend is, met name tussen 1533 en 1539.

8 SYNTHESE

In het kader van de bouw van een nieuwe school werd een bureauonderzoek uitgevoerd. Al snel werd op basis van historische kaarten en bronnen duidelijk dat er een hoog archeologisch potentieel was ter hoogte van het onderzoeksgebied, gezien één van de mooiste lusthoven rond Antwerpen ooit op deze plaats stond. Op basis van deze informatie werd overgegaan tot een proefsleuvenonderzoek. Tijdens het vooronderzoek werd er al snel op de massieve funderingen van de hofmuren en het binnenmuurwerk gestoten en werd aan de oostzijde een oudere gracht aangesneden.

Vervolgens werd overgegaan tot een opgraving. De sporen dateerden van de late middeleeuwen tot de 20ste eeuw na de afbraak van het Lanteernhof. De sporen kunnen opgedeeld worden in drie fasen. Een eerste groep bestaande uit een gracht en paalsporen bij een oostelijk gelegen gracht dateren van voor de bouw van het Lanteernhof in 1539 en behoren wellicht tot de hoeve met bijhorende gebouwen die er stonden wanneer Joris Vezelaer de gronden aankocht. Een tweede groep sporen met als belangrijkste het muurwerk en de gedempte omgrachting, behoren tot de lusthoffase van toen het Lanteernhof een groot omwald en omgracht kasteel was tijdens de 16de-17de eeuw. Een laatste groep zijn recentere kuilen die dateren uit de 18de, 19de eeuw toen de glorietijd van het Lanteernhof voorgoed voorbij was en een deel van de gebouwen afgebroken waren en er een hoeve op werd gebouwd. Uit de periode van Wereldoorlog II werd een concentratie Amerikaanse kogels aan het licht gebracht.

Na de opgraving werden de laatste ondergrondse resten van het Lanteernhof definitief afgebroken.

9 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	Director		04 maart 2019
Toon Moeskops	Business Unit Manager		04 maart 2019
Anouk Van der Kelen	Project Manager / Kwaliteitsverantwoordelijke		O4 maart 2019

10 BIBLIOGRAFIE

Centrale Archeologische Inventaris, 2018.

Dillen J., clubtijdschrift Stampe en Vertongen Museum Antwerpen, 2018

Geopunt 2018, www.geopunt.be [online] (geraadpleegd op 05 september 2018)

Goldstein Cl. *Pieter Brueghel and the culture of the Early Modern Dinner Party*, Abingdon 2013

Govaerts, Kaart van het Lanteernhof, 28 april 1762

Heemkundige Kring van Wijnegem.

Stampe & Vertongen Museum, Deurne.

Stockmans J.B., Deurne en Borgerhout sedert de vroegste tijden tot heden, deel 1, Antwerpen 1975

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000: Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (1/20.000). Universiteit Gent. LABOratorium voor Bodemkunde.

Van de Vijver F., "Het Lanteernhof te Deurne en zijn eigenaars" *Heemkundig handboekje voor de Antwerpse randgemeenten*; Jg. 8, nr.3, Gitschotel Buurschap, 1959.